

**ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНОГО УЯВЛЕННЯ
ПРО ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ, СУДОЧИНСТВО,
ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРАТУРИ ТА НАДАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ**

**АДВОКАТ
МАЙБУТНЬОГО**

Зміст

3	ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ
6	РЕЗЮМЕ
11	РОЗДІЛ 1. ЗАХИЩЕНІСТЬ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН. ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ
11	1.1. Уявлення про захищеність прав та інтересів громадян
24	1.2. Активність щодо захисту своїх прав та інтересів
31	1.3. Поводження із проблемами юридичного характеру
36	РОЗДІЛ 2. СПРИЙНЯТТЯ СУДОЧИНСТВА
36	2.1. Потреба в судових послугах та чинники звернення до суду
41	2.2. Оцінки діяльності місцевих судів
52	2.3. Довіра до місцевих судів
56	2.4. Ставлення до можливостей децентралізації судової системи та посилення громадського контролю за нею
70	2.5. Ставлення до суду присяжних
73	РОЗДІЛ 3. СПРИЙНЯТТЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ
73	3.1. Уявлення про функціональне призначення прокуратури
75	3.2. Оцінка ефективності діяльності прокуратури
78	3.3. Оцінка роботи прокуратури у зв'язку з повномасштабною агресією російської федерації
82	3.4. Уявлення про способи оскарження дій прокурорів
83	3.5. Довіра до прокуратури
85	3.6. Обізнаність про діяльність прокуратури
91	РОЗДІЛ 4. СПРИЙНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ
91	4.1. Уявлення про роль адвоката у здійсненні правосуддя
92	4.2. Потреба у професійній правничій допомозі та її доступність
94	4.3. Доступність професійної правничої допомоги після 24 лютого 2022 року
97	4.4. Міра затребуваності суб'єктів надання професійної правничої допомоги
97	4.5. Міра задоволеності отриманою професійною правничою допомогою
99	4.6. Сприйняття діяльності державної системи надання безоплатної правничої допомоги
105	ВИСНОВКИ

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проводилося Громадською організацією «Адвокат майбутнього» у рамках реалізації Проекту «Громадянське суспільство для післявоєнного відновлення України та готовності до ЄС», що фінансувався Європейським Союзом. Польові етапи дослідження виконувались дослідницькою агенцією «Info Sapiens» спільно з доктором соціологічних наук, провідним науковим співробітником Інституту соціології Національної академії наук України Максимом Паращевіним та магістром соціології Дариною Пироговою.

Метою дослідження було з'ясування сприйняття населенням України функціонування різних складових системи правосуддя в Україні, зокрема, в умовах, що склалися після повномасштабного вторгнення Росії до України 24 лютого 2022 року, впливу війни на доступ до правосуддя, уявлення про судочинство в Україні, суспільного сприйняття діяльності місцевих судів, прокуратури, адвокатів та державних центрів надання безоплатної правничої допомоги, а також суспільного ставлення до можливостей децентралізації судової влади в Україні.

Завданнями дослідження були:

- з'ясувати уявлення населення України про міру захищеності прав та інтересів громадян, можливості домогтися правосуддя, про суб'єктів, відповідальних за порушення прав громадян в Україні, та здатних сприяти захисту цих прав;
- дослідити міру готовності громадян захищати свої права та інтереси, та чинники, які заважають такій готовності;
- оцінити сприйняття населенням України діяльності місцевих судів, зокрема їх ефективності, корумпованості, незалежності та відкритості, з'ясувати чинники, що впливають на таке сприйняття та міру задоволеності громадянами діяльністю судів;
- дослідити потенціал можливих змін в судовій системі, пов'язаних із запровадженням інституту мирових суддів, розширенням повноважень судових присяжних, з'ясувати міру готовності населення до особистої участі в реформах, спрямованих на демократизацію та децентралізацію судової системи, запровадження більш дієвого громадського контролю над нею;
- зафіксувати міру проблематично для громадян фізичного доступу до судів, та визначити вплив проблем із таким доступом на прийняття рішення про звернення у випадку потреби до суду;
- дослідити сприйняття діяльності прокуратури в нинішніх умовах, оцінку цієї діяльності населенням;
- визначити міру поінформованості громадян України про функції та можливості нинішньої прокуратури;

- з'ясувати ставлення населення до діяльності приватних адвокатів та державної системи надання безоплатної правової допомоги
- на основі оцінок населення визначити характер (позитивний — негативний) змін, які мали місце після початку широкомасштабних воєнних дій 22 лютого 2022 року, в можливостях громадян захищати свої права, зокрема змін в роботі судів, органів прокуратури та адвокатури.

Дослідження складалося з двох компонентів: **загальнонаціональних вибіркового репрезентативних опитувань** та **фокус-групових дискусій**.

Загальнонаціональні вибірково опитування проходили з 17 серпня по 1 вересня 2023 року. Інструментарієм була стандартизована анкета для кожного опитування. Одна стосувалася доступу до правосуддя в Україні (зокрема, можливостей отримання професійної правничої допомоги) та суспільного сприйняття прокурорів та інших суб'єктів правосуддя (зокрема, адвокатів та державних центрів надання безоплатної правничої допомоги). Інша — удосконалення територіальної організації судової влади та відповідних інституціональних механізмів, спрямованих на подолання бар'єрів та браку ресурсів у доступі до судового захисту прав та інтересів громадян і розв'язання їх правових проблем, у тому числі дослідження суспільного уявлення про судочинство.

Побудовані для опитувань вибірки є репрезентативними щодо населення України 18 та більше років за статтю, віком, регіоном проживання (за винятком: АР Крим та м. Севастополь, Луганської області, а також окремих тимчасово окупованих територій Донецької, Херсонської, Запорізької, Миколаївської, Харківської областей, де відсутній мобільний зв'язок), типом (місто-село) та розміром (міста з різною кількістю населення) населеного пункту за даними проживання станом на січень 2022 року. Обсяг кожної вибірки склав 2103 осіб.

Опитування проводилися шляхом дзвінків на мобільні телефонні номери методом CATI (Computer Assisted Telephone Interviewing). Відбір мобільних телефонних номерів здійснювався випадковим чином — випадковим чином генерувалися останні 7 цифр номеру, а перші три цифри підставлялися з префіксів мобільних операторів: 067, 068, 096, 097, 098 (Київстар), 050, 066, 095, 099 (Водафон), 063, 073, 093 (Лайфсел).

Оскільки опитування проводилися по мобільним телефонним номерам, у вибірці не могли потрапити ті, у кого немає мобільного телефону. Крім того, опитування не охоплювали українців, які виїхали за кордон.

Теоретична похибка вибірок при вірогідності 0,95% не перевищує 2,1%.

Під час аналізу отриманих масивів до них застосовувалася процедура зважування. Зважування відбувалося за віком, статтю, розміром населеного пункту (села; міста та СМТ з населенням до 50 тис. осіб; міста з населенням 50–500 тис. осіб; міста з населенням понад 500 тис. осіб) та областю проживання станом на січень 2022 року.

Фокус-групові дискусії (ФГД) проводилися 19–20 серпня 2023 р. в форматі онлайн (з метою безпеки учасників в умовах російських ракетних та бомбових ударів). Відбір учасників здійснювався в Полтавській області, зокрема 2 ФГД було проведено в Полтаві, та 1 ФГД у Кременчузі. Для кожного обговорення було обрано різну цільову

аудиторію. ФГД 1 складалась з респондентів, що не мали досвіду судових справ. ФГД 2 складалась з респондентів, що мали досвід цивільних та адміністративних справ/проваджень. ФГД 3 складалась з респондентів, що мали досвід кримінальних справ/проваджень. Усі респонденти за освітою та сферою діяльності не були юристами та не представляли правоохоронні органи. В групах були представлені люди різного віку, різного освітнього рівня, рівня доходів та сфер зайнятості, рівною мірою були представлені чоловіки і жінки. В кожній ФГД взяло участь 6–8 респондентів.

РЕЗЮМЕ

▶ Свої права та інтереси **достатньо захищеними вважає близько половини опитаних**; стільки ж вважають їх недостатньо захищеними. Більш захищеними відчують себе **молоді люди (18-29 років)** та **особи старші за 69 років**, найгірші ж показники тут у осіб 40-59 років. Також відчуття захищеності прав **більш поширене серед більш заможних осіб**.

▶ Респонденти переважно **не бачать погіршення ситуації із захистом в Україні прав та інтересів громадян** після початку 24 лютого 2022 року широкомасштабної агресії Росії проти України. Майже половина опитаних вважає, що ситуація ніяк не змінилася, 12 % фіксують покращення стану; **погіршення ситуації відзначали 37% опитаних**. Негативні оцінки трохи частіше давали представники Заходу та Сходу нашої країни, але ці відмінності були не великими.

▶ **Половина опитаних** вважає, що у випадку скоєння проти них злочину вони **не змогли б добитися правосуддя**, а 44% думають, що змогли б добитися цього. Водночас негативні оцінки є переважно обмеженими («скоріше не змогли б»), а не однозначними. Показник впевненості в здатності добитися правосуддя зменшується мірою зростання віку, та мірою зменшення рівня матеріальних статків опитаних.

▶ **Більшість опитаних (60%) очікує на покращення в ситуації** із захистом прав та інтересів громадян.

▶ **Головним джерелом інформації про способи захисту прав та інтересів** громадян для нашого населення вочевидь є різноманітні **інтернет-сайти**. Це джерело є однозначним лідером, в 2 рази випереджаючи наступні за частотою згадувань соціальні мережі. Така перевага є в більшості страт респондентів.

▶ **28% опитаних** вважали, що протягом останніх 4-х років їхні **права та інтереси порушувалися**; водночас переважна більшість з них стикалися з епізодичними, а не частими порушеннями. Більш часто про наявність ситуацій порушення прав заявляли респонденти віком 30-59 років (близько 35%); рідше про це згадували наймолодші та найстарші особи.

▶ З можливих **суб'єктів, які можуть порушувати права громадян**, найбільш часто називалися **поліція, бізнес та органи виконавчої влади** (але кожного з цих суб'єктів згадали близько **1/5 опитаних**).

▶ З тих осіб, чий права за останні 4 роки порушувалися, **2/3 намагалися їх захищати**. Активність із захисту своїх прав була трохи більшою у заможніших респондентів, та у молоді, але ця перевага є досить невеликою.

▶ З тих, хто намагався захищати свої права, і чий спроби завершилися, у **62% такі спроби були невдалими**, а успіх мали лише 38%. Причому успішність має помітну залежність від рівня статків — заможніші більш успішні. Показник успішності захисту прав також є більшим серед молоді, і трохи більшим серед міських жителів.

▶ Задля вирішення проблеми із порушенням своїх прав основна маса потерпілих **звертається або до тих організацій, які порушують ці права** (57% звернень), або до **інших організацій, які здатні сприяти у вирішенні проблеми** (50%). Безпосередньо **найбільше звернень було до судів** (31%) та **поліції** (21%). Тобто активність громадян щодо захисту своїх прав не має переважаючого напрямку, і є достатньо варіативною.

▶ Так само не спостерігається високої однотайності в думках щодо найкращого способу захисту своїх прав. Найбільш часто згадувалися звернення до поліції (18%), звернення до приватного адвоката (11%), та звернення до суду (10%), а 15% вважали, що ніяких ефективних способів захисту прав немає.

▶ Переважна більшість опитаних (82%) протягом останніх 4-х років **не стикалися з серйозними проблемами** юридичного характеру; виникали подібні проблеми лише у 17% респондентів.

▶ Успішність вирішення проблем юридичного характеру знаходиться на середньому рівні. Адже з тих осіб, які стикалися зі значною юридичною проблемою (і чия проблема була вирішена або не вирішена), **повністю або частково її було вирішено лише у близько половини** (54%); 46% не мали успіху у вирішенні свого питання. Причому з тих, у кого проблема була якось вирішена, повний успіх супроводжував лише близько половини (53%). І успіх у вирішенні проблем має залежність від рівня заможності — більш успішними є особи з більшими статками.

▶ Для **вирішення юридичних проблем** найбільша частка респондентів (36%) зверталися до **приватних адвокатів**. Ще 19% зверталися до суду, 17% до поліції, 11% до державного центру надання безоплатної правової допомоги.

▶ Думку, що місцеві суди **виконують функцію забезпечення правосуддя**, поділяє **менше половини опитаних** (47%). Водночас таких оцінок більше, ніж думок, що ця функція не виконується (цю думку поділяють 35% опитаних). Причому частка позитивних оцінок є майже такою ж серед осіб, які безпосередньо мали досвід контакту із судами, і також немає відмінностей між особами, чії судові справи завершилися до 24 лютого 2022 року, та після цієї дати. Поширеність позитивних оцінок **зменшується мірою зростання віку респондентів та мірою зменшення рівня матеріальної забезпеченості**.

▶ **Цілком ефективною** роботу місцевих судів **вважають 9% респондентів**, проте **60%** визнають її **частково ефективною**. Причому не спостерігається суттєвих відмінностей між учасниками судових справ, та особами без такого досвіду.

▶ На користь ефективності роботи місцевих судів свідчить те, що з тих осіб, які брали участь у судових справах, і чия справа була завершена, **переважна більшість** (69%) оцінили рішення по своїй справі як **законне та справедливе**.

▶ **Переважна більшість** опитаних (78%) вважають місцеві суди дуже або скоріше **корумпованими**; лише 6% респондентів не бачать ознак такої проблеми. Причому оцінки з боку осіб, які були учасниками судових справ, не сильно відрізняються від думок тих, хто подібного досвіду не мав. **Більш критично** з цього погляду про суди відкликаються особи **старшого віку** (але їх відмінність є невеликою).

▶ **Переважає більшість** опитаних вважають, що місцеві суди є тією чи іншою мірою **залежні від зовнішнього впливу** (33% вважають суди цілком залежними, 46% частково залежними).

▶ Лише **11%** опитаних вважають, що у місцевих судів **висока міра відкритості**, натомість 55% вбачає **часткову відкритість**, а **24%** вважає ці суди **цілковито закритими** для суспільства.

▶ **43%** респондентів вважають, що після 24 лютого 2022 року **змін в якості роботи** місцевих судів **не відбулося**. 20% бачать невелике чи й суттєве покращення в цьому питанні, а 17% переконані, що має місце погіршення якості роботи.

▶ **39%** опитаних очікують **невеликих покращень** в якості роботи місцевих судів протягом найближчих кількох років, а **19%** очікують **суттєвих покращень**. Погіршення в такій діяльності очікують лише 7% респондентів.

▶ Довіра до місцевих судів не є високою, але й не є низькою. Про **цілковиту довіру** до цих установ заявили **10%** опитаних, але й **43%** частково їм довіряють. **Зовсім або переважно не довіряють** місцевим судам **39%** респондентів. Частка тих, хто більш чи менш довіряє судовим установам трохи більша серед молоді, в інших вікових категоріях вона приблизно однакова.

▶ **Очищення суддівської системи від нечесних суддів, унеможливлення прийняття судових рішень під впливом чи тиском** сторонніх осіб та **забезпечення більшої відкритості та прозорості** роботи судів виступають **найбільш бажаними** умовами для збільшення довіри до місцевих судів.

▶ **41%** опитаних вважають рівень **залучення місцевих громад до здійснення правосуддя недостатнім**, а **30%** вважають, що місцеві громади **взагалі не залучені** до цих процесів. Достатнім обсяг такого залучення вважають 11% респондентів.

▶ **Переважає підтримка** ідеї залучення до системи правосуддя **обраних громадою суддів** — 25% опитаних відзначили, що вони однозначно готові звертатися за потреби до таких суддів, а 61% можливо звертатимуться. Лише 13% однозначно не сприймають таких змін. Рівень однозначної згоди є відносно найменшим в групі осіб 18-29 років, натомість серед осіб віком 70 та більше років відносно найбільша частка небажаючих сприймати таких суддів.

▶ Серед можливих **якостей виборних мирових суддів** опитані переважно наголошували на **вищій юридичній освіті** (69% згадок) та **бездоганній репутації** (53% згадок). Наголос на необхідності вищої юридичної освіти має місце у всіх вікових категоріях, але частіше її згадували особи віком 18-39 років.

▶ **Переважає більшість** опитаних (73%) висловила готовність **бути виборцем** під час **виборів мирового судді**. Готовність брати участь у таких виборах є більшою серед старших вікових категорій, та меншою серед молоді (хоча й серед останньої вона є доволі високою — 66%). Водночас балотуватися **на посаду мирового судді** бажає **дуже мала частка** опитаних (7%).

▶ **Більше половини** опитаних (56%) **не бажає долучатися** в будь-якій якості до **діяльності системи правосуддя**. 24% припустили можливість бути присяжним в судовому процесі, а 26% — бути членом органу громадського контролю за судовою

системою. **Готовність** виступати в якості **присяжних** активніше декларували особи **молодого та середнього віку**, та особи з **більшим рівнем освіти**. Менш схильними виступати в будь-якій із зазначених ролей є жінки.

▶ Цілком довіряють присяжним 11% опитаних, а 60% — переважно довіряють. Недовіру (повну або часткову) висловили 21% респондентів.

▶ **71%** респондентів **підтримують** збільшення частки судових справ, рішення за якими приймають присяжні; заперечують такі зміни 20% опитаних.

▶ Серед різних **способів контролю** судів з боку громадськості опитані найбільш часто згадували *оприлюднення інформації про суддів та їхнє оточення в ЗМІ (34%), виборність суддів та можливість їх відкликання (28%), залучення до судових процесів присяжних (27%)*.

▶ За останні 4 роки із ситуаціями, які **вимагали звернення до суду**, стикалися **23%** опитаних. З тих, у кого такі ситуації виникали, переважна більшість (**64%**) це **робили**. На таку активність помітно впливає рівень довіри до судів — серед тих, хто їм довіряє, 77% зверталися до них за потреби, а серед тих, хто довіри не має, рівень звернення складає 53%. Трохи вищим показник звернень є серед осіб віком 40-49 та 60-69 років.

▶ Серед причин **відмови звернення до суду** у випадку потреби респонденти частіше згадували **відсутність віри в справедливість цього суду (40%), сумніви в можливості виграти справу чесно**, без надання хабарів (37%), та **тривалість і складність судового процесу (36%)**.

▶ Здебільшого або цілком **ефективною** роботу прокуратури вважають **48%** респондентів; **35%** оцінили її як здебільшого або цілком **неефективну**. Причому навіть серед тих, хто безпосередньо стикався із діями прокуратури позитивні та негативні оцінки давала однакова кількість осіб. Позитивні оцінки найбільш поширені серед молоді (71%), і погіршуються мірою зростання віку респондентів, а також зменшуються мірою зменшення статків опитаних.

▶ **11%** опитаних заявили про **повну довіру** до прокуратури, а **50%** — про **часткову довіру**. Повністю або частково недовіряють прокуратурі 34% опитаних. Рівень довіри до прокуратури є дещо меншим серед тих, хто мав справу з цим органом, але це зменшення не є великим. Частіше про наявність довіри до даного органу заявляли респонденти віком 18-29 років.

▶ **41%** респондентів **не бачить якихось змін** в роботі прокуратури після 24 лютого 2022 року; **покращення** роботи після цієї дати помітили **27%**, а **погіршення** — лише **12%** опитаних. Причому ті з респондентів, які контактували з прокуратурою після зазначеної дати, частіше відзначали наявність покращення в роботі. Наявність покращень в роботі частіше відзначали особи віком 18–29 років.

▶ **21%** опитаних вважають, що якість роботи прокуратури протягом наступних кількох років **значно покращиться**, а **38%** думають, що вона **трохи покращиться**. Погіршення в цій сфері очікують лише 5% респондентів.

▶ **Переважна більшість (78%)** вважає себе мало або зовсім **не обізнаними** з роботою прокуратури. Достатньо або добре обізнаних щодо цього характеризують

себе лише 21%. Рівень необізнаності в цьому питанні зростає мірою зростання віку, і зменшується мірою збільшення рівня матеріальної забезпеченості.

▶ Серед **можливих функцій** нинішньої прокуратури респонденти найчастіше згадували **нагляд за дотриманням прав усіх учасників судового процесу** (47%) та **розслідування злочинів** (43%).

▶ На думку опитаних основним засобом **оскарження дій прокурора є звернення до суду** — таку можливість відзначили 42%, що значно переважає інші вибори.

▶ Серед тих осіб, які вважають себе обізнаними з роботою прокуратури по розслідуванні воєнних злочинів росіян, **23%** вважають її **цілком ефективною**, **49%** — **скоріше ефективною**; неефективною цю роботу вважають лише 23%. 46% з тих, хто щось знає про таку роботу прокуратури, відзначили, що їх ставлення до цього органу покращилося, а у 40% воно не змінилося.

▶ З тих осіб, у кого після 24 лютого 2022 року виникла потреба в правовій допомозі від юриста, **42%** отримали її **в повному обсязі**, а **22%** — отримали **часткову допомогу**. Рівень отримання повної або часткової правової допомоги пов'язаний із віком, коли цей рівень зменшується мірою збільшення віку. Так само про отримання необхідної допомоги заявляли тим менше, чим меншим був рівень статків респондентів.

▶ Переважна більшість респондентів (**67%**), які зверталися за правовою допомогою, отримували її від **приватних адвокатів, юристів, нотаріусів**. Отримання допомоги від державних центрів надання безоплатної правової допомоги відзначали 28%.

▶ **64%** користувачів правових послуг **цілком задоволені** ними, а **31%** — **частково задоволені**. Зовсім не задоволених цими послугами дуже мало.

▶ Визначаючи роль адвокатів в процесі здійснення правосуддя 57% опитаних зазначали допомогу клієнту у вирішенні проблем правового характеру у законний спосіб, а 41% — участь у судовому процесі для забезпечення його справедливості.

▶ **Більшість опитаних не бачать погіршення ситуації з отриманням правової допомоги після 24 лютого 2022 року**. 44% респондентів вважає, що за цей час ці можливості залишилися такими ж, як були раніше, а 24% вважають, що вони збільшилися.

▶ Більшість опитаних (**66%**) більш чи менш **обізнані** щодо можливості отримання безоплатної правової допомоги від держави через державні центри надання безоплатної правової допомоги (ДЦНБПД). Але водночас **57%** з них **мають лише загальне знання** про її існування. Рівень знання про ДЦНБПД залежить від віку та освіти респондентів, зокрема поширеність цього знання збільшується мірою зменшення віку та збільшення освіти. Також поінформованість в цьому питанні помітно більше в містах, порівняно із селами.

▶ **Рівень звернень до послуг ДЦНБПД** є доволі обмеженим — такими послугами користувалися **10%** опитаних.

▶ **49%** користувачів послугами ДЦНБПД **цілком задоволені** ними, ще **23%** — **скоріше задоволені**.

РОЗДІЛ 1. ЗАХИЩЕНІСТЬ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН. ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

В даному розділі розглядаються загальні уявлення населення про можливості захисту прав та інтересів як бази доступності правосуддя для широких мас. Зокрема аналізуються такі показники, як: відчуття громадянами захищеності своїх прав та інтересів в нинішніх умовах, та як ця захищеність змінилася з початком широкомасштабної війни; уявлення населення про можливість домогтися за потреби правосуддя; перелік основних суб'єктів, які порушують права громадян, та до яких можна звертатися за захистом у випадку порушення прав; особиста активність щодо захисту своїх прав та інтересів та вирішення проблем юридичного характеру.

1.1. Уявлення про захищеність прав та інтересів громадян

Думки респондентів масового опитування щодо **захищеності їхніх прав та інтересів в нинішніх умовах** розділилися майже навпіл. 48% вважають, що їхні права та інтереси достатньо захищені, а 46% не вважають їх такими (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Думки щодо захищеності прав та інтересів громадян в Україні

(%, n=2103)

Як і можна було очікувати, думки з цього приводу залежать від зіткнення із ситуаціями порушень прав. Серед тих респондентів, які вказали, що їх права порушувалися

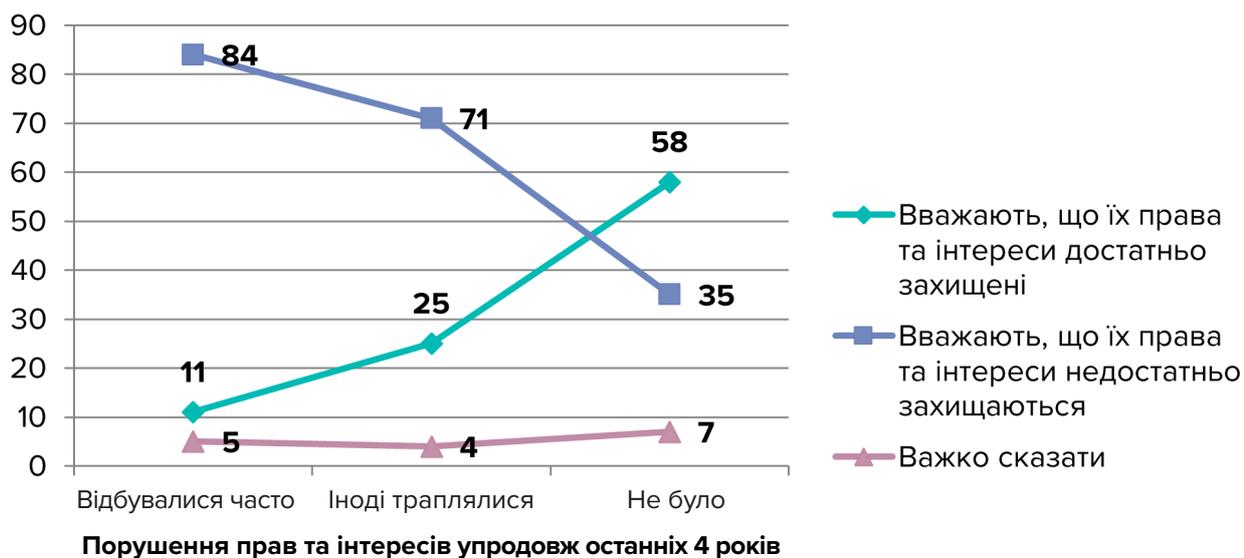

часто, лише 11% вважають, що їх права достатньо захищені, а 84% думають, що захищеність є недостатньою. Серед тих, хто вказав, що порушення їхніх прав відбувалися іноді, вже 25% відзначали, що їх права захищені достатньою мірою, натомість 71% оцінили цю захищеність як недостатню. А ось серед тих, хто з порушенням прав не стикався, про достатню їх захищеність заявили 58%, а про незахищеність — 35% (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Думки щодо захищеності їхніх прав та інтересів у групах тих, хто стикався та не стикався з порушенням прав

(% у відповідних групах, n=2103)

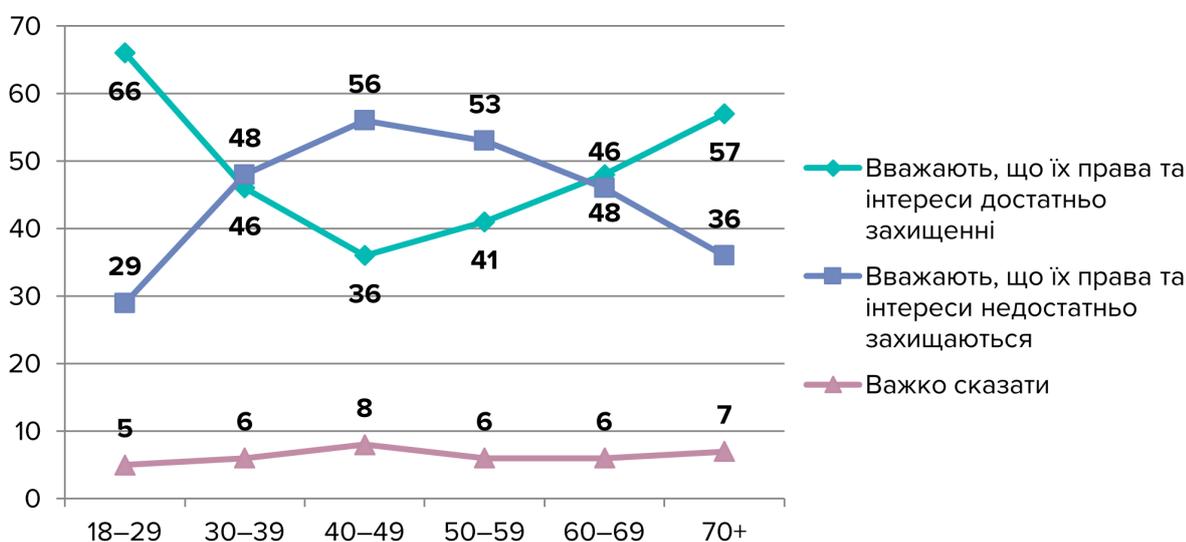
Також в цьому питанні мають місце помітні відмінності між різними віковими групами-

ми. Зокрема, уявлення про достатню захищеність своїх прав більш поширене серед молоді (66%) та серед найстарших респондентів (57%); натомість особи середнього віку виявилися найбільш критично налаштованими (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Думки щодо захищеності їхніх прав та інтересів у різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

Уявлення про захищеність/незахищеність прав має зв'язок й з рівнем матеріальної забезпеченості. Адже серед тих, у кого цей рівень дуже низький або низький, 54% вказали, що їх права та інтереси не є захищеними, в той час як в групах із середньою та високою заможністю таких 38-40%. І навпаки, серед більш заможних осіб більше половини вважають, що їх права є захищеними, натомість серед менш заможних таких трохи більше 1/3 (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Думки щодо захищеності їхніх прав та інтересів у групах з різним рівнем статків

У розподілі думок з цього приводу немає різниці між центральним, південним та східним регіонами, але від них трохи відрізняється західний регіон¹, в якому частіше говорили про незахищеність прав та інтересів (52%, на відміну від 43-45% у інших регіонах) і менше — про їх захищеність (43%, на відміну від 49-51% в інших регіонах). Але бачимо, що ці відмінності є досить невеликі.

Крім цього, уявлення про захищеність прав та інтересів трохи більше поширені серед жителів міст (50%, проти 44% серед жителів сіл), та серед жінок (51%, проти 45% серед чоловіків). Але знову, відмінності є дуже невеликими.

Також відзначимо, що не фіксується відмінностей уявлень щодо цього питання між особами, які в отриманні інформації про проблематику захисту прав орієнтуються на різні аудіо- та візуальні джерела. Тобто поширеність думки про захищеність чи не захищеність прав та інтересів є приблизно однаковою у користувачів телебачення, інтернет-сайтів, соціальних мереж, телеграм- та вайбер-каналів.

Учасники фокус-групових дискусій (ФГД) відзначали, що захист прав цілком можливий, але є доволі непростим, бо, по-перше, потребує фахової допомоги адвокатів, по-друге, вимагає певних грошових витрат, що для малозабезпечених може бути проблематичним і, по-третє, може забирати багато часу.

¹ Тут і надалі використовувався такий поділ областей за регіонами: Захід — Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; Центр — Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області, та м. Київ; Південь — Одеська, Миколаївська, Херсонська області; Схід — Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська області.

Більшість респондентів масового опитування не вважає, що з часу початку широкомасштабної російської агресії ситуація із захистом прав та інтересів громадян погіршилася. Про подібні зміни (обмежені або суттєві) заявили 37% опитаних; натомість 47% вважали, що в цьому питанні нічого не змінилося, а 12% навіть побачили певне покращення (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Оцінка змін у захищеності прав та інтересів громадян в Україні після початку повномасштабної російської агресії

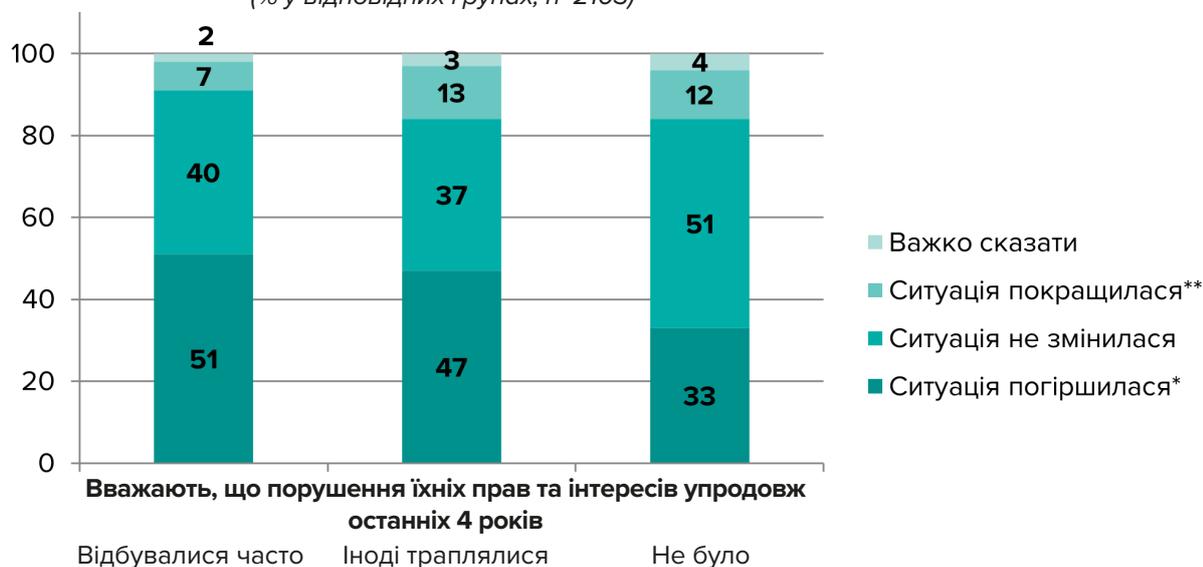
(%, n=2103)

На думки щодо цього питання впливає наявність фактів порушення прав. Серед тих, хто стикався з такими порушеннями, помітно більшою є частка тих, хто вважає, що ситуація погіршилася; натомість серед тих, хто з порушенням прав не стикався, перевагу має думка, що ситуація не змінилася (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Оцінки змін у захищеності прав та інтересів громадян в Україні після початку повномасштабної російської агресії в групах респондентів, які стикалися та не стикалися з порушенням своїх прав

(% у відповідних групах, n=2103)

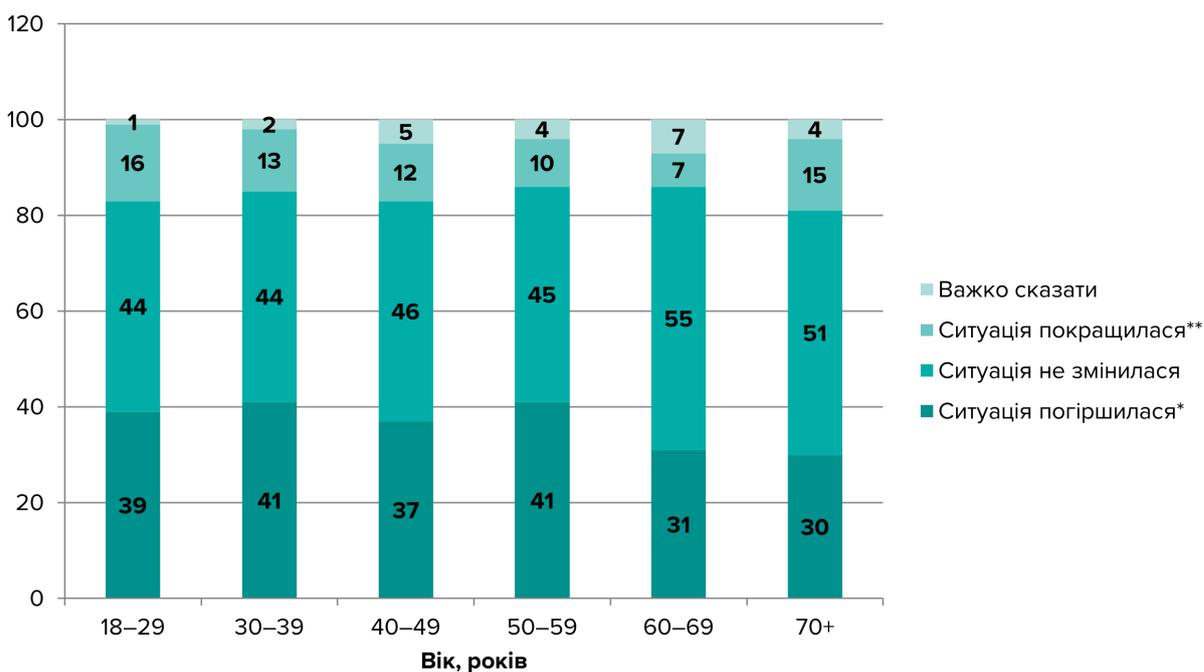
* Об'єднано частки відповідей «Ситуація суттєво погіршилась» та «Ситуація децю погіршилась».

** Об'єднано частки відповідей «Ситуація децю покращилась» та «Ситуація суттєво покращилась».

Думки щодо змін ситуації із захистом прав та інтересів в умовах повномасштабної війни є достатньо близькими у респондентів віком до 60-ти років, і особливість позицій спостерігається лише у старших осіб. Серед останніх трохи більше тих, хто вважає, що в цьому питанні нічого не змінилося, і трохи менше тих, хто переконаний, що ситуація погіршилась (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Оцінки змін у захищеності прав та інтересів громадян в Україні після початку повномасштабної російської агресії в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

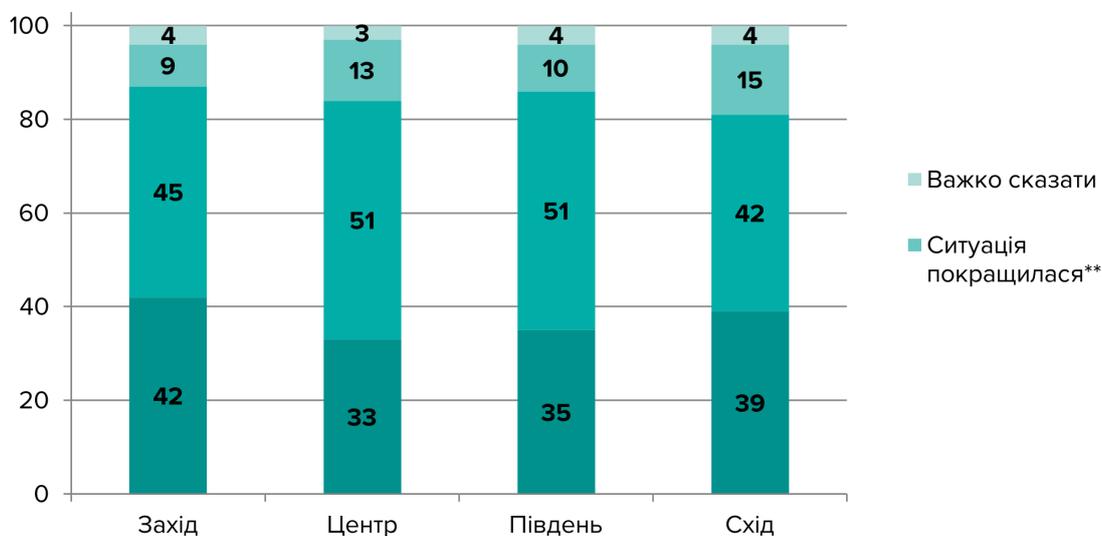
* Об'єднано частки відповідей «Ситуація суттєво погіршилась» та «Ситуація децю погіршилась».

** Об'єднано частки відповідей «Ситуація децю покращилась» та «Ситуація суттєво покращилась».

Тих, хто вважає, що ситуація із захистом прав погіршилась, трохи більше на Заході та Сході країни (головним чином за рахунок меншої частки тих, хто вважає, що нічого не змінилося); але також на Сході відносно найбільшою є частка тих, хто думає що ситуація покращилась. Водночас бачимо, що всі ці відмінності є доволі обмеженими (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Оцінки змін у захищеності прав та інтересів громадян в Україні після початку повномасштабної російської агресії в різних регіонах

(% у відповідних групах, n=2103)

* Об'єднано частки відповідей «Ситуація суттєво погіршилась» та «Ситуація дещо погіршилась».

** Об'єднано частки відповідей «Ситуація дещо покращилась» та «Ситуація суттєво покращилась».

Деякі відмінності тут є залежно від рівня матеріальної забезпеченості респондентів. Зокрема серед найбільш заможних осіб виявилася найбільшою (26 %, проти 9–12 % в інших групах) частка тих, хто вважає що ситуація покращилася. Натомість серед найбільш незаможних більше переконаних в тому, що ситуація погіршилася² (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Оцінка змін у захищеності прав та інтересів громадян в Україні після початку повномасштабної російської агресії респондентами з різним рівнем статків

(% у відповідних групах, n=2045)

* Об'єднано частки відповідей «Ситуація суттєво погіршилась» та «Ситуація дещо погіршилась».

** Об'єднано частки відповідей «Ситуація дещо покращилась» та «Ситуація суттєво покращилась».

² Статично значущими відмінності є лише від осіб із середнім рівнем забезпеченості.

Так само, як в оцінках захищеності прав та інтересів громадян, варіація думок щодо змін в цій захищеності після початку повномасштабної війни виявилися незалежними від аудіо-візуальних джерел інформації, на які орієнтуються респонденти в цих питаннях. Тобто розподіли відповідей респондентів були практично однаковими в групах користувачів телебачення, інтернет-сайтів, соціальних мереж, телеграм-каналів, вайбер-каналів, радіо, газет.

Оцінюючи свої **можливості домогтися сьогодні правосуддя у випадку зіткнення зі злочином** респонденти розділилися майже навпіл, хоча й з невеликою перевагою негативних оцінок (44% опитаних вважали, що вони б це змогли, а 50% — що не змогли б). Водночас у випадку вибору як можливості, так і неможливості відповідного результату переважає не однозначна впевненість, а ймовірнісні оцінки (рис. 1.10).

Суттєвий вплив на думку з цього приводу має попередній досвід із порушення прав респондентів. Адже якщо серед тих, хто зазначив, що його права часто порушували, 69% не очікують успішного захисту, то серед тих, чиї права іноді порушувалися, відповідний показник склав 61%, а серед тих, хто з порушенням прав не стикався, показник вже дорівнював 45%. І навпаки, чим більше опитані стикалися з порушенням прав, тим менше серед них було тих, хто вважає, що зараз зміг би добитися правосуддя (рис. 1.11).

Рис. 1.10. Уявлення про можливість домогтися правосуддя у випадку зіткнення зі злочином

(%, n=2103)

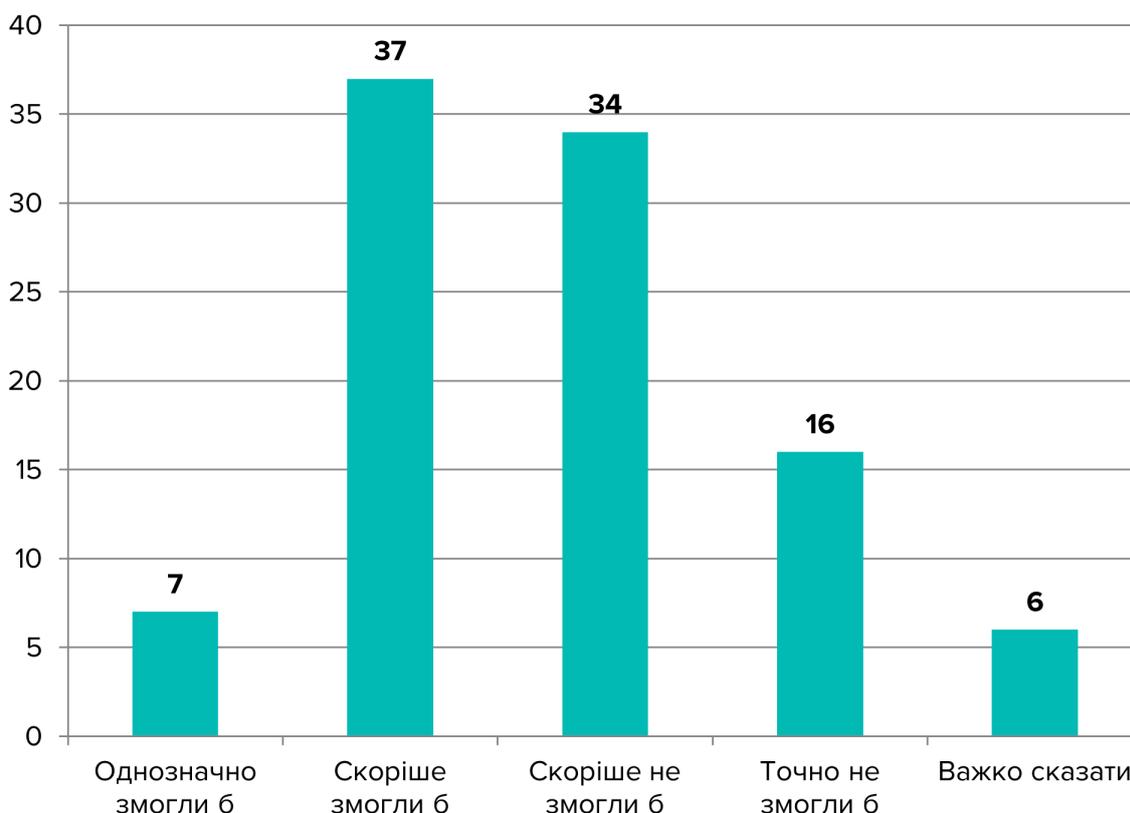
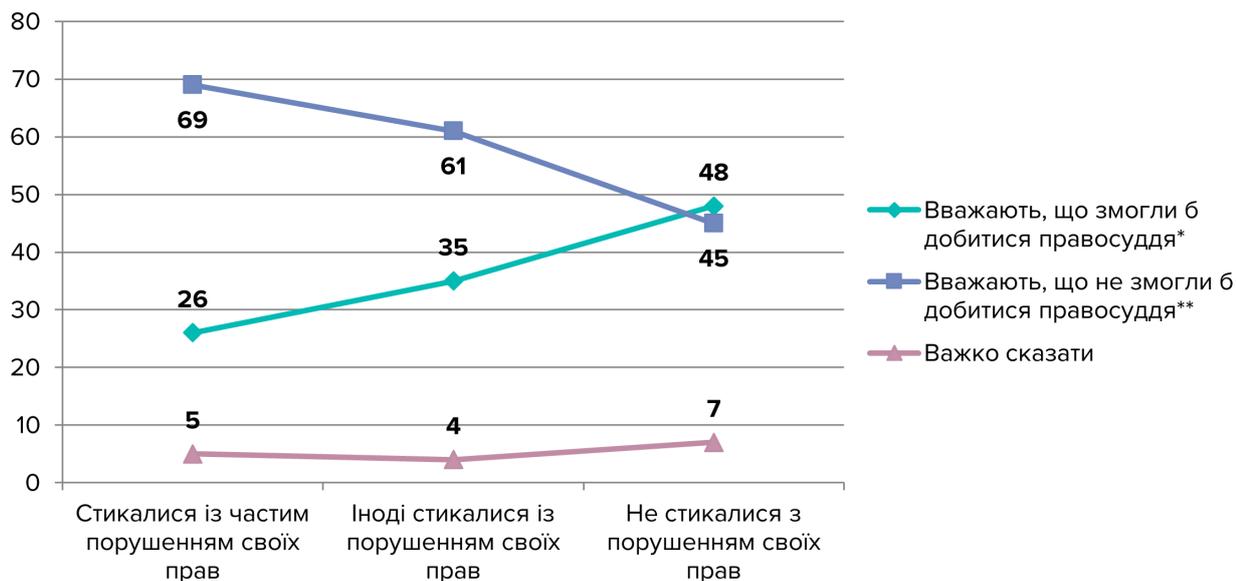

Рис. 1.11. Уявлення про можливість домогтися правосуддя у випадку зіткнення зі злочином залежно від досвіду порушення своїх прав

(% у відповідних групах, n=2088)

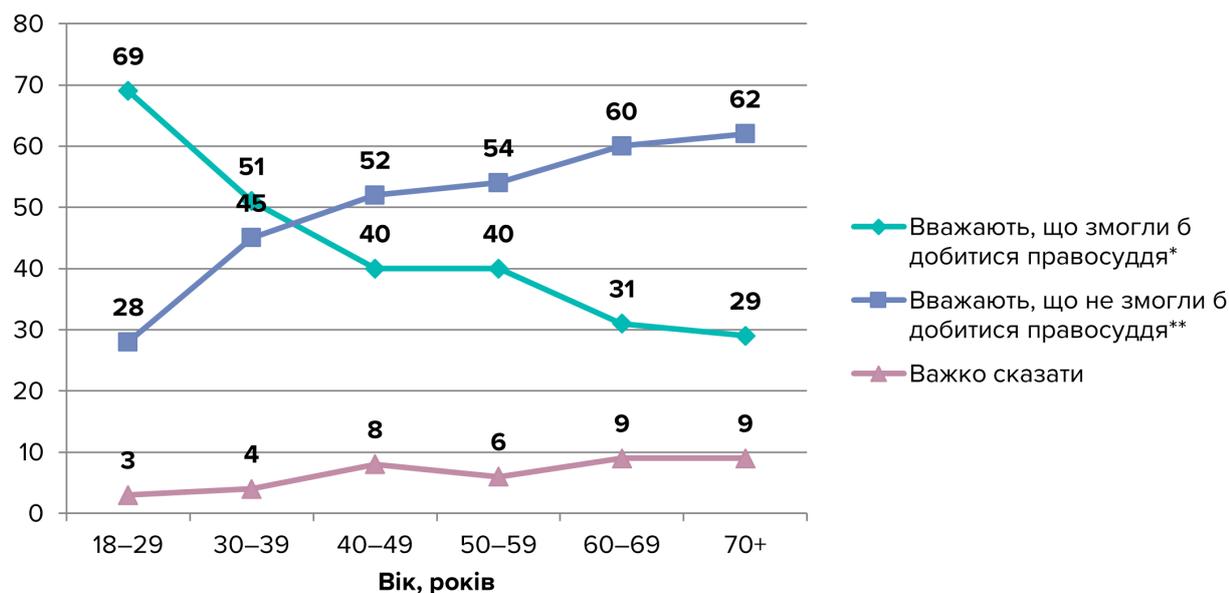
* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Однозначно змогли б» та «Скоріше змогли б».

** Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Скоріше не змогли б» та «Точно не змогли б».

Тут можна побачити майже лінійну залежність відповідних оцінок від віку респондентів. Адже частка тих, хто вважає, що вони змогли б добитися правосуддя, є найбільшою серед наймолодших осіб, і далі зменшується мірою зростання віку. І навпаки, мірою зростання віку збільшується частка тих, хто сумнівається у своїх можливостях (рис. 1.12).

Рис. 1.12. Уявлення про можливість домогтися правосуддя у випадку зіткнення зі злочином

(% у різних вікових групах, n=2103)

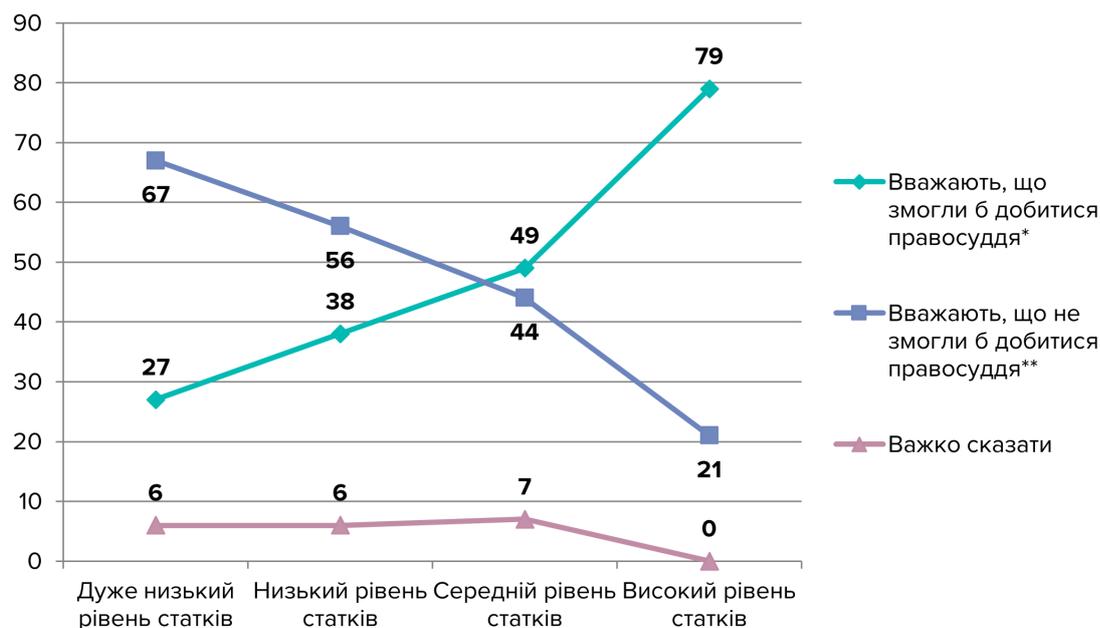
* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Однозначно змогли б» та «Скоріше змогли б».

** Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Скоріше не змогли б» та «Точно не змогли б».

Схожа залежність має місце й від рівня матеріальної забезпеченості респондентів. Зокрема, частка тих, хто думає, що зміг би за потреби добитися правосуддя є найбільшою (79%) серед найбільш заможних осіб, і надалі вона зменшується мірою зменшення рівня статків. І навпаки, серед найменш заможних переважає думка про неможливість отримати необхідний захист (67%), але мірою збільшення заможності ця частка зменшується (рис. 1.13).

Рис. 1.13. Уявлення щодо можливості домогтися правосуддя у випадку зіткнення зі злочинцем

(% у групах з різним рівнем статків, n=2045)

*Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Однозначно змогли б» та «Скоріше змогли б».

**Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Скоріше не змогли б» та «Точно не змогли б».

Крім цього, дещо більший оптимізм демонстрували жителів міст (серед них 46% вважають, що зможуть домогтися правосуддя, тоді як серед жителів сіл відповідна частка складає 39%), та чоловіки (47% з яких вважають можливим домогтися правосуддя, на відміну від 41% серед жінок). Проте тут, як можна бачити, відмінності є дуже невеликими.

Одним з елементів ставлення до певної інституції або ситуації є очікування щодо майбутніх їх змін. Такі очікування не можна розглядати як можливий прогноз ситуації, але вони демонструють нинішнє сприйняття та ставлення до об'єкту очікування. З цих міркувань респондентам ставилося запитання щодо їх **очікувань майбутніх змін в ситуації із захистом прав та інтересів громадян**, а саме пропонувалося визначити, якими на їхню думку є перспективи захисту прав та інтересів громадян в нашій країні протягом наступних кількох років. І з'ясувалося, що в таких очікуваннях переважає оптимізм. Зокрема, 24% опитаних висловили переконання, що ситуація суттєво покращиться, а ще 36% вважають, що вона дещо покращиться. Натомість на ймовірність більшого чи меншого погіршення стану в цій сфері вказали лише 13% респондентів (рис. 1.14).

Рис. 1.14. Уявлення про перспективи захисту прав та інтересів громадян в Україні протягом найближчих років

(%, n=2103)

На відповідні очікування деякий вплив має факт зіткнення із ситуаціями порушення прав респондентів. Зокрема, якщо серед тих, хто відзначив, що їх права порушувалися часто або іноді, 18-22% заявляли, що надалі ситуація погіршуватиметься, то серед тих, хто не стикався із порушенням прав, відповідний показник складає 11%. Але при цьому навіть серед тих, хто з порушенням своїх прав стикався, переважають оптимістичні оцінки (суттєвого або помірного покращення ситуації очікують 41% з тих, чий прав порушувалися часто, та 52% з тих, чий права порушувалися іноді, рис. 1.15).

ЦРис. 1.15. Уявлення про перспективи захисту прав та інтересів громадян в Україні протягом найближчих років

(%, n=2088)

Невеликі відмінності в цьому питанні є між респондентами різного віку. Зокрема частка оптимістично налаштованих осіб є дещо меншою в групах 30-39 та 40-49 років (серед них 54% очікують на більше чи менше покращення, тоді як в інших вікових

групах відповідна частка складає 63-66%), і в цих же групах трохи більшими є частки тих, хто очікує на погіршення стану (15-17%, проти 11-12% в інших вікових групах). Водночас, як бачимо, що ці відмінності є досить обмеженими.

Головним джерелом інформації про способи захисту прав та інтересів громадян для нашого населення вочевидь є різноманітні інтернет-сайти. Адже більше половини опитаних вказали саме на це джерело, причому воно лідирує з великим відривом — наступні за частотою соціальні мережі назвали в два рази менше респондентів (24%). На третьому за частотою згадувань місці знаходиться телебачення (табл. 1.1).

Табл. 1.1. Джерела отримання інформації про способи захисту прав та інтересів*

(n=2103)

Джерела інформації	%
Інтернет-сайти (окрім соціальних мереж)	52
Соціальні мережі (Фейсбук, Інстаграм тощо)	24
Телебачення	23
Телеграм-канали	19
Друзі, родичі, колеги	18
Вайбер-канали	8
Особистий досвід	6
Газети	4
Юридична література	4
Радіопрограми	3
Державні органи	3
Юристи	3
Органи місцевого самоврядування	2
Важко сказати	2
Не отримують такої інформації	7

* Дані наведено лише за тими джерелами, які вказали більше 1% опитаних.

Інтернет-сайти є лідером в більшості страт населення, але є деяка різниця в мірі орієнтації на них. Зокрема, більшою вона є в містах (55% жителі яких відзначили це джерело, тоді як в селах про нього згадали 44%). Також в містах трохи частіше згадували телеграм-канали та міжособистісні канали інформування (друзів, знайомих). Натомість в селах частіше відмічали телебачення (табл. 1.2).

Табл. 1.2. Джерела отримання інформації про способи захисту прав та інтересів в різних типах населених пунктів*

(% у відповідних групах, n=2103)

Джерела інформації	Населені пункти	
	Міста	Села
Інтернет-сайти (окрім соціальних мереж)	55	44
Телеграм-канали	21	15
Друзі, родичі, колеги	19	15
Телебачення	20	28

* Дані наведено лише за тими джерелами, в користуванні якими є відмінності в порівнюваних групах.

Також в орієнтації на різні джерела інформації щодо даного питання мають місце відмінності між різними віковими групами. Зокрема такими джерелами, як інтернет-сайти, телеграм-канали, соціальні мережі частіше користуються молоді люди; орієнтація на інформацію від друзів та знайомих та з юридичної літератури є більшою у молоді і людей середнього віку; натомість в старших вікових групах помітно більшою є популярність телебачення, і дещо більшою (хоча все рівно обмеженою) — популярність газет та радіо (табл. 1.3).

Табл. 1.3. Джерела отримання інформації про способи захисту прав та інтересів в різних вікових групах*

(% у відповідних групах, n=2103)

Джерела інформації	Вікові групи, років					
	18–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70+
Інтернет-сайти (окрім соціальних мереж)	59	61	54	49	48	29
Соціальні мережі (Фейсбук, Інстаграм тощо)	28	29	24	22	24	14
Телеграм-канали	29	20	19	19	15	5
Друзі, родичі, колеги	17	19	22	17	17	12
Юридична література	7	5	6	3	3	1
Телебачення	6	11	15	23	38	57
Газети	1	2	2	6	7	13
Радіопрограми	0	1	1	4	5	14

* Дані наведено лише за тими джерелами, в користуванні якими є відмінності в порівнюваних групах.

Деякий вплив на вподобання джерел інформації має рівень освіти. Зокрема, особи з більшим її рівнем частіше користуються інтернет-сайтами та телеграм-каналами, а також трохи частіше використовують інформацію від державних органів. Натомість особи з меншим рівнем освіти більше схильні до користування телебаченням (табл. 1.4).

Табл. 1.4. Джерела отримання інформації про способи захисту прав та інтересів в різних вікових групах*

(% у відповідних групах, n=2032)

Джерела інформації	Рівень освіти			
	Загальна середня	Середня спеціальна	Перший ступінь вищої	Повна вища
Інтернет-сайти (окрім соціальних мереж)	37	50	59	63
Телеграм-канали	13	17	25	23
Державні органи	1	1	4	6
Телебачення	28	27	7	18

*Дані наведено лише за тими джерелами, в користуванні якими є відмінності в порівнюваних групах.

Невеликі відмінності в орієнтаціях на джерела інформації мають місце й між чоловіками та жінками. А саме, жінки трохи частіше згадували телебачення (26 %, на відміну від 19 % серед чоловіків), та телеграм-канали (21%, на відміну від 16 серед чоловіків). Чоловіки ж трохи частіше відзначали інтернет-сайти (55 %, на відміну від 49 % серед жінок).

1.2. Активність щодо захисту своїх прав та інтересів

Більше чверті опитаних (28%) вважали, що протягом останніх 4-х років їхні права та інтереси порушувалися. Але варто відзначити, що про наявність частих порушень заявили лише 5% респондентів, натомість решта стикалася з подібними ситуація зрідка (рис. 1.16).

Рис. 1.16. Поширеність ситуацій порушення прав та інтересів протягом останніх 4-х років

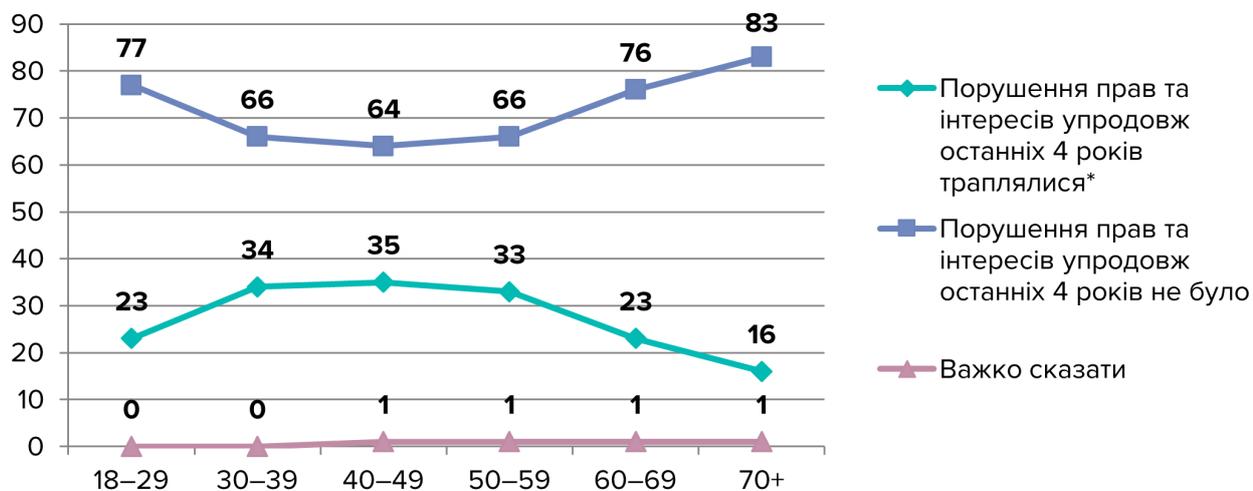
(%, n=2103)

Більш часто про наявність ситуацій порушення прав заявляли респонденти віком 30-59 років. В цих групах 33-35% відзначили наявність таких ситуацій, в той час як в наймолодшій групі таких було 23%, а в найстаршій групі 16%. І навпаки, в наймолодшій та найстаршій вікових групах частіше говорили про відсутність ситуацій порушення їхніх прав (рис. 1.17).

Рис. 1.17. Поширеність ситуацій порушення прав та інтересів протягом останніх 4-х років в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

*Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Це відбувалося часто» та «Таке іноді траплялося».

Також тут мали місце регіональні відмінності (в центральному та східному регіонах про ситуації порушення прав говорили частіше, ніж на Заході), частіші згадування про порушення прав міськими жителями, порівняно із селянами, та чоловіками порівняно із жінками. Проте всі ці відмінності були досить невеликими.

Що стосується **суб'єктів, які на думку респондентів порушували їх права**, то не виявилось якогось одного домінуючого суб'єкта. Адже найбільш часто називали поліцію, бізнес (комерційні організації, працедавців), та органи виконавчої влади; але кожного з них згадали близько 1/5 опитаних (табл. 1.5).

Таблиця 1.5. Суб'єкти, які порушували права громадян*

(% від тих, хто зазначив факти порушення їхніх прав, n=600)

Суб'єкти порушення прав	%
Поліція	23
Бізнес (комерційні організації та підприємці, працедавці)	21
Органи виконавчої влади (міністерства, управління соцзахисту, пенсійного фонду, виконавча служба тощо)	21
Органи місцевого самоврядування (місцева рада чи виконком)	16
Інші громадяни України та громадяни інших держав, які проживають в Україні	11
Місцеві державні адміністрації чи військово-цивільні адміністрації	9
Збройні сили України, ТЦК СП (військкомати)	4
Суди	3
Медичні установи	3
Прокуратура	2
Верховна Рада України	2
Прем'єр-міністр України, Кабінет Міністрів України	2
Важко відповісти	5

*Наведено дані лише за тими суб'єктами, яких згадували більше 1% опитаних.

Чітко виражених відмінностей в цьому питанні в різних стратах респондентів майже не було; відмінності якщо були, то досить невеликі і стосувалися окремих організацій/осіб. По-перше, сільські респонденти трохи частіше згадували органи місцевого самоврядування (19%, тоді як серед городян відповідний показник склав 15%), натомість городяни трохи частіше відзначали місцеві державні адміністрації чи військово-цивільні адміністрації (10%, на відміну від 6% серед сільських жителів). По-друге, про проблеми з поліцією частіше говорили особи віком 18-39 років, про порушення

прав в медичних та освітніх установах частіше згадували респонденти 18-29 років, натомість особи 50 та більше років частіше вказували на органи виконавчої влади. Але всі ці відмінності були досить невеликими (табл. 1.6).

Таблиця 1.6. Суб'єкти, які порушували права громадян*

(% від тих, хто зазначив факти порушення їхніх прав, n=600)

Суб'єкти порушення прав	Вікові групи, років				
	18–29	30–39	40–49	50–59	60+
Органи виконавчої влади (міністерства, управління соцзахисту, пенсійного фонду, виконавча служба тощо)	10	16	15	19	28
Органи місцевого самоврядування (місцева рада чи виконком)	11	18	14	22	15
Поліція	34	30	21	21	10
Бізнес (комерційні організації та підприємці, працедавці)	18	19	23	21	20
Медичні установи	6	5	3	1	2
Освітні установи	4	1	0	0	0

*Дані наведено лише за тими джерелами, в користуванні якими є відмінності в порівнюваних групах.

По-третє, мали місце особливості поглядів чоловіків та жінок, зокрема чоловіки помітно частіше відзначали проблеми з поліцією (32%, на відміну від 13% серед жінок), та дещо частіше претензії до ЗСУ, військкоматів; жінки ж трохи частіше говорили про порушення їхніх прав з боку інших громадян України та інших держав, та бізнесу (табл. 1.7).

Таблиця 1.7. Суб'єкти, які порушували права громадян*

(% від тих, хто зазначив факти порушення їхніх прав, n=600)

Суб'єкти порушення прав	Стать респондентів	
	Чоловіки	Жінки
Поліція	31	13
Збройні сили України, ТЦК СП (військкомати)	7	1
Інші громадяни України та громадяни інших держав, які проживають в Україні	8	13
Бізнес (комерційні організації та підприємці, працедавці)	18	24

*Дані наведено лише за тими джерелами, в користуванні якими є відмінності в порівнюваних групах.

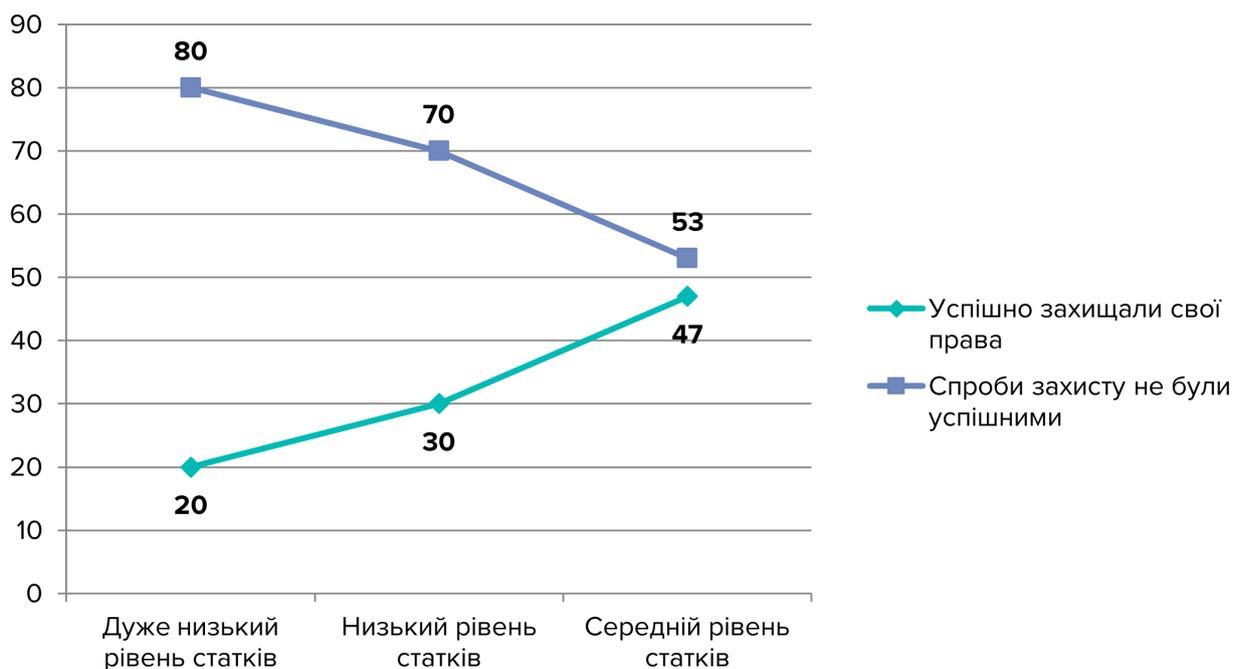
З тих респондентів, чиї права за останні 4 роки порушувалися, 2/3 намагалися їх захищати, а не намагалися — близько третини. За цими показниками мають місце невеликі відмінності між особами з різним рівнем матеріальної забезпеченості (рівень активності був вищий у осіб із середнім рівнем статків, порівняно з особами із малими статками — 71% проти 61%), та між респондентами різного віку (рівень активності є більшим серед наймолодших осіб, а найменшим — серед осіб похилого віку). Але ці відмінності є доволі невеликими.

З тих осіб, які намагалися захищати свої права, і чиї спроби мають якийсь результат (позитивний чи негативний), більшість (62%) зазначили, що ці спроби були невдалими, натомість успіх мали лише 38% з цієї групи.

Рівень успішності захисту прав виявився помітно залежним від рівня заможності респондентів. Можна бачити чіткий зв'язок, коли частка тих, хто повідомив про успішність своїх спроб ці права захистити, зменшується мірою зменшення статків респондентів (рис. 1.18).

Рис. 1.18. Успішність/неуспішність спроб захисту своїх прав в групах з різним рівнем статків

(% від тих, хто намагався захищати свої права і має певний результат цих спроб³, n=330)

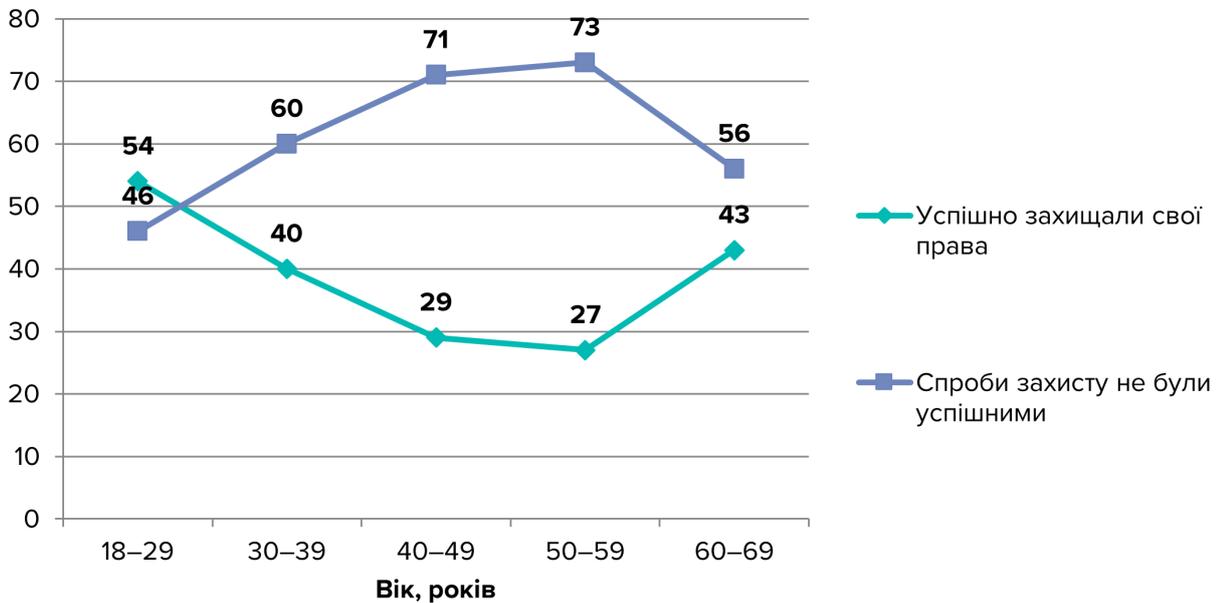

Також спостерігається деяка залежність від віку респондентів. Адже згадки про успішність спроб захисту своїх прав частіше зустрічаються у наймолодших респондентів, натомість про негативний досвід частіше говорили особи 40–49 та 50–59 років (рис. 1.19).

³ Не включаються до аналізу респонденти, які зазначили, що процес захисту їх прав зараз триває.

Рис. 1.19. Успішність/неуспішність спроб захисту своїх прав в різних вікових групах

(% від тих, хто намагався захищати свої права і має певний результат цих спроб, n=330)

Крім цього, невеликі відмінності є між жителями міст та сіл. Серед перших про успішність своїх спроб захисту прав говорили 40%, а серед других — 31%. Відповідно, селяни частіше згадували неуспішність своїх спроб.

Що стосується **способів боротьби за свої права**, то однозначну перевагу мали звернення до організації чи особи, яка права порушила, та звернення до держави (органів влади, правоохоронних органів) та інших організацій, що здатні допомогти (певні неурядові організації, політичні партії тощо). Причому ці два напрями звернень застосовували майже однакові частки респондентів. Решту ж можливих способів обирали досить невеликі частки опитаних (табл. 1.8).

Табл. 1.8. Використані способи захисту порушених прав

(% від тих, хто намагався захищати свої права, n=399)

Способи дій	%
Звернення до тієї організації (особи), яка порушила права чи інтереси	57
Звернення до іншої організації чи особи, таких як органи влади, правоохоронні органи, неурядові організації, політичні партії тощо	50
Звернення до засобів масової інформації	4
Подача інформації в соціальних мережах	5
Звернення по допомогу до родичів, знайомих	9
Неофіційна сплата за вирішення питання	5
Організація акцій протесту (демонстрації, пікетування, голодування тощо)	4

Про звернення до тієї ж організації, яка порушила права, частіше (63 %) згадували мешканці західного регіону, тоді як найменше про цей варіант говорили на Півдні (50%). Натомість звернення до контролюючих органів чи інших організацій, які могли б допомогти, однаковою мірою зазначали мешканці східного, південного та центрального регіонів, і лише на Заході згадки про це були дещо рідшими⁴.

З конкретних організацій, до яких респонденти могли звертатися з метою захисту своїх прав, найбільш часто згадувалися суди (31%) та поліція (21%). Також більше 10 % з цільової групи говорили про приватних адвокатів, органи місцевого самоврядування, міністерства, місцеві державні адміністрації (табл. 1.9). Тобто загалом бачимо, що активність громадян не концентрується на якихось одних організаціях, а є достатньо різноманітною.

Табл. 1.9. Організації/особи до яких зверталися з метою захисту прав*

(% від тих, хто намагався захищати свої права та звертався для цього до певної організації, n=200)

Суд	31
Поліція	21
Приватні адвокати	15
Органи місцевого самоврядування	13
Окремі міністерства (Мін'юст, Міносвіти, МОЗ тощо)	11
Місцеві державні адміністрації чи військово-цивільні адміністрації	11
Прокуратура	10
Державні центри надання безоплатної правової допомоги	7
Народні депутати	3
Українські неурядові правозахисні організації	3
Підприємства / Працедавці	2
Уповноважений Верховної Ради з захисту прав людини	2
СБУ/Антикорупційні органи	2
Президент України	2

* Наведено дані лише за тими суб'єктами, яких згадували більше 1% опитаних.

Так само коли всім опитаним було запропоновано **обрати найкращі на сьогодні способи захисту прав та інтересів громадян** варіанти відповіді були досить варіативними. Найбільш часто згадувалися звернення до поліції (18%), звернення до

⁴ Проте всі ці відмінності не є статистично значущими.

приватного адвоката (11%), та звернення до суду (10%). Але, як бачимо, частота цих виборів є досить невеликою. Причому кожен четвертий опитаний не зміг дати відповідь на таке запитання, а 15% вважали, що ніяких ефективних способів захисту прав немає (табл. 1.10).

Зазначені уявлення є практично однаковими в різних регіонах України. Можна відзначити існування певних відмінностей між жителями міст та сіл, зокрема: 1) городяни частіше відзначали звернення до суду (12%, проти 8% серед селян), до поліції (20%, проти 16% серед селян), до ЗМІ (3%, проти 1% серед селян); 2) натомість селяни частіше згадували звернення до органів місцевого самоврядування (12%, проти 7% серед городян), а також серед них була більшою частка тих, хто не зміг відповісти на дане запитання. Проте бачимо, що відмінності тут є дуже незначними.

Табл. 1.10. Уявлення про найбільш ефективні способи захисту прав та інтересів

(%, n=2102)

Способи захисту	%
Звернення до поліції	18
Звернення до приватного адвоката	11
Звернення до суду	10
Звернення до органів місцевого самоврядування	9
Звернення до прокуратури	4
Звернення до місцевої державної адміністрації або військово-цивільної адміністрації	4
Звернення до державного центру надання безоплатної правової допомоги	3
Звернення до родичів, друзів, пошук потрібних знайомств	3
Звернення до окремих міністерств (Мін'юст, Міносвіти, МОЗ тощо)	2
Звернення до Президента	2
Звернення до засобів масової інформації	2
Звернення до народного депутата, обраного у вашому окрузі	1
Важко відповісти	26
Ніяких способів захистити свої права та інтереси зараз немає	15

Також про звернення до поліції та до приватного адвоката частіше зазначали респонденти віком до 40 років. Зокрема серед осіб 18–39 років приватних адвокатів згадали 15–19% (тоді як серед старших осіб — 5–10%). Поліцію відзначили 37% серед осіб 18–29 років і 21% серед осіб 30–39 років, тоді як серед старших осіб відповідна частка складає 10–16%. Натомість серед старших осіб (віком 60 та більше

років) частіше згадували звернення до органів місцевого самоврядування (1517 %, проти 4–7% в молодших вікових групах), вважали, що ніяких ефективних способів захисту прав немає (18–20 %, проти 7–12 % серед осіб 18–39 років), та не могли визначитися в цьому питанні. Але знову, бачимо, що зазначені відмінності є доволі обмеженими.

Невеликі відмінності також спостерігаються залежно від рівня матеріальної забезпеченості респондентів. Зокрема особи з більшою забезпеченістю дещо частіше відзначали звернення до суду, до приватного адвоката та до поліції, натомість серед респондентів з меншими рівнями статків частіше вважали, що дієвих способів захисту прав немає, або не могли визначитися в цьому питанні (табл. 1.11).

Табл. 1.11. Уявлення про найбільш ефективні способи захисту прав та інтересів*

(%, n=2045)

	Рівень статків			
	Дуже низький	Низький	Середній	Високий
Звернення до суду	4	8	13	18
Звернення до приватного адвоката	5	11	12	21
Звернення до поліції	9	15	27	26
Ніяких способів захистити свої права та інтереси зараз немає	29	16	12	7
Важко відповісти	27	28	24	15

* Дані наведено лише за тими діями, за якими є відмінності в порівнюваних групах.

1.3. Поводження із проблемами юридичного характеру

Переважна більшість опитаних (82 %) протягом останніх 4-х років не стикалися з серйозними проблемами юридичного характеру⁵. Мали такі проблеми лише 17% респондентів (рис. 1.20).

⁵ В опитуванні запитання формулювалося в наступному вигляді «Чи стикались Ви хоча б з однією серйозною проблемою юридичного характеру (яка відчутно вплинула на ваше життя) протягом останніх чотирьох років».

Рис. 1.20. Виникнення протягом останніх 4-х років серйозних проблем юридичного характеру

(%, n=2103)

Зіткнення з суттєвими проблемами, чи відсутність таких зіткнень, поширені в різних соціальних шарах практично однаковою мірою. Єдиними відмінностями, які можна зафіксувати, це частіше зіткнення з проблемами в групі найбільш заможних респондентів (26%, на відміну від 16-20% у менш заможних осіб), та серед чоловіків (20%, на відміну від 15% серед жінок). Але бачимо, що ці відмінності є дуже малими.

Серед тих, хто стикався із серйозними юридичними проблемами, трохи більше (57%) було тих, у кого ці проблеми виникали до початку широкомасштабного російського вторгнення; після 24 лютого 2022 року такі проблеми виникали у 43%. Після 24 лютого 2022 року дещо частіше проблеми виникали у жителів сіл (51%, на відміну від 39% серед жителів міст), та у жінок (49%, на відміну від 37% серед чоловіків).

З тих респондентів, які стикалися зі значною юридичною проблемою, і чия проблема була успішно вирішена, або не стала такою⁶, успішність та неуспішність вирішення питання характеризує справи практично однакової кількості осіб. Зокрема 54% відзначили, що проблему було вирішено (повністю або частково), а 46% вказали, що не мали успіху.

Успішність вирішення юридичних проблем має залежність від рівня заможності респондентів. Зокрема в групі осіб із середнім рівнем статків 63% вирішили свої проблеми, тоді як в групі із малими статками таких було вже 51%, а в групі з дуже малими статками — 34%.

Трохи успішнішими у розв'язанні юридичних проблем були чоловіки — серед них мали успіх в цьому питанні 59%, тоді як серед жінок 49%⁷.

⁶ Обсяг такої підвибірки складає 253 особи; ще 104 особи зазначили, що їхня проблема зараз знаходиться в процесі вирішення, тож результат цього процесу ще не відомий.

⁷ Зазначені відмінності не є статистично значущими.

Також якщо поглянути лише на тих осіб, яким вдалося більшою чи меншою мірою вирішити наявні юридичні проблеми⁸, то серед них про цілковиту успішність своєї справи повідомили 53%, натомість 47% задекларували лише часткове вирішення питання. Тут можна побачити більшу успішність вирішення проблем серед жителів міст (серед них 54% заявили про повну успішність вирішення проблеми, тоді як серед жителів сіл таких 49%), та серед чоловіків (57% вказали на повну успішність процесу, на відміну від 49% серед жінок), але потрібно зважати на те, що ці відмінності не є статистично значущими.

З тих осіб, які стикалися із суттєвими юридичними проблемами, трохи більше третини для її вирішення зверталися до приватних адвокатів; ще 19% зверталися до суду, 17% до поліції, 11% до державного центру надання безоплатної правової допомоги (табл. 1.12). Тобто немає якогось одного домінуючого напрямку звернень.

Табл. 1.12. Особи/організації, до яких звертаються по допомогу для вирішення юридичних проблем*

(%, n=365)

Суб'єкти допомоги	%
Приватні адвокати	36
Суд	19
Поліція	17
Державний центр надання безоплатної правової допомоги	11
Органи місцевого самоврядування	8
Місцеві державні адміністрації чи військово-цивільні адміністрації	6
Прокуратура	6
Окремі міністерства (Мін'юст, Міносвіти, МОЗ тощо)	5
Родичі, друзі, знайомі	4
Нотаріус	2
СБУ, військові	2
Важко сказати	3
Ні до кого не зверталися, вирішували проблему самостійно	9

* Наведено дані лише за тими суб'єктами, яких згадували більше 1% опитаних.

Про звернення до суду, до приватних адвокатів та до державних центрів надання безоплатної правової допомоги частіше говорили жителі міст, натомість жителі сіл частіше зверталися до поліції, нотаріусів, або й ні до кого не зверталися (табл. 1.13).

⁸ Обсяг даної підвибірки складає 137 осіб.

Табл. 1.13. Особи/організації, до яких звертаються по допомогу для вирішення юридичних проблем*

(%, n=365)

Організації/Особи	Населені пункти	
	Міста	Села
Суд	22	13
Приватні адвокати	41	26
Державні центри надання безоплатної правової допомоги	14	5
Поліція	15	19
Нотаріус	1	5
Ні до кого не зверталися, вирішували проблему самостійно	8	13

* Дані наведено лише за тими діями, за якими є відмінності в порівнюваних групах.

Аналогічно, серед тих суб'єктів, хто на думку респондентів зміг допомогти їм вирішити їх юридичні проблеми, лідирують приватні адвокати (їх згадали 36% з тих, хто звертався до певних організацій чи осіб за допомогою, табл. 1.14).

Табл. 1.14. Суб'єкти, завдяки кому було вирішено існуючі юридичні проблеми*

(n=121)

Суб'єкти допомоги	%
Приватні адвокати	36
Суди	13
Державні центри надання безоплатної правової допомоги	12
Родичі, друзі, знайомі	8
Поліція	6
Прокуратура	3
Окремі міністерства (Мін'юст, Міносвіти, МОЗ тощо)	2
Важко сказати	5
Ніхто не зміг допомогти	4
Вирішували проблему самостійно	9

* Наведено дані лише за тими суб'єктами, яких згадували більше 1% опитаних.

З тих осіб, які ні до кого по допомогу не зверталися⁹, серед причин частіше всього називали *відсутність фізичних чи матеріальних можливостей, незнання того, до кого чи як саме можна звернутися, та відсутність віри в можливість вирішення наявної проблеми.*

Дані опитування свідчать, що ситуація із забезпеченням прав та інтересів громадян не є такою, як хотілося б. Адже ми бачили, що лише половина опитаних вважає цю ситуацію задовільною, так само як близько половини опитаних висловлюють сумнів в своїй здатності добитися правосуддя у випадку суттєвого порушення своїх прав. Зважаючи на те, що безпосередньо з порушенням своїх прав стикалися менше третини опитаних, можна було б припустити, що заявлені оцінки є завищеними, й відображають акцентованість ЗМІ на проблемах. Але приблизно такі ж показники ми бачимо й щодо реальної ситуації. Адже з тих осіб, хто намагався відстоювати свої порушені права, успіху досягали лише близько 40%, а з тих, хто стикався із суттєвими юридичними проблемами, про їх успішне вирішення заявляли трохи більше половини. Такі показники не можна вважати задовільними (хоча вони й не є дуже поганими), й існує потреба докладання значних зусиль до змін в роботі органів правосуддя та правоохоронних органів.

Широкомасштабна війна на території України, яка йде з 24 лютого 2022 року, не стала катастрофою з погляду забезпечення прав та інтересів громадян, але все ж таки суттєво відбилася на цій сфері. Хоча тих, хто вважає, що ситуація з того часу погіршилася, меншість, але це дуже суттєва меншість (третина дослідженої сукупності).

Цікавим моментом стало те, що уявлення про забезпеченість прав та інтересів виявилися достатньо схожими в різних регіонах нашої країни та в населених пунктах різного типу. Можна припустити, що воєнні умови призвели до певного географічного та поселенського вирівнювання, з одного боку, реальної ситуації в даній сфері і, з іншого боку, сприйняття населенням існуючих проблем.

Натомість найбільш значущими чинниками сприйняття проблематики захищеності прав та інтересів населення є вік та рівень статків. Ми бачили, що поширеність думок про проблематичність захисту прав зростала мірою збільшення віку, і так само реальний рівень успішності захисту своїх прав та вирішення юридичних проблем зменшувався мірою зростання віку. Тобто менш захищеними видаються саме старші люди, що є неприйнятним з морального погляду, і має негативні суспільні наслідки й з практичного боку. Аналогічно менш захищеними виявляються менш заможні особи, що цілком зрозуміло з погляду доступності ресурсів, але вимагає більшої активності суспільства в наданні таким людям соціального захисту та допомоги.

⁹ Ця підвибірка складається з 33 осіб.

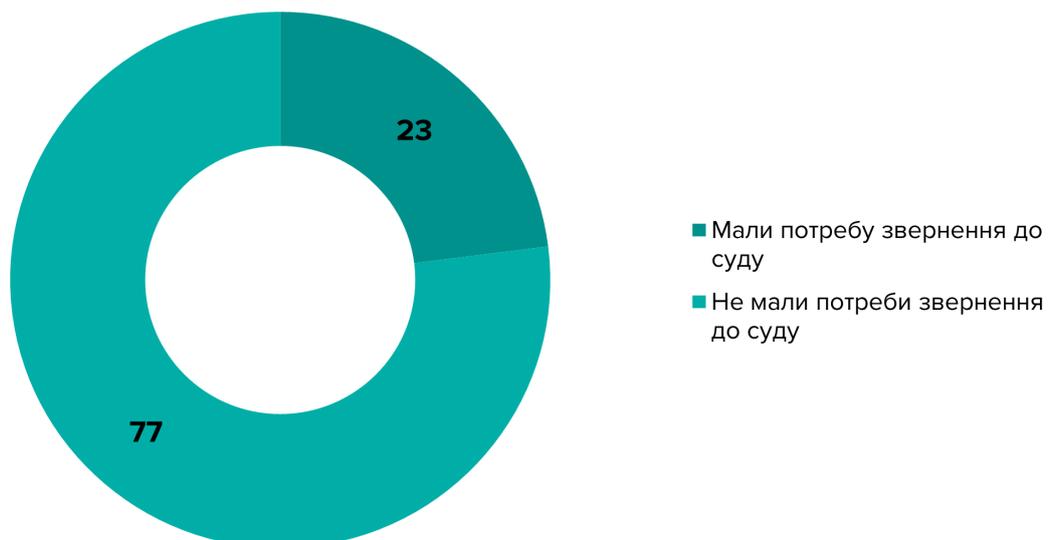
РОЗДІЛ 2. СПРИЙНЯТТЯ СУДОЧИНСТВА

В даному розділі аналізуються різні складові сприйняття населенням України процесів судочинства. Представлено дані щодо: наявності потреб в судових послугах, які виникали у громадян протягом останніх 4-х років, та чинників, що впливали на рішення відмовитися від звернення до суду; оцінок населенням функціонування місцевих судів, зокрема їх ефективності, корумпованості, незалежності, відкритості; уявлень громадян про можливі зміни в роботі місцевих судів після початку широкомасштабного російського вторгнення, та про можливі зміни в цій роботі в майбутньому; показників довіри до місцевих судів, та чинників, які можуть на неї впливати; сприйняття залучення до реалізації правосуддя місцевих територіальних громад та запровадження інституту мирових суддів; сприйняття діяльності інституції судових присяжних.

2.1. Потреба в судових послугах та чинники звернення до суду

За останні 4 роки лише близько чверті респондентів масового опитування стикалися із ситуаціями, які вимагали звернення до суду¹⁰. Переважна ж більшість опитаних з такою необхідністю не стикалася (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Наявність за останні 4 роки потреби звернення до суду
(%, n=2103)

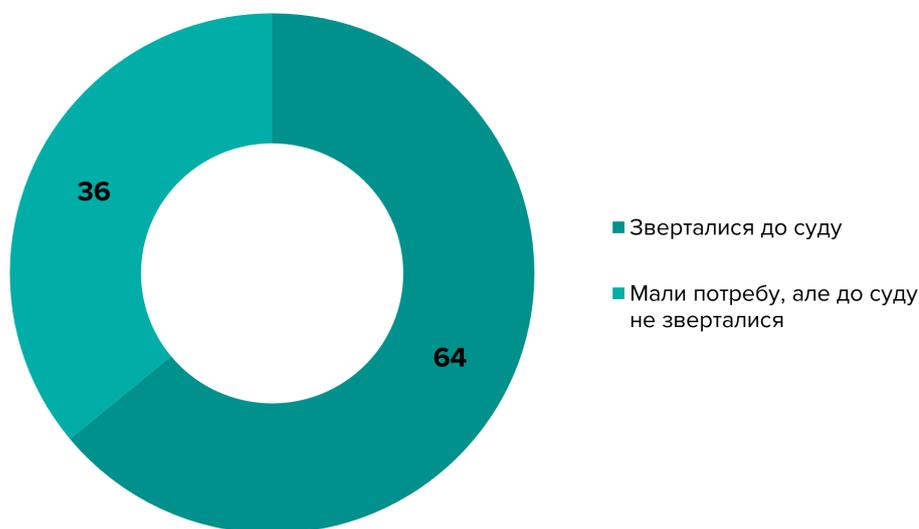
¹⁰ Мається на увазі суд першої інстанції.

Ці показники практично не відрізняються в різних регіонах та населених пунктах різного типу та розміру. Деякі відмінності мають місце залежно від статі, віку та рівня матеріальної забезпеченості, але всі ці відмінності є досить невеликі а саме; 1) серед чоловіків про наявність потреби звернення до суду говорили 26%, а серед жінок 21%; 2) серед осіб з високими статками потреба виникала у 34%, а серед осіб з малими статками — у 21%; 3) у вікових групах 30-39, 40-49 та 50-59 років про існування потреби заявляли, відповідно, 28%, 29% та 24%, натомість серед осіб 18-29 років відповідний показник складає 20%, а серед осіб віком 70 та більше років — 17%.

З тих респондентів, у кого виникала потреба звернення до суду, переважна більшість (64%) це робили (рис. 2.2). Тобто наше населення демонструє досить високий рівень активності в захисті своїх інтересів.

Рис. 2.2. Показники звернення до суду у випадку потреби

(% від тих, у кого виникала потреба звернення до суду, n=489)

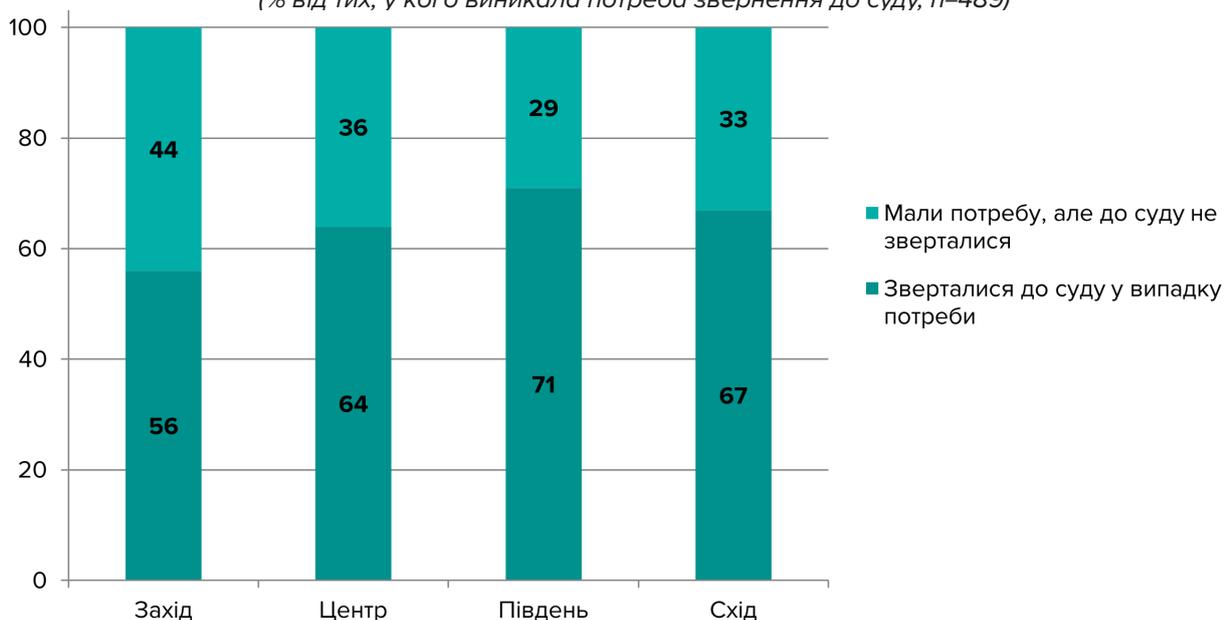

За подібною активністю є деякі регіональні відмінності, а саме, рівень звернення до суду на Сході та Півдні (67% та 71% відповідно) є більшим, ніж в Центрі (64%) та на Заході (54%)¹¹ (рис. 2.3).

¹¹ Проте всі ці відмінності не є статистично значущими.

Рис. 2.3. Показники звернення до суду у випадку потреби в різних регіонах

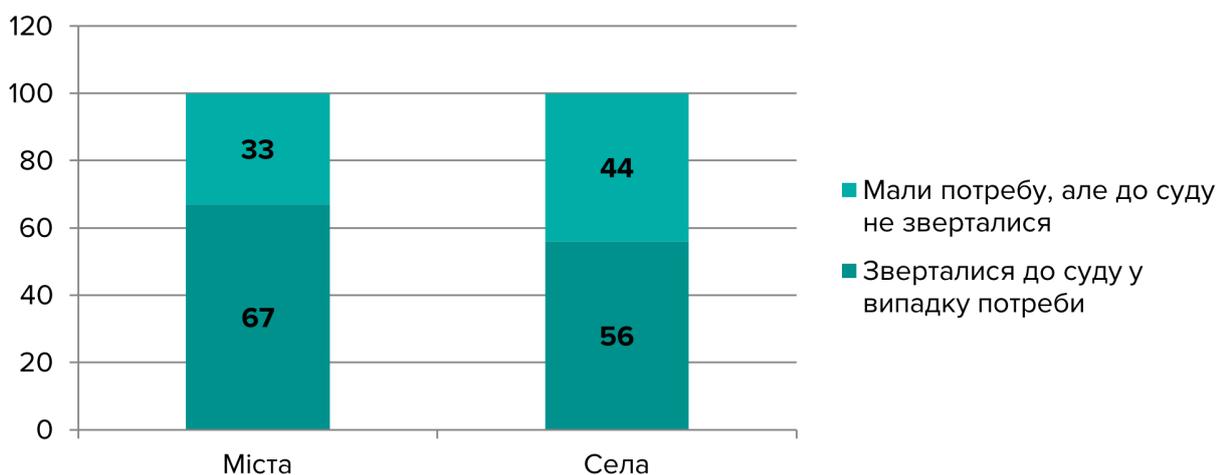
(% від тих, у кого виникла потреба звернення до суду, n=489)

Також у цьому питанні є відмінності між містами та селами, коли в містах рівень звернення до послуг суду є дещо більшим, ніж в селах (67% проти 56%, рис. 2.4). Проте відзначимо, що такі відмінності формуються головним чином відмінностями між селами та малими містами (менше 50 тис). Більші міста за цим показником від сіл статистично значуще не відрізняються (хоча й є відмінності в межах 10%).

Рис. 2.4. Показники звернення до суду у випадку потреби в містах та селах

(% від тих, у кого виникла потреба звернення до суду, n=489)

На звернення до судів помітно впливає рівень довіри до них. Адже серед тих, хто висловив довіру до цих інституцій, 77% при потребі зверталися до них. Натомість серед тих, хто довіри не має, рівень звернення складає 53% (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Показники звернення до суду залежно від наявності довіри до цієї інституції

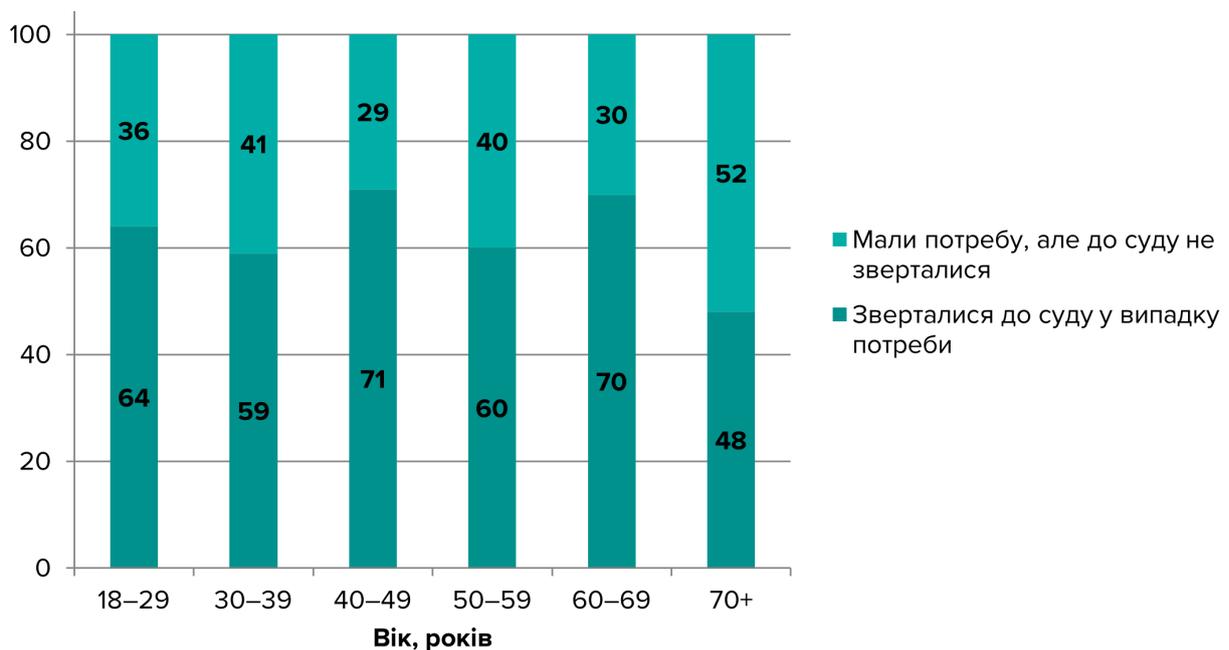
(% від тих, у кого виникла потреба звернення до суду, n=489)

В цьому питанні частково спостерігається залежність від віку. Зокрема, найменший (48%) показник звернень є серед найстарших респондентів, натомість найбільший (71% та 70%) — серед осіб 40-49 та 60-69 років. Дещо менша активність фіксується в групах осіб 30-39, 50-59 та 18-29 років (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Показники звернення до суду в різних вікових групах

(% від тих, у кого виникла потреба звернення до суду, n=489)

Крім цього, більш високий рівень звернень до суду декларували особи із середнім рівнем прибутків — серед них відповідний показник складає 69%, на відміну від 54% серед осіб з низькими доходами.

Якщо звернутися до питання причин відмови звернення до суду навіть у випадку наявності такої потреби, то побачимо, що з погляду наших громадян основними

такими причинами є відсутність віри в справедливість цього суду (цю причину відзначили 40% з тих, хто не став звертатися до цієї установи), сумніви в можливості виграти справу чесно, без надання хабарів (37% згадали про цю причину), та тривалість і складність самого процесу, проблематичність розібратися в його хитросплетіннях (таку причину відзначили 36% тих, хто до суду не звернувся). Ще близько 1/5 опитаних згадували такі моменти, як необхідність сплати судового збору, його величина, та необхідність звертатися до адвоката (табл. 2.1).

Табл. 2.1. Причини відмови від звернення до суду при наявності такої потреби

(n=178)

Причини відмови	%*
Відсутність віри у можливість отримати справедливе рішення суду взагалі	40
Сумніви в можливості виграти справу без хабарів	37
Судова тяганина, складність і незрозумілість процесу	36
Великий розмір судового збору	21
Необхідність звертатися до адвоката	17
Необхідність сплати судових зборів	17
Поточний широкомасштабний наступ росії	10
Складно, важко дістатися до суду	9
Вирішили проблему без суду	6
Невиконання судових рішень	6
Віддаленість суду	5
Інше	2
Важко відповісти	1

* Сума відсотків перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Регіональних особливостей за таким розподілом немає. В селах є трохи більшою частка тих, хто відзначав елемент складності добирання до суду (15%, проти 5% в містах), натомість в містах дещо частіше згадували необхідність звертатися до адвокатів (цей пункт відзначали 23% серед жителів міст, та 9% серед жителів сіл).

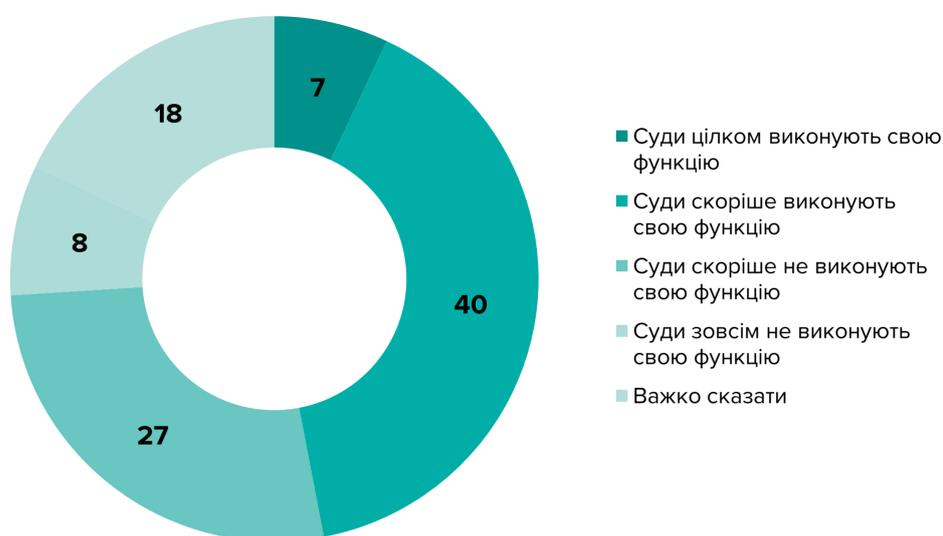
Для осіб старших за 69 років значно більш суттєвим, ніж в інших вікових групах, чинником є необхідність сплати судових зборів (в цій групі про нього згадували 54%, тоді як в групах віком 18-59 років відповідний показник дорівнює 6-13%, а серед осіб віком 60-69 років — 21%).

2.2. Оцінки діяльності місцевих судів

В загальній оцінці поточної роботи місцевих судів серед респондентів масового опитування невелику перевагу має позитивне ставлення. Зокрема близько 47% опитаних вважають, що місцеві суди цілком або переважно виконують функцію забезпечення правосуддя, захисту прав та інтересів громадян, натомість протилежної думки дотримуються 35% респондентів (близько 18% опитаних не змогли дати відповідну оцінку). Водночас цілком позитивну оцінку дали лише близько 7% респондентів; переважно відзначалося часткове виконання місцевими судами своїх функцій. Але так само негативні оцінки були переважно помірними, і однозначну негативну відповідь дали лише 8% респондентів (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Оцінка міри виконання місцевими судами функцій забезпечення правосуддя, захисту прав та інтересів громадян

(%, n=2103)

Варто відзначити, що перевага позитивних оцінок над негативними має місце як серед тих осіб, які не мали особистого досвіду участі в судових справах, так і серед тих, хто такий досвід мав. Більше того, серед останніх частка позитивних оцінок є приблизно такою ж, як серед осіб без досвіду (50% та 46% відповідно). Частка негативних оцінок серед учасників судових справ є помітно більшою, проте це відбувається лише внаслідок більшого рівня невизначеності серед осіб без досвіду судових процесів (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Оцінка міри виконання місцевими судами функцій забезпечення правосуддя, захисту прав та інтересів громадян

(% в групах з наявністю та відсутністю досвіду участі в судових справах, n=2096)

*Об'єднані частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Цілком виконують» та «Скоріше виконують».

**Об'єднані частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Зовсім не виконують» та «Скоріше не виконують».

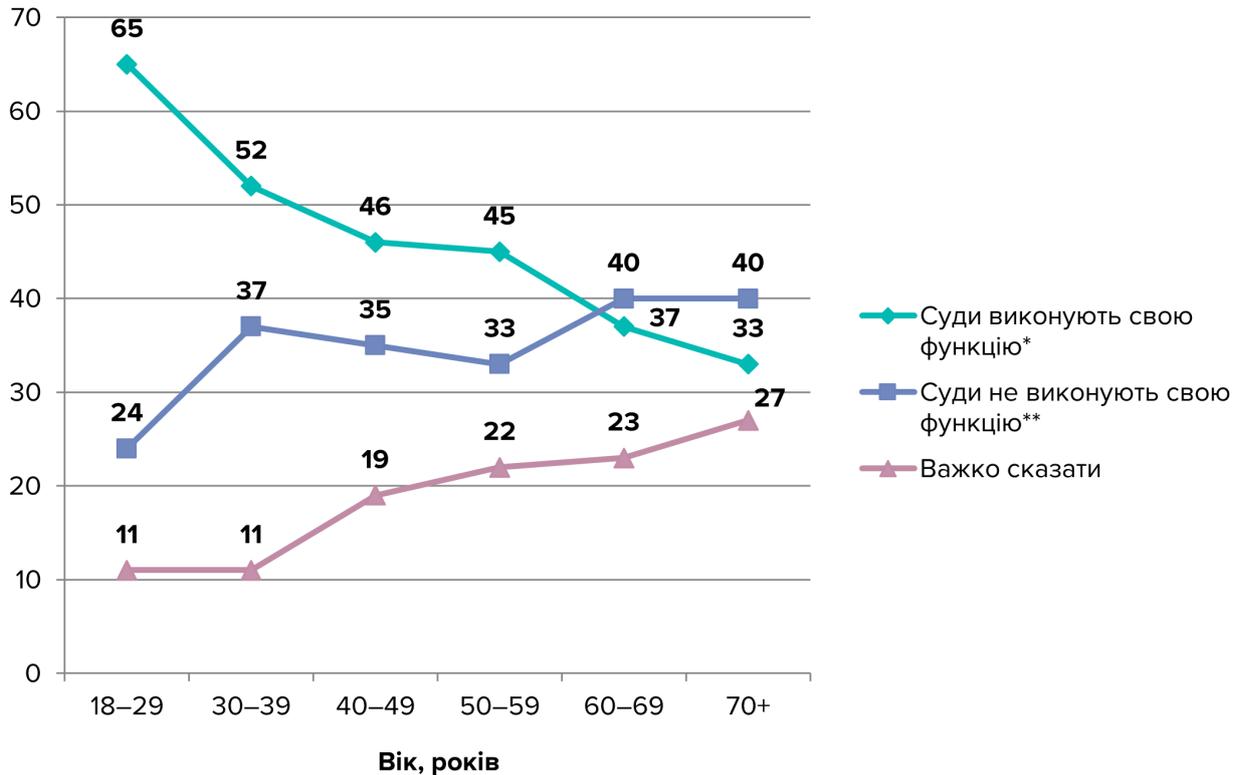
Так само незначущим тут виявився час завершення справи, в якій респонденти брали участь (якщо такий акт мав місце). Тобто ті, чия справа завершилася до 24 лютого 2022 року, і ті, чия справа завершилася після цієї дати, або триває й зараз, давали приблизно однакові оцінки. Це дозволяє припускати відсутність кардинальних змін в роботі місцевих судів після початку повномасштабної війни.

Зрозуміло, що оцінки суттєво відрізнялися у респондентів, які позитивно чи негативно сприймають судові рішення по свої справі. Зокрема, серед тих, чия справа завершилася, і які вважають рішення по ній незаконним і несправедливим, переважна більшість (75 %) вважають, що місцеві суди не виконують свою функцію. Навпаки, більшість (62 %) тих, хто вважає рішення по свої справі законним та справедливим, відзначили, що місцеві суди свої функції виконують.

Розподіл думок з цього питання є практично однаковим в різних регіонах, в населених пунктах різного типу (місто чи село) та розміру (міста з різною кількістю населення). Водночас наявна помітна залежність думок з цього приводу від віку опитаних. Кращі оцінки давали представники наймолодшої вікової категорії (18–29 років), а далі є чітка тенденція погіршення оцінок мірою зростання віку (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Оцінка міри виконання місцевими судами функцій забезпечення правосуддя, захисту прав та інтересів громадян

(% в різних вікових групах, n=2103)

* Об'єднані частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Цілком виконують» та «Скоріше виконують».

** Об'єднані частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Зовсім не виконують» та «Скоріше не виконують».

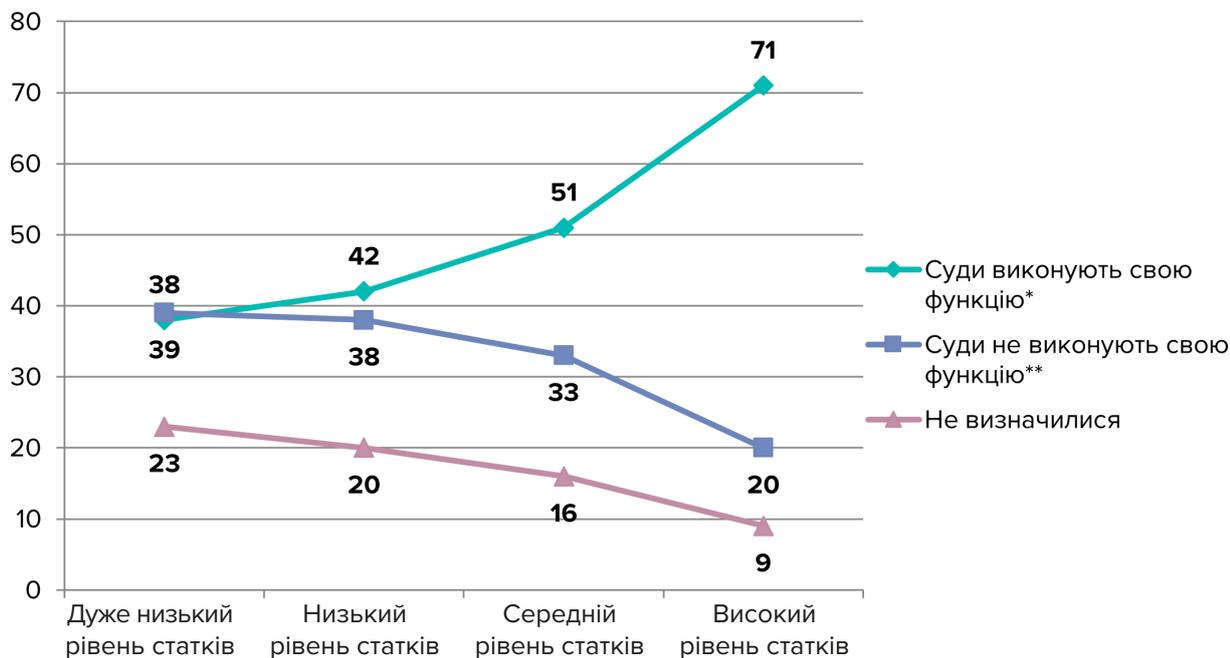
Також мають місце деякі відмінності в залежності від рівня статків респондентів. Зокрема, найкраще роботу місцевих судів оцінили особи з високим рівнем прибутків (серед них про цілковите або переважне виконання судами своїх функцій говорили 71%); дещо менші оцінки дали особи із середнім рівнем статків (серед них 51% дали позитивні оцінки), і відносно найменшою частка позитивних оцінок виявилася серед тих, хто має низький або дуже низький рівень матеріальної забезпеченості (рис. 2.10).

Що стосується можливого впливу на думки респондентів з цього питання різних «зовнішніх» джерел інформації, то такого впливу не спостерігається. Ті, хто отримує інформацію про діяльність судової системи з різних ЗМІ, телеграм- та вайбер-каналів, соціальних мереж тощо, демонструють приблизно однакове співвідношення позитивних та негативних оцінок. Відмінності від інших демонстрували лише ті, хто спирається на власний досвід та на інформацію від родичів та знайомих. Причому це були відмінності саме в негативних оцінках. Зокрема, серед тих, хто відзначив, що спирається на власний досвід, 50% вважали, що суди не виконують своїх функцій, а серед тих, хто спирається на інформацію від родичів та знайомих відповідна частка склала 42%. Натомість серед тих, хто отримує інформацію з питання роботи судів з телебачення, критично поставилися до функціонування судів 35%, серед тих, хто отримує відповідну інформацію з телеграм-каналів — 34%, серед отримувачів інформації з вайбер-каналів — 39%,

серед отримувачів інформації з інтернет-сайтів — 36 %, з соціальних мереж — 38 %, з радіо 35 %, з газет — 38 %.

Рис. 2.10. Оцінка міри виконання місцевими судами функцій забезпечення правосуддя, захисту прав та інтересів громадян

(% в групах з різним рівнем статків, n=2045)

*Об'єднані частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Цілком виконують» та «Скоріше виконують».

**Об'єднані частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Зовсім не виконують» та «Скоріше не виконують».

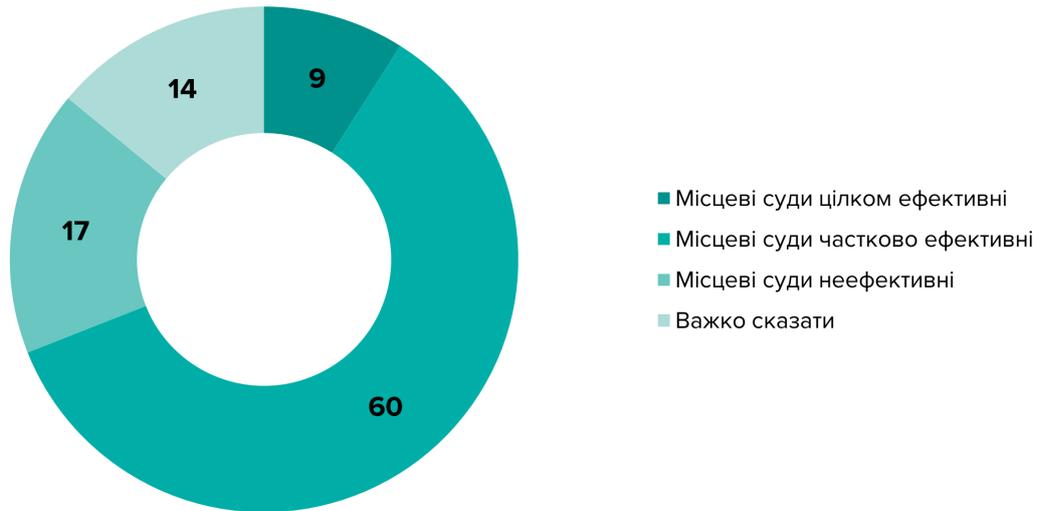
Учасники ФГД також переважно відзначали фаховість та коректність дій судів, хоча й вказували на такі проблеми в роботі судів, як тривалий розгляд справ, невчасність або відсутність інформування про переведення справ в інший суд або зміну судді. Висловлювалися претензії щодо неорганізованості та непередбачуваності процесів, та ситуацій, коли судді не дослухаються до аргументів сторони захисту.

Достатній рівень позитиву в сприйнятті місцевих судів можна побачити й в оцінках окремих їх характеристик. Зокрема, суди вважаються населенням достатньо ефективними. Адже хоча цілком ефективною їх роботу вважають лише 9% респондентів масового опитування, проте 60% визнали її частково ефективною (рис. 2.11).

Як й у випадку із загальною оцінкою функціональності, в думках про ефективність майже не спостерігається відмінностей між особами, які були чи не були протягом останніх 4-х років учасниками судових справ. Адже хоча серед респондентів, які мали досвід участі в судовому процесі, більше тих, хто оцінив роботу місцевих судів як неефективну, проте ця різниця була дуже невелика (лише 6%). Тобто суттєвого зв'язку тут не спостерігається, що свідчить про те, що позитивні оцінки формуються й на підставі реалій, а не стають лише продуктом абстрактних уявлень.

Рис. 2.11. Оцінка ефективності роботи місцевих судів

(%, n=2103)

В сприйнятті ефективності роботи місцевих судів спостерігається невелика залежність від віку респондентів, адже молодші особи частіше відзначали їх ефективність, а старші особи — неефективність. Проте ці відмінності є досить незначними (наприклад, серед осіб віком 18–29 років 15 % вважають, що суди цілком ефективні, а серед осіб віком 40–49, 50–59 та 60–69 років відповідні частки склали 6–8 %; і навпаки, серед осіб старших за 39 років 18–19 % відзначали неефективність місцевих судів, а серед наймолодших респондентів відповідна частка складала 12 %).

Так само мають місце певні відмінності між чоловіками та жінками (чоловіки більше відзначали неефективність судів) та між особами з різним рівнем статків (заможніші особи давали більш позитивні оцінки). Але в усіх цих випадках відмінності є дуже невеликими, і можна стверджувати, що уявлення про дане питання є достатньо рівномірним в різних категоріях населення.

Думки про ефективність/неефективність місцевих судів також виявилися незалежними від різних джерел інформації, не пов'язаних безпосередньо з респондентом. Як і у випадку загальної оцінки функціональності місцевих судів більша критичність виявляється у тих, хто спирається на особистий досвід — серед тих, хто отримує інформацію про роботу судів з особистого досвіду, 29 % визначили їх як неефективні, тоді як серед тих, хто спирається на «зовнішні» джерела відповідна частка складає 15–20 %.

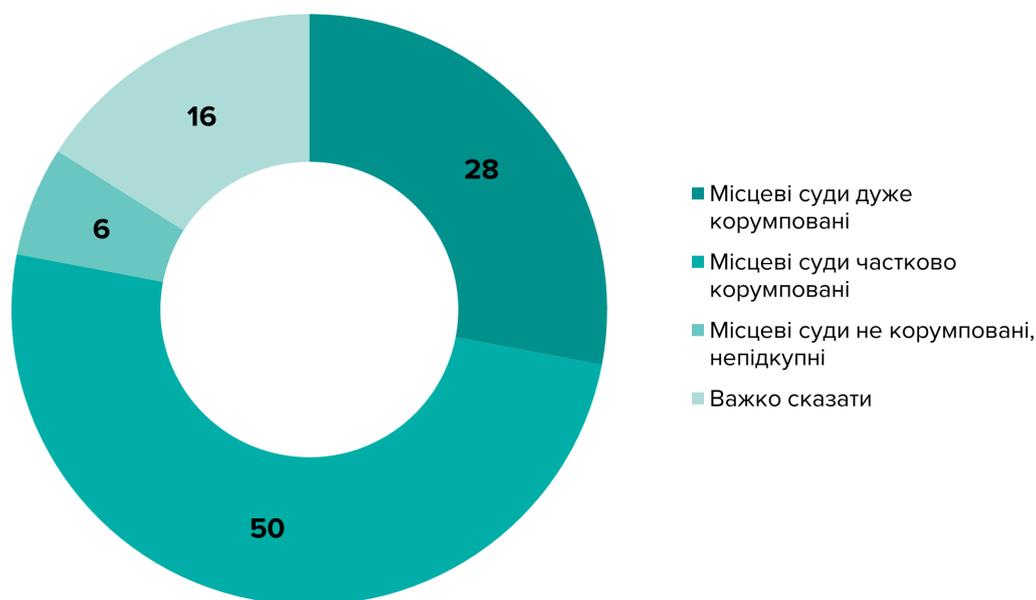
Підтвердженням достатньої ефективності діяльності місцевих судів є те, що серед тих респондентів, які брали участь у судових справах, і чия справа була завершена, переважна більшість (69 %) оцінили рішення по своїй справі як законне та справедливе. Ще 12 % з цієї групи охарактеризували рішення по своїй справі як законне, але несправедливе. А ось як незаконне і справедливе, та незаконне та несправедливе такі рішення визначили лише 2 % учасників завершених процесів.

Водночас респонденти сприймають місцеві суди достатньо критично. Адже, по-перше, досить поширеним є уявлення про їх корумпованість. Більш чи менш

корумпованими їх вважають 78% опитаних (причому трохи більше чверті назвали їх дуже корумпованими). І лише 6% респондентів не бачать ознаки такої проблеми (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Оцінка міри корумпованості місцевих судів

(%, n=2103)

Як і в попередніх питаннях, гірші оцінки корумпованості місцевих судів спостерігаються у осіб, які мали досвід участі в судових справах. Водночас такі відмінності є досить незначними — про високу корумпованість судів заявили 32% респондентів з досвідом, і 27% без досвіду участі в судовому процесі.

Регіональних відмінностей в даному питанні не спостерігалось. Трохи частіше про високу корумпованість судів говорили жителі міст, порівняно із селянами, та жителі найбільших за розміром міст, порівняно з найменшими містами, але ці відмінності є дуже незначними.

Уявлення про високу корумпованість судів дещо більше поширені серед бідніших осіб. Зокрема, серед респондентів з дуже малими та малими статками відповідно 37% та 32% вважали, що судам притаманна така проблема, натомість серед осіб із середнім рівнем статків цей показник склав 24%.

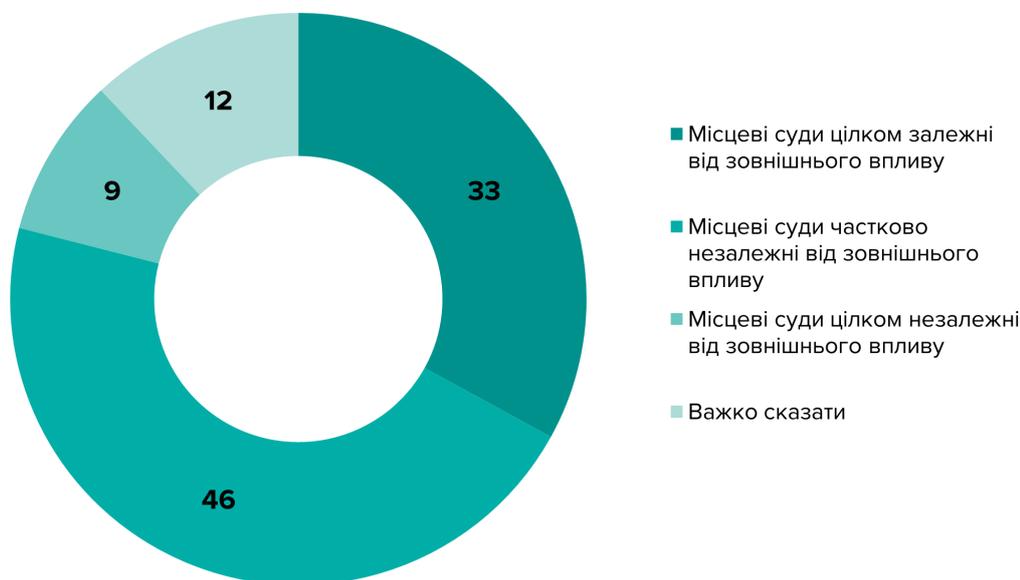
Різноманітні «зовнішні» джерела інформації (Інтернет, телебачення, радіо, газети тощо) знову не виявилися значущими у формуванні відповідних уявлень (між тими, хто орієнтується на різні джерела не фіксується відмінностей в оцінках). І думка про поширеність в судах корупції більш поширена серед тих, хто отримує інформацію з власного досвіду.

По-друге, переважна більшість опитаних вважають, що українські суди є тією чи іншою мірою залежними від зовнішнього впливу — третина респондентів переконані,

що суди цілком залежні, а 46% думають, що вони частково залежні. Незалежними місцеві суди вважають лише 6% опитаних (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Оцінка міри незалежності місцевих судів

(%, n=2103)

Розподіл думок щодо незалежності/залежності місцевих судів виявився цілком незалежним від особистого досвіду судових справ, і також практично не відрізнявся в різних регіонах, населених пунктах різного типу та розміру.

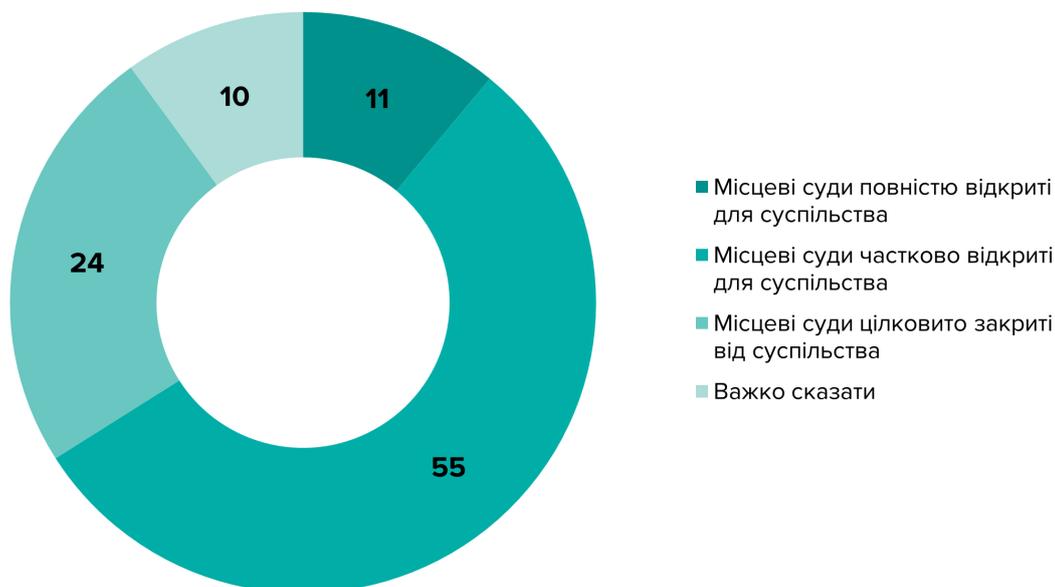
Уявлення про високу міру залежності судів від зовнішнього впливу дещо більш поширені серед респондентів старших за 29 років. Зокрема у вікових групах 30-39, 40–49, 50–59, 60–69, 70 та більше років частка тих, хто поділяє таку думку складає 32-36%, тоді як серед осіб віком 18-29 років ця частка склала 24%. Але, ці розходження є невеликими.

По-третє, на думку респондентів обмеженою є відкритість місцевих судів для суспільства. Лише 11% опитаних вважають, що ці суди повністю відкриті, натомість близько половини вбачає часткову відкритість (і, відповідно, часткову закритість), а ще чверть переконані, що суди цілком закриті (рис. 2.14).

Подібні уявлення достатньо рівномірно поширені в різних соціальних групах. Вони практично однакові у мешканців різних регіонів, різних населених пунктів, серед осіб з різним рівнем освіти, у чоловіків та жінок, осіб з досвідом судових справ і без нього. Трохи кращі оцінки є у наймолодших респондентів (серед них трохи більше тих, хто вважає суди повністю відкритими, та менше тих, хто переконаний, що вони повністю закриті), але ці відмінності є доволі невеликими.

Рис. 2.14. Оцінка міри відкритості місцевих судів

(%, n=2103)

Розглянуті вище характеристики (ефективність, відкритість, незалежність, корумпованість) можна розглядати як чинники, що впливають на загальну оцінку функціонування місцевих судів. Тому ми можемо спробувати визначити, якою є ієрархія цих чинників, тобто який з них більше, а який менше пов'язаний із загальною оцінкою. Всі розглянуті ознаки вимірюються порядковою шкалою¹²; відповідно для оцінки зв'язку між ними можна використати коефіцієнт кореляції Спірмена. В цьому випадку показники кореляції будуть мати наступний вигляд (табл. 2.2).

Табл. 2.2. Кореляція між оцінками різних характеристик місцевих судів та загальною оцінкою функціональності місцевих судів

(коефіцієнти кореляції Спірмена, n=1380)

	Оцінка ефективності місцевих судів	Оцінка рівня корумпованості місцевих судів	Оцінка рівня відкритості місцевих судів	Оцінка рівня незалежності місцевих судів
Оцінка міри виконання місцевими судами своїх функцій	0,528	0,451	0,325	0,275

¹² Такими ці шкали будуть у випадку неврахування респондентів, які не змогли визначитися в поставлених питаннях (тобто з аналізу вилучено всі відповіді «Важко сказати»). Із загальних 2103-х опитаних змістовні відповіді у всіх ознаках з оцінками судів дали 1380 осіб.

Коефіцієнт кореляції Спірмена може приймати значення від 1 до -1, коли 0 означає відсутність зв'язку, а чим ближче показник до 1 (незалежно, +1 чи -1), тим сильнішим є зв'язок між двома ознаками. Відповідно бачимо, що загальна оцінка функціональності місцевих судів найбільше пов'язана з оцінкою їх ефективності та корумпованості (гірші оцінки ефективності та корумпованості співвідносяться з гіршими оцінками функціональності), натомість значно меншу значущість має відкритість судів, а найменше значення для респондентів має показник незалежності судів.

Що стосується можливих змін в якості роботи місцевих судів з часу початку повномасштабної війни, то найбільша частка опитаних (43%) вважає, що таких змін не відбулося, і система працює так само, як і раніше. П'ята частина респондентів навіть вбачає покращення ситуації в цій царині, і лише 17% думають що має місце погіршення якості роботи. Ще п'ята частина респондентів не змогла визначитися в цьому питанні (рис.2.15).

Рис. 2.15. Оцінка змін в якості роботи судів після початку повномасштабної російської агресії 24 лютого 2022 року

(%, n=2103)

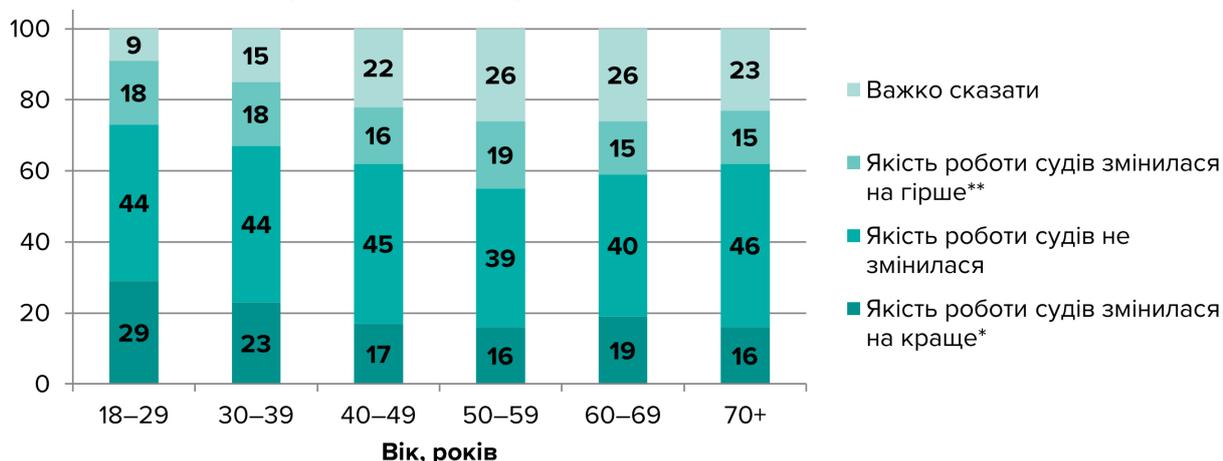
Подібні погляди мало відрізняються у представників різних соціальних груп. Зокрема немає відмінностей між мешканцями різних регіонів, і дуже малі відмінності між мешканцями різних населених пунктів та між чоловіками та жінками. Погіршення ситуації частіше відзначали особи, які мали/мають досвід судових справ (24%, на відміну від 15% серед тих, хто такого досвіду не мав).

Також фіксувалися невеликі відмінності залежно від віку респондентів. Зокрема серед осіб віком 18–29 років дещо більш поширена думка про покращення стану (тут її поділяють 29%, тоді як в групах старших за 39 років відповідна частка складає 16-19%), але така перевага формується головним чином за рахунок більшого рівня невизначеності в старших вікових групах (рис. 2.16).

Також є невелика залежність від рівня матеріальних статків респондентів. Зокрема представники «середнього класу» частіше відзначали покращення умов (24%, на відміну від 12–16% серед осіб з низькими та дуже низьким прибутками), а серед осіб з найнижчими статками частіше зустрічаються думки, що має місце погіршення стану (23% проти 16% в групі із середніми статками).

Рис. 2.16. Оцінка змін в якості роботи судів після початку повномасштабної російської агресії 24 лютого 2022 року

(% у різних вікових групах, n=2103)

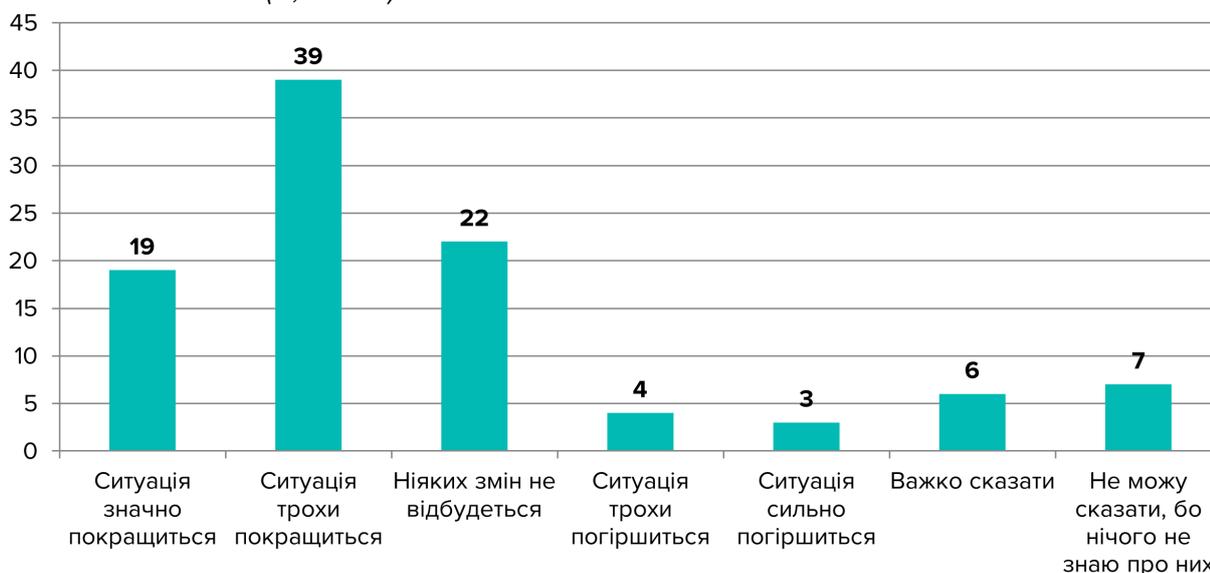
*Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Суттєво змінилася на краще» та «Трохи змінилася на краще».

**Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Суттєво змінилася на гірше» та «Трохи змінилася на гірше».

Щодо майбутнього функціонування судової системи більшість опитаних (58%) висловлювала оптимізм. Зокрема 39% опитаних вважають, що ситуація з якістю роботи судів трохи покращиться, а 19% очікують навіть суттєвих покращень. Натомість погіршення очікують лише 7% (рис. 2.17).

Рис. 2.17. Оцінка змін ситуації з якістю роботи судів в найближчі роки

(%, n=2103)

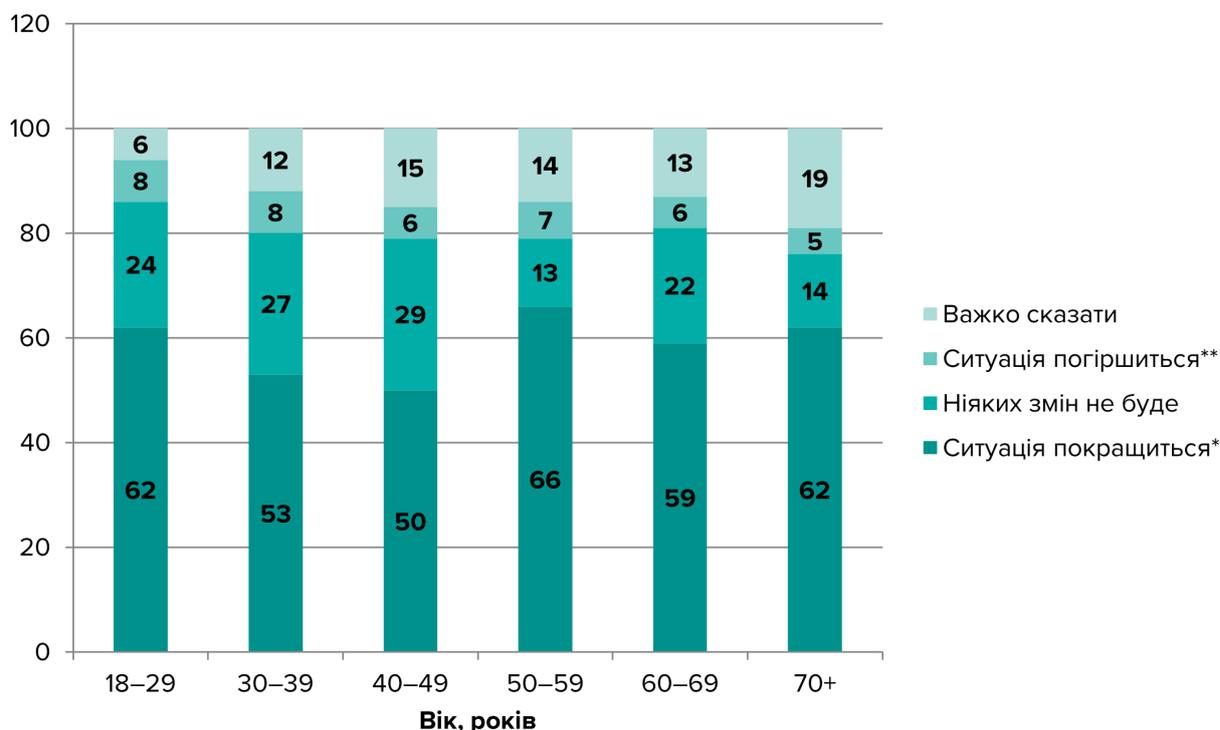

Суттєвих регіональних змін в цих очікуваннях не спостерігається. Лише можна відзначити що очікування на покращення трохи більше поширені серед респондентів Заходу та Центру — тут їх висловлювали близько 61%, в той час як на Півдні та Сході оптимістами виявилися 53–54%. Натомість на Сході та Півдні трохи більшою є частка тих, хто не очікує якихось змін (25–27%, проти 19–21% на Заході та в Центрі). А ось від типу та розміру населеного пункту ці позиції не залежать.

Серед різних вікових груп менший оптимізм демонстрували респонденти віком від 30 до 49 років, але це має місце не за рахунок поганих очікувань, а внаслідок більшої схильності не очікувати суттєвих змін. А ось серед найстаршої вікової групи дещо більшою виявилася частка тих, хто не зміг дати відповідний прогноз (рис. 2.18).

Рис. 2.18. Оцінка змін ситуації з якістю роботи судів в найближчі роки в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Значно покращиться» та «Трохи покращиться».

** Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Сильно погіршиться» та «Трохи погіршиться».

А ось помітний вплив на очікування має особистий досвід контакту із судами. Якщо серед респондентів, які такого досвіду не мали, на позитивні зміни очікують 61%, то серед учасників судових справ ця частка дорівнює вже 48%. І навпаки, в групі учасників судових справ очікують на погіршення ситуації з якістю роботи судів 13%, а серед тих, хто з подібними ситуаціями не стикався, відповідний показник складає 5% (рис. 2.19).

Рис. 2.19. Оцінка змін ситуації з якістю роботи судів залежно від досвіду участі в судових справах

(% у відповідних групах, n=2096)

* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Значно покращиться» та «Трохи покращиться».

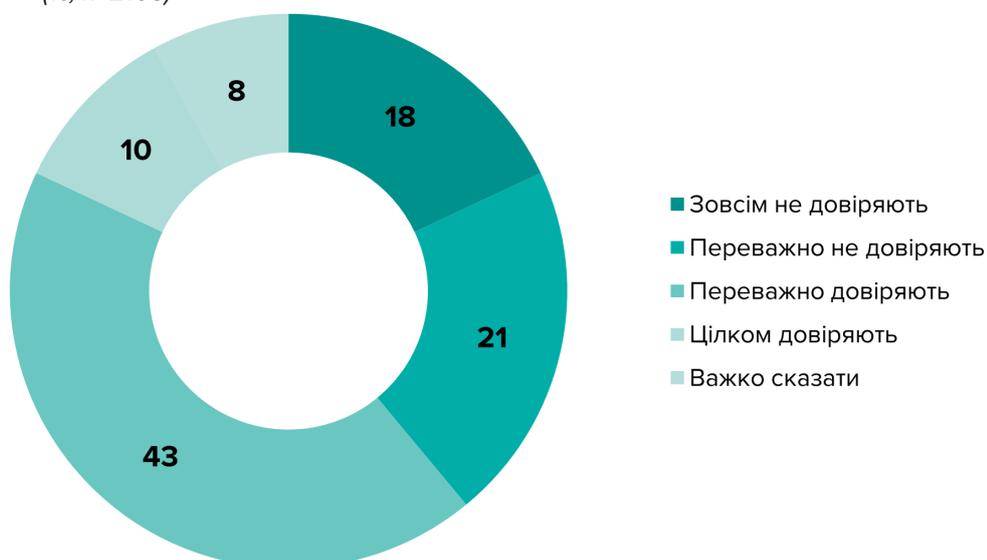
** Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Сильно погіршиться» та «Трохи погіршиться».

2.3. Довіра до місцевих судів

Що стосується рівня довіри до місцевих судів, то вона на сьогодні не є високою, але все ж таки має перевагу над недовірою. Зокрема довіряють цій інституції 53% респондентів, а не довіряють близько 39%. Хоча серед тих, хто має довіру до неї, основну масу складають ті, хто довіряє не цілковито, а частково (рис. 2.20).

Рис. 2.20. Рівень довіри/недовіри до місцевих судів

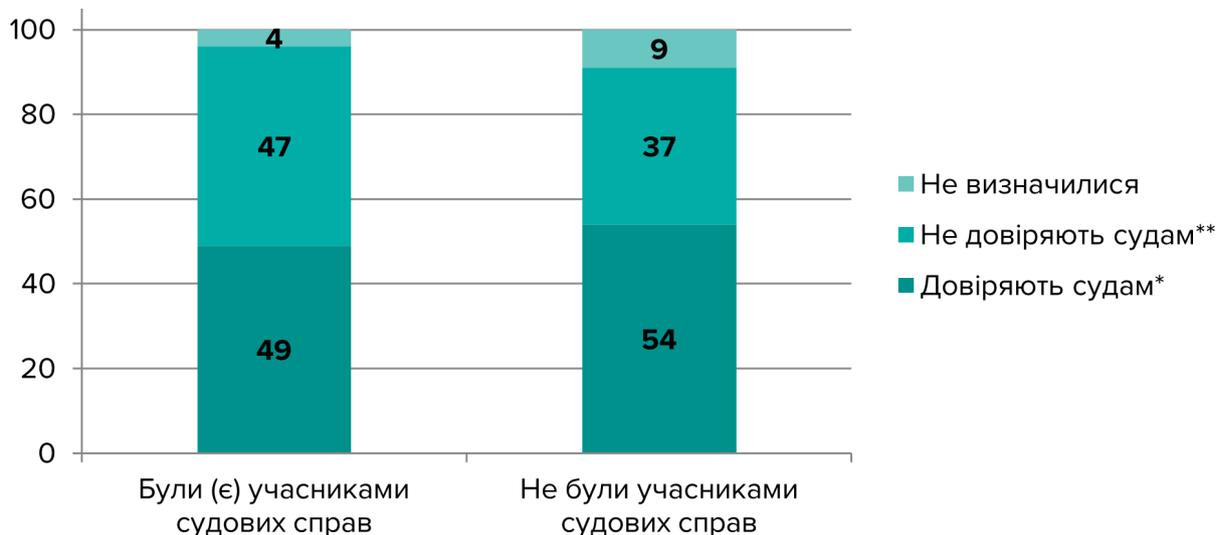
(%, n=2103)

На факт недовіри до місцевих судів певний вплив має факт досвіду участі в судових справах. Зокрема серед тих респондентів, які протягом останніх 4-х років мали подібний досвід, недовіряють судам близько 47%, а серед тих, хто такого досвіду не мав, відповідний показник складає 37% (рис. 2.21). А ось рівень довіри в цих двох групах не має статистично значущих відмінностей.

Рис. 2.21. Рівень довіри/недовіри до місцевих судів в залежності від досвіду участі в судових справах

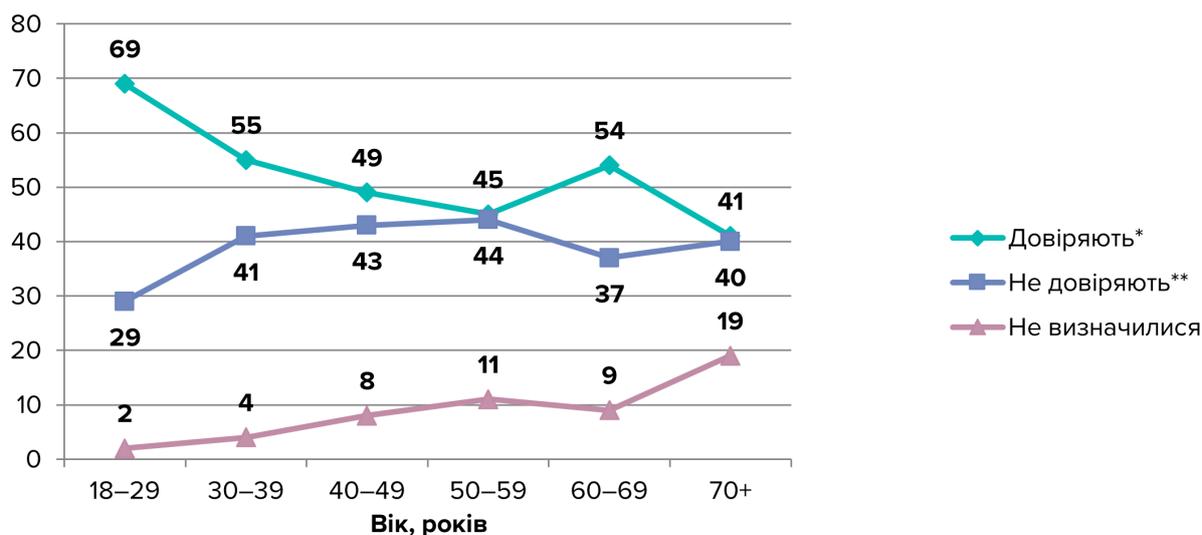
(% у відповідних групах, n=2096)

Показники довіри дещо відрізняються залежно від віку респондентів. Зокрема найбільше довіри (і найменше недовіри) демонстрували наймолодші особи; натомість між іншими віковими категоріями статистично значущих відмінностей не фіксувалося (рис. 2.22)

Рис. 2.22. Рівень довіри/недовіри до місцевих судів в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

*Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Цілком довіряю» та «Переважно довіряю».

**Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Зовсім не довіряю» та «Переважно не довіряю».

Також дещо більші показники довіри демонстрували жінки, а недовіри — чоловіки. Зокрема, серед чоловіків довіру до міських судів декларували 49% а серед жінок — 57%. І навпаки, про недовіру заявили 44% серед чоловіків, та 35% серед жінок.

Трохи більш схильними до висловлення довіри є більш заможні особи, натомість серед менш заможних більші показники недовіри. Але ці відмінності є доволі невеликими.

При визначенні чинників, які б могли сприяти збільшенню довіри до місцевих судів, серед опитаних на перше місце вийшло очищення суддівської системи від недоброчесних суддів (цей варіант обрали 58% респондентів). Також близько половини опитаних згадували унеможливлення прийняття судових рішень під впливом чи тиском сторонніх осіб (про це згадали 45%), та забезпечення більшої відкритості та прозорості роботи судів (цей пункт обрали 44% опитаних). Тобто основними проблемами наші громадяни вважають не якісь «технічні» питання, а морально-етичні складові (чесність, коректність, зрозумілість).

Ще від третини до чверті опитаних зазначали питання, пов'язані власне з організацією судочинства, а саме спрощення судового процесу (36%), пришвидшення цих процесів (28%), запровадження суду присяжних (27%), заміна всіх нині працюючих суддів (25%), запровадження децентралізації правосуддя, тобто збільшення участі місцевих територіальних громад у формуванні судів та у відправленні правосуддя (24%), спрощення мови, що використовується у судових рішеннях (24%) (табл. 2.3).

Табл. 2.3. Уявлення про чинники збільшення довіри до місцевих судів
(n=2102)

Чинники	%*
Очищення суддівського корпусу від недоброчесних суддів	58
Ліквідація практики ухвалення рішень на прохання або під тиском політиків чи будь-кого іншого	45
Забезпечення більшої відкритості, прозорості судів	44
Спрощення судового процесу, зробити його правила зрозумілими для пересічних громадян	36
Розгляд справ в судах швидше	28
Запровадження суду присяжних для більшої кількості справ	27
Заміна всього суддівського корпусу	25
Здійснення децентралізації правосуддя (збільшення участі місцевих територіальних громад у формуванні судів та у відправленні правосуддя)	24
Представлення судових рішень зрозумілішою мовою	24
Зменшення розміру судового збору	18
Забезпечення достатньої кількості суддів у наявні суди	13
Збільшення суддівської винагороди	6
Підвищення відповідальності суддів за прийняті рішення	2

Табл. 2.3. (Продовження). Уявлення про чинники збільшення довіри до місцевих судів

Чинники	%*
Дії для боротьби з корупцією	2
Важко сказати	4

* Сума відсотків перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.
* Наведено дані лише за тими суб'єктами, яких згадували більше 1% опитаних.

Помітних регіональних відмінностей за відповідними уявленнями немає. Можна відзначити, що жителі міст виявилися дещо більш вимогливими, ніж селяни. Практично всі зазначені характеристики містяни згадували частіше (хоча ці різниці були досить незначними).

Більші відмінності спостерігаються у респондентів різного віку. Зокрема особи віком 18–29 та 30–39 років дещо частіше наголошували на необхідності більшої відкритості та прозорості судів. В цих же вікових групах частіше, ніж в старших вікових групах, згадували необхідність забезпечення відсутності стороннього впливу чи тиску на суд. Наймолодші респонденти частіше, ніж респонденти старші за 39 років, виступали за необхідність запровадження суду присяжних. А респонденти віком 30–39 років частіше осіб старших за 59 років зазначали необхідність заміни всього суддівського корпусу (табл. 2.4).

Деякий вплив на думку з цього питання має рівень освіти респондентів. Зокрема, про такі зміни, як забезпечення більшої прозорості судів, відсутність впливу чи тиску на суд, запровадження суду присяжних для більшої кількості справ, децентралізацію правосуддя, частіше говорили особи з більш високою (повною вищою та першим ступенем вищої) освітою (табл. 2.5).

Табл. 2.4. Уявлення про чинники збільшення довіри до місцевих судів в різних вікових групах*

(%**; n=2102)

Чинники	Вікові групи, років					
	18–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70+
Ліквідація практики ухвалення рішень на прохання або під тиском політиків чи будь-кого іншого	58	53	42	37	40	34
Забезпечення більшої відкритості, прозорості судів	53	49	41	37	44	33
Запровадження суду присяжних для більшої кількості справ	34	32	24	22	24	22
Заміна всього суддівського корпусу	28	31	25	22	21	18

* Дані наведені лише за тими пунктами, за якими є статистично значущі відмінності.

** Сума відсотків в кожній порівнювальній групі перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Табл. 2.5. Уявлення про чинники збільшення довіри до місцевих судів в групах з різним рівнем освіти*

(%**; n=2031)

Чинники	Рівень освіти			
	Загальна середня	Середня спеціальна	Перший ступінь вищої	Повна вища
Зробити суди більш відкритими, прозорими	37	43	51	48
Судді повинні перестати ухвалювати рішення на прохання або під тиском політиків чи будь-якого іншого	37	41	56	53
Запровадити суд присяжних для більшої кількості справ	17	24	36	34
Здійснити децентралізацію правосуддя — тобто збільшити участь місцевих територіальних громад у формуванні судів та у відправленні правосуддя	18	22	31	29

*Дані наведені лише за тими пунктами, за якими є статистично значущі відмінності.

**Сума відсотків в кожній порівнювальній групі перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Крім цього можна згадати, що такі заходи, як зменшення судового збору, спрощення судового процесу, очищення від нечесних суддів, запровадження простішої мови судових рішень, відсутність впливу чи тиску на суд та пришвидшення ходу справ частіше підтримували жінки. Натомість чоловіки частіше згадували про заміну всього суддівського корпусу та збільшення винагороди для суддів. Водночас всі ці відмінності є досить невеликими.

Під час ФГД учасників відзначали, що недовіра до суду часто є наслідком того, що у людей на слуху через висвітлення в ЗМІ саме несправедливі рішення судів. Адже люди, які не мають досвіду судових справ, основну інформацію з цього питання отримують ЗМІ, де домінує негативна інформація щодо судів та суддів.

2.4. Ставлення до можливостей децентралізації судової системи та посилення громадського контролю за нею

Рівень залучення місцевих територіальних громад до здійснення правосуддя на думку респондентів масового опитування є недостатнім. Достатнім обсяг такого

залучення вважають 11%, натомість 41% переконані, що він є обмеженим, а 30% вважають, що місцеві громади взагалі не залучені до цих процесів (рис. 2.23).

Рис. 2.23. Оцінка рівня залучення місцевих територіальних громад до здійснення правосуддя

(%, n=2103)

Розподіл думок з цього питання є практично однаковим в різних регіонах та різних типах населених пунктів.

Певне значення має параметр віку. Зокрема, кращі оцінки давали наймолодші респонденти (18–29 років) — вони частіше висловлювалися на користь того, що міра залучення місцевих громад є достатньою (18% на відміну від 8–10% серед осіб старших за 39 років), або це залучення має обмежений обсяг (52%, проти 35% серед респондентів старших за 49 років). Натомість серед осіб середнього та старшого віку (40–69 років) більшою (31–37% проти 19% серед осіб віком 18–29 років) є частка тих, хто вважає, що громади зовсім не залучені до цих процесів (рис. 2.24).

Також мають місце особливості варіації думок залежно від рівня статків респондентів. Зокрема, більш схильні вбачати наявність залучення місцевих громад до процесів правосуддя особи із середнім рівнем статків (в цій групі 44% відзначили обмежені обсяги залучення громад, тоді як серед осіб з дуже низьким рівнем статків відповідна частка склала 34%). Натомість респонденти з дуже малими статками частіше вказували на відсутність такої участі (в цій групі таких 38%, на відміну від 28% в групі із середнім рівнем матеріального забезпечення, рис. 2.25).

Рис. 2.24. Оцінка рівня залучення місцевих територіальних громад до здійснення правосуддя в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

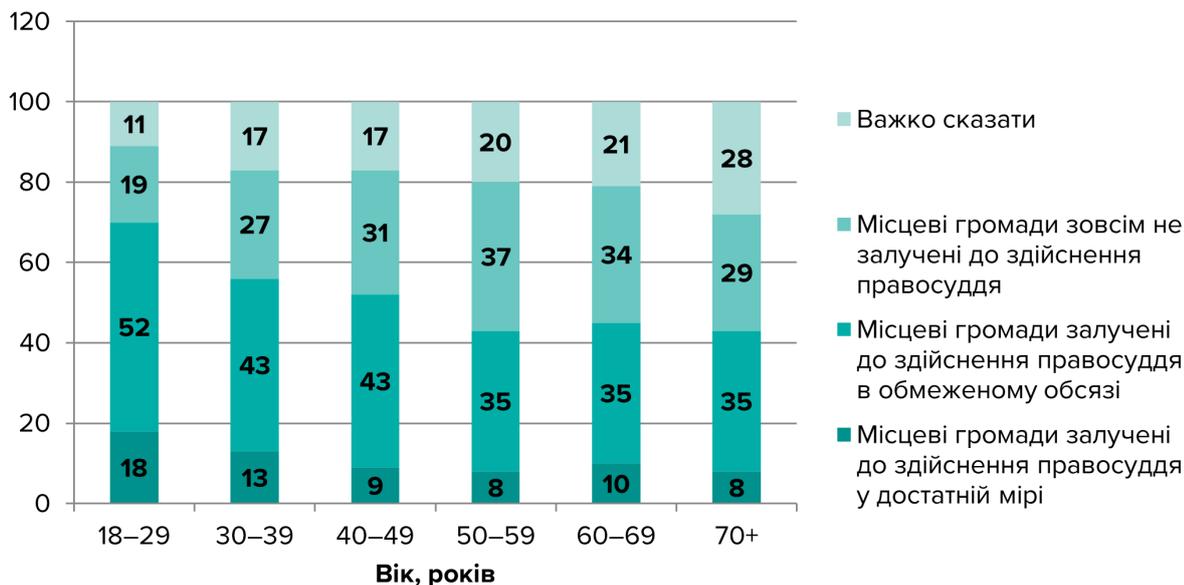

Рис. 2.25. Оцінка рівня залучення місцевих територіальних громад до здійснення правосуддя в групах з різним рівнем матеріальної забезпеченості

(% у відповідних групах, n=2043)

Сприйняття появи обраних громадою та підзвітних їй мирових суддів для розгляду дрібних справ є досить позитивним. Адже хоча безумовну готовність користуватися послугами таких мирових суддів висловили близько чверті опитаних, але 61% в принципі можуть звертатися до них (тут вже залежить від особи мирового судді — хто конкретно це буде, яка в нього буде репутація). І лише 13% однозначно не сприймають таких змін (рис. 2.26).

Рис. 2.26. Готовність звертатися до послуг мирових суддів

(%, n=2103)

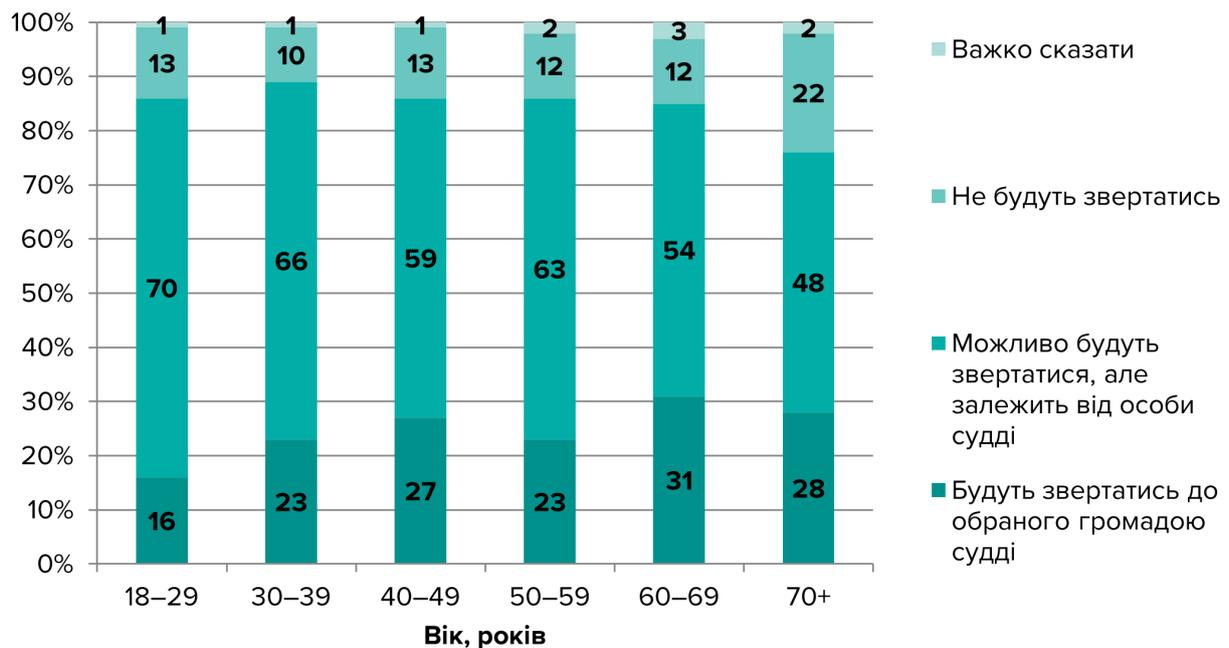

Регіональних відмінностей і відмінностей в населених пунктах різного типу та розміру за даними орієнтаціями практично немає.

Водночас мають місце певні (хоча й невеликі) вікові особливості. Однозначна готовність звертатися до мирових суддів виявилася найменшою серед осіб 18-29 років (в цій групі таку готовність висловили 16%, на відміну від 23-31% в інших вікових групах), внаслідок більшого поширення часткової згоди. А ось за негативним ставленням до користування послугами мирових суддів лідирують найстарші респонденти — серед них 22% не бажають звертатися до таких суддів, в той час як в інших вікових групах відповідна частка складає 10-13% (рис. 2.27).

Рис. 2.27. Готовність звертатися до послуг мирових суддів в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

Можна відзначити трохи більшу однозначну готовність серед чоловіків (її висловили 28% з цієї групи, проти 22% в групі жінок), і так само трохи більшу однозначну неготовність у чоловіків (15%, проти 11% серед жінок). Відповідно, серед жінок була більшою частка згодних звертатися до мирових суддів за певних умов (66%, проти 55% серед чоловіків). Також однозначна готовність звертатися до таких суддів трохи більша у осіб з малим рівнем прибутків, порівняно із середньо забезпеченими респондентами (28% проти 22%), натомість в останній групі більшою є часткова готовність (63%, проти 59% у першій групі).

Учасники ФГД щодо цього питання зазначали ризики маніпулювання думкою виборців з боку нечесних кандидатів, що призведе до виборів корумпованого судді. Також висловлювалися сумніви у компетентності широкого загалу, його нездатності оцінити фах і професійні якості кандидатів і взагалі можливості провести чесні вибори. Пропонувалося намагатися шукати різні моделі та підходи до відбору таких суддів, і припускалося, що мирові судді будуть ефективними та зроблять суд більш чесним і справедливим. Також зазначалося, щоб у громади має бути право не лише обирати, але і усунути недоброчесного мирового суддю, який себе скомпрометував.

Головними характеристиками, які на думку респондентів масового опитування, мають бути у виборних мирових суддів, є вища юридична освіта (за її наявність висловилися 69% опитаних) та бездоганна репутація (її вважають необхідною 53% респондентів). Також близько третини опитаних згадували про бажаність або й необхідність авторитету в громаді та достатнього життєвого досвіду (табл. 2.6). Учасники ФГД також наголошували на подібних якостях.

Табл. 2.6. Оцінка значущості якостей мирового судді

(n=2101)

Якості суддів	%*
Наявність вищої юридичної освіти	69
Бездоганна репутація	53
Високий авторитет в громаді	37
Достатній життєвий досвід	36
Достатня матеріальна забезпеченість	15
Наявність вищої освіти (будь-якої)	12
Високі моральні якості (чесність, порядність тощо)	7
Інше	3
Важко сказати	1

*Сума відсотків перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Регіональних відмінностей в масовому опитуванні за цим питанням не спостерігається, проте є певні особливості сприйняття проблеми жителями міст та сіл. Зокрема, мешканці міст частіше згадували практично всі основні якості — наявність вищої юридичної освіти, бездоганна репутація, достатній життєвий досвід (табл. 2.7). Тобто можна сказати, що городяни в цьому питанні є дещо вимогливішими за селян (хоча й не набагато).

Табл. 2.7. Оцінка значущості якостей мирового судді серед городян та селян*

(%** у відповідних групах, n=2101)

Якості суддів	Населені пункти	
	Міста	Села
Наявність вищої юридичної освіти	72	64
Бездоганна репутація	57	46
Достатній життєвий досвід	39	31

*Дані наведені лише за тими пунктами, за якими є статистично значущі відмінності.

**Сума відсотків в кожній порівнювальній групі перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Також трохи вимогливішими виявилися молодші особи. Скажімо респонденти віком 18–39 років частіше, ніж старші особи, наголошували на необхідності достатнього досвіду кандидата, і респонденти віком 18–29 років більш схильні вимагати наявності вищої юридичної освіти (табл. 2.8).

Табл. 2.8. Оцінка значущості якостей мирового судді в різних вікових групах*

(%** у відповідних групах, n=2101)

Якості суддів	Вікові групи, років					
	18–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70+
Достатній життєвий досвід	45	46	33	32	31	24
Наявність вищої юридичної освіти	79	72	66	68	65	65

*Дані наведені лише за тими пунктами, за якими є статистично значущі відмінності.

**Сума відсотків в кожній порівнювальній групі перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Крім цього більш високі вимоги до кандидата у мирові судді ставили особи з більшим рівнем освіти. Респонденти з повною вищою освітою частіше вимагали наявності вищої юридичної освіти, достатнього авторитету в громаді та достатньої матеріальної забезпеченості. А респонденти з повною вищою та першим ступенем вищої освіти частіше наголошували на необхідності бездоганної репутації (табл. 2.9).

Табл. 2.9. Оцінка значущості якостей мирового судді особами з різних рівнем освіти*

(%** у відповідних групах, n=2030)

Якості суддів	Рівень освіти			
	Загальна середня	Середня спеціальна	Перший ступінь вищої	Повна вища
Бездоганна репутація	43	51	59	62
Високий авторитет в громаді	28	38	31	42
Наявність вищої юридичної освіти	57	67	74	80
Матеріальна забезпеченість	12	14	15	19

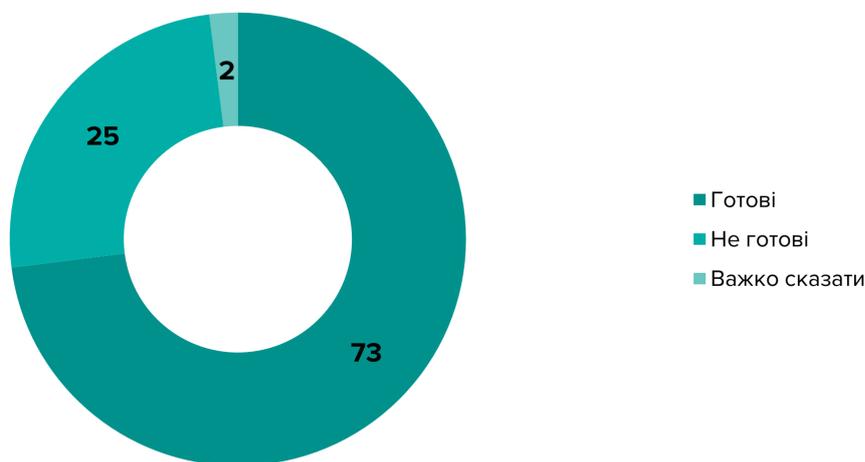
*Дані наведені лише за тими пунктами, за якими є статистично значущі відмінності.

**Сума відсотків в кожній порівнювальній групі перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Позитивне ставлення до появи мирових суддів бачимо й у тому, що переважна більшість опитаних (73%) висловила готовність бути виборцем під час виборів такого судді. Не бажають долучатися до такої процедури лише чверть респондентів (рис. 2.28).

Рис. 2.28. Готовність брати участь в якості виборця у виборах мирових суддів

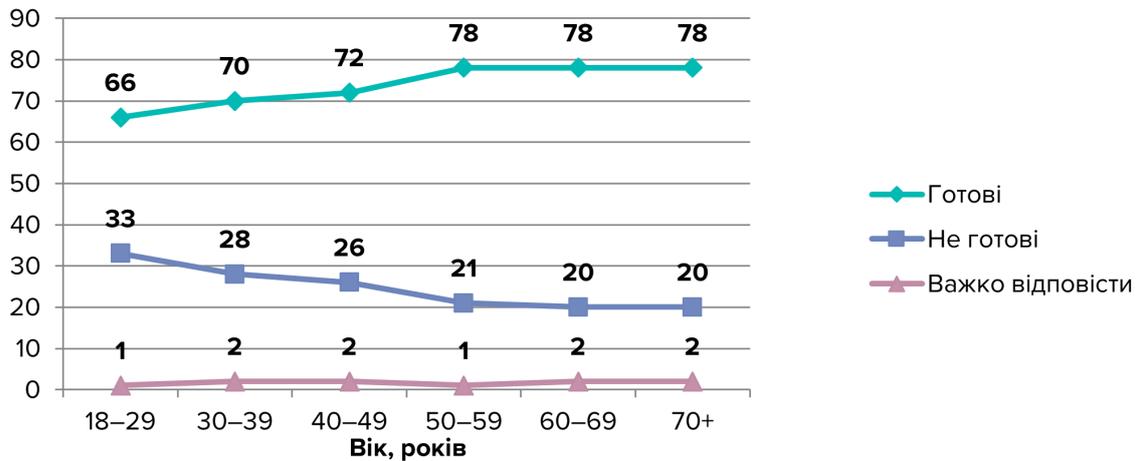
(%, n=2103)

Тут є тенденція збільшення готовності до участі в таких виборах мірою зростання віку і, навпаки, частки не бажаючих долучатися до цього є більшими серед молоді. Але відзначимо, що ці відмінності не є кардинальними, і в молодших вікових групах також більшість не проти долучатися до відповідних виборів (рис. 2.29).

Рис. 2.29. Готовність брати участь в якості виборця у виборах мирових суддів у різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

Натомість балотуватися на посаду мирового судді бажають небагато — про готовність до відповідних дій заявили 7% опитаних, а 92% заперечили проти такої можливості. Поширення готовності балотуватися на таку посаду трохи більша серед жителів міст, серед молодих людей та серед чоловіків. Але всі ці відмінності є дуже невеликими (на рівні 3-7%). Помітно частіше відповідну готовність висловлювали особи з повною вищою освітою. В цій групі про таку готовність заявили 23%, тоді як серед осіб із першим ступенем вищої освіти таких було 15%, серед осіб із середньою спеціальною освітою — 7%, серед осіб із середньою загальною освітою — 10%¹³.

Так само при ширшому погляді, коли респондентам було запропоновано визначити можливість особистого включення в діяльність системи правосуддя в різних ролях, більшість опитаних (56%) заперечили для себе подібну діяльність. Близько чверті респондентів припускали можливості бути присяжним в судовому процесі або членом гіпотетичного органу громадського контролю за судовою системою (рис. 2.30).

Рис. 2.30. Готовність виступати в різних ролях у функціонуванні системи правосуддя

(%*, n=2103)

*Сума відсотків перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

¹³ Статистично значущими на рівні 0.05 є лише відмінності між групами з повною вищою та середньою спеціальною освітою.

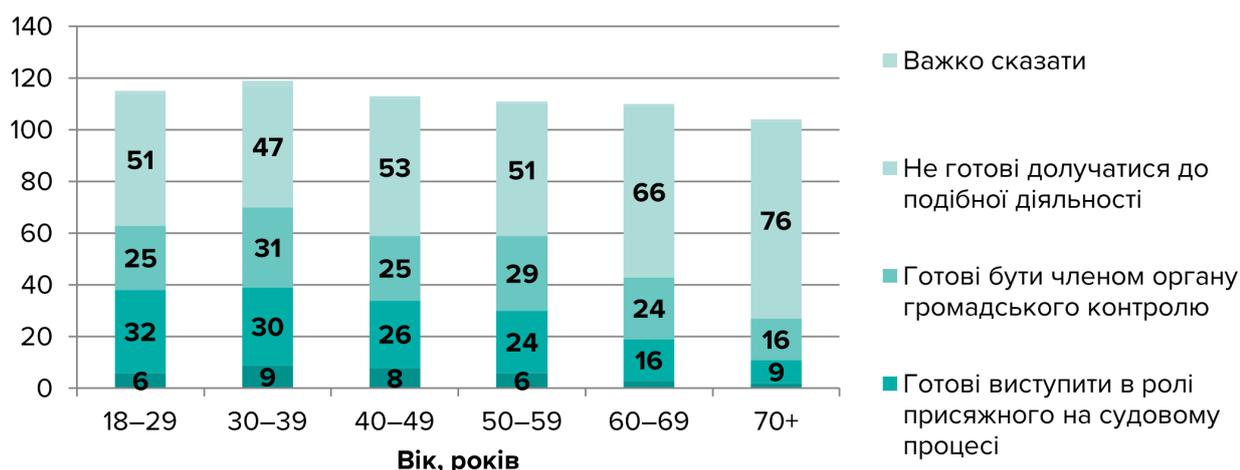
За часткою не готових до будь-якої участі трохи переважають західний та південний регіони (тут відповідні частки склали 58% та 62%, натомість в Центрі відповідна частка дорівнює 53%). Натомість в центральному регіоні трохи більше (29%), ніж в західному (24%), згодних бути членом органу громадського контролю.

Також більшу потенційну активність демонстрували жителі міст, які частіше за селян (27% проти 17%) висловлювали готовність бути присяжним, а також виступати в якості членів органу громадського контролю (згоду на це задекларували 27% городян, та 23% селян).

Готовність виступати в якості присяжних активніше декларували особи молодого та середнього віку; зокрема серед респондентів 18-59 років про це заявляли 24-32%, тоді як серед осіб 60 та більше років — 9–16%. Так само представники усіх вікових категорій частіше, ніж найстарші респонденти, вказували на готовність бути учасником органу громадського контролю; серед перших подібну готовність декларували 24–31%, а серед других — 16% (рис. 2.31).

Рис. 2.31. Готовність виступати в різних ролях у функціонуванні системи правосуддя в різних вікових групах

(%*, n=2103)

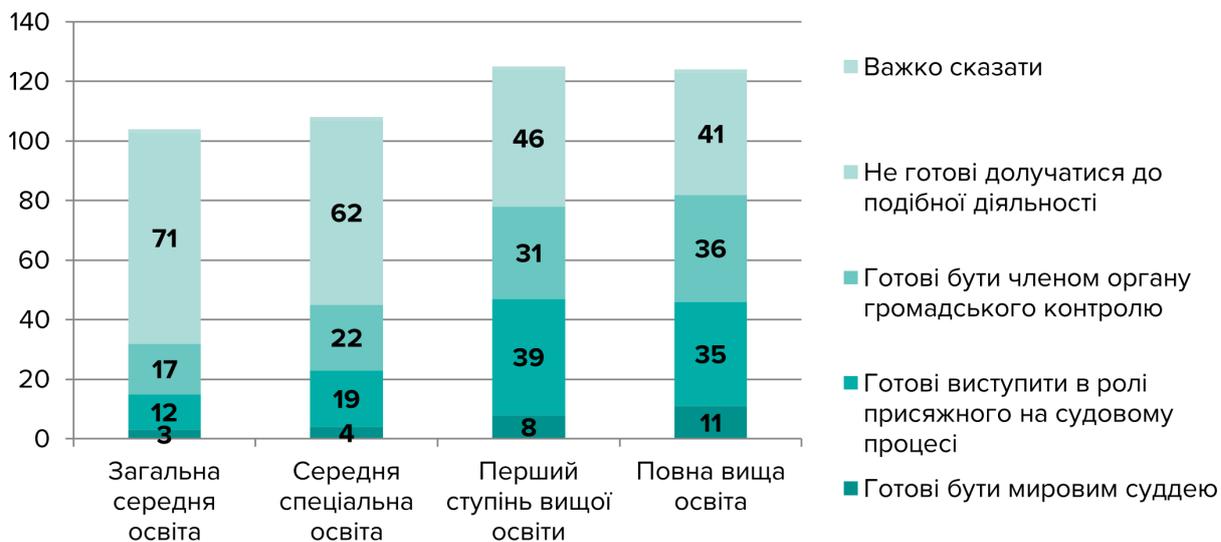
*Сума відсотків в кожній з порівнюваних груп перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Готовність долучитися до всіх варіантів участі в роботі системи правосуддя є більш високою у осіб з більшим рівнем освіти. Натомість респонденти із загальною середньою та середньою технічною освітою висловлювали значно меншу готовність до участі в подібній діяльності (рис. 2.32).

Менш схильними до включення в зазначену діяльність виявилися жінки. Серед них більшість (63%) не готові долучитися до жодного виду діяльності (натомість серед чоловіків ця частка складає 48%). Відповідно, чоловіки переважають жінок за готовністю брати участь у всіх вказаних способах участі в діяльності системи правосуддя (рис. 2.33).

Рис. 2.32. Готовність виступати в різних ролях у функціонуванні системи правосуддя в групах з різним рівнем освіти

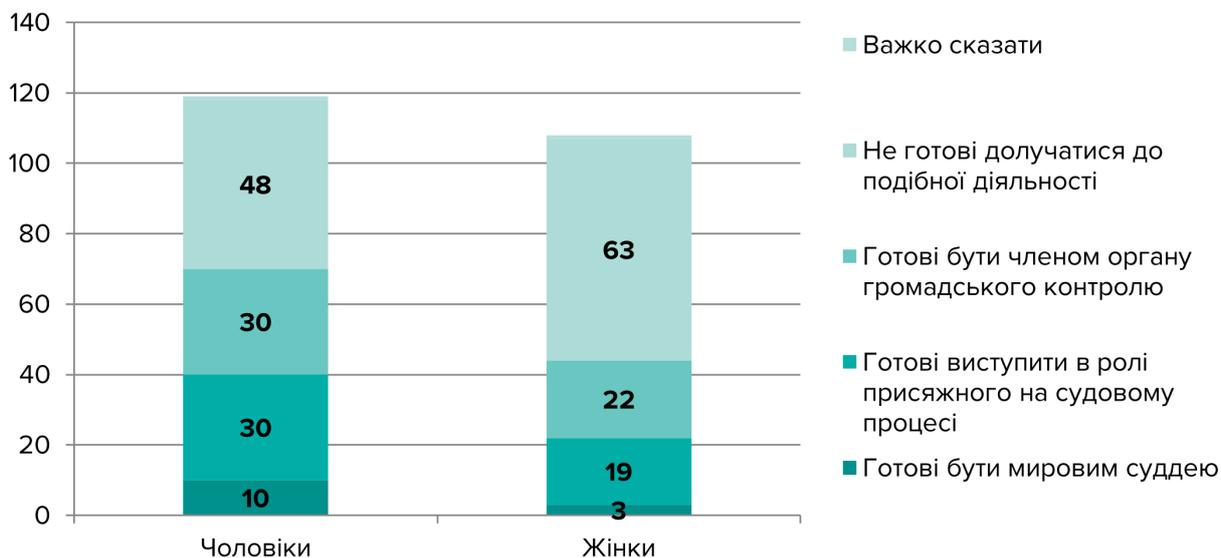
(%*, n=2032)

*Сума відсотків в кожній з порівнюваних груп перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Рис. 2.33. Готовність виступати в різних ролях у функціонуванні системи правосуддя в групах чоловіків та жінок

(%*, n=2103)

*Сума відсотків в кожній з порівнюваних груп перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Серед різних можливих способів контролю судів з боку громадськості найбільш часто опитані згадували оприлюднення інформації про суддів та їхнє оточення в ЗМІ (цей варіант обрали третина респондентів). Близько чверті респондентів сподіваються на виборність суддів та можливість їх відкликання та залучення до судових процесів присяжних. Кожен п'ятий опитаний вважає, що таким засобом може бути

подання скарг на суддів до дисциплінарних органів та заяви у правоохоронні органи. 17% респондентів вважають децентралізацію судової влади доцільною для кращого контролю громадськості за судовою владою (табл. 2.10). Тобто бачимо, що немає якогось одного способу, на який орієнтується більшість населення, натомість сподівання більш менш рівномірно діляться між різними способами.

Табл. 2.10. Визначення способів громадського контролю над судами
(n=2103)

Способи контролю	%
Через збір та оприлюднення у ЗМІ інформації про поведінку суддів, їхні статки, бізнес членів сім'ї	34
Через виборність судді і можливість його відкликання виборцями	28
Через участь громадян у здійсненні правосуддя у ролі народних засідателів чи присяжних	27
Через подання скарг на суддів до дисциплінарних органів	21
Через подання заяв у правоохоронні органи про вчинені суддями злочини або порушення	21
Через децентралізацію судової влади і більші повноваження місцевих територіальних громад у відправленні правосуддя	17
Через створення громадських рад при судах	14
За допомогою мітингів і протестів	8
Інше	1
Можливостей громадського контролю немає	7
Важко відповісти	10

Суттєвих регіональних відмінностей за цими уявленнями не фіксується. Єдине можна згадати меншу частоту згадок про звернення до ЗМІ та про участь громадян в судах в якості присяжних в західному регіоні. Проте ці відмінності є досить невеликими (табл. 2.11).

Табл. 2.11. Визначення способів громадського контролю над судами мешканцями різних регіонів*

(% у відповідних групах, n=2103)

Способи контролю	Регіони			
	Захід	Центр	Південь	Схід
Через збір та оприлюднення у ЗМІ інформації про поведінку суддів, їхні статки, бізнес членів сім'ї	28	34	38	36
Через участь громадян у здійсненні правосуддя у ролі народних засідателів чи присяжних	22	28	26	30

*Дані наведені лише за тими пунктами, за якими є статистично значущі відмінності.

Серед жителів сіл виявилася більш поширеною думка, що жоден громадський контроль неможливий; також в цій категорії респондентів частіше не могли визначитися в даному питанні. Натомість жителі міст частіше відзначали більшість можливих способів контролю, хоча й всі зазначені відмінності були досить невеликими за обсягом (табл. 2.12), а також визначалися лише великими містами (з кількістю населення більше 100 тис. осіб).

Дещо більша орієнтація на подання скарг до дисциплінарних органів та заяв до правоохоронних органів, а також на використання мітингів та протестів, має місце в молодших вікових категоріях (18–29 та 30–39 років). Натомість про виборність суддів відносно найчастіше згадували особи віком 60–69 років, а в найстаршій віковій групі менше орієнтуються на оприлюднення критичної щодо суддів інформації в ЗМІ, та більше тих, хто не зміг визначитися в цьому питанні (табл. 2.13).

Табл. 2.12. Визначення способів громадського контролю над судами мешканцями різних населених пунктів*

(% у відповідних групах**, n=2103)

Способи контролю	Населені пункти	
	Міста	Села
Через подання скарг на суддів до дисциплінарних органів	23	15
Через подання заяв у правоохоронні органи про вчинені судьями злочини або порушення	23	15
Через збір та оприлюднення у ЗМІ інформації про поведінку суддів, їхні статки, бізнес членів сім'ї	36	29
Через виборність судді і можливість його відкликання виборцями	30	23
Через участь громадян у здійсненні правосуддя у ролі народних засідателів чи присяжних	29	24

Табл. 2.12. (Продовження) Визначення способів громадського контролю над судами мешканцями різних населених пунктів*

Способи контролю	Населені пункти	
	Міста	Села
За допомогою мітингів і протестів	9	5
Можливостей громадського контролю немає	6	10
Важко відповісти	7	15

*Дані наведені лише за тими пунктами, за якими є статистично значущі відмінності.

**Сума відсотків перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Табл. 2.13. Визначення способів громадського контролю над судами в різних вікових категоріях*

(% у відповідних групах**, n=2103)

Способи контролю	Вікові групи, років					
	18–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70+
Через подання скарг на суддів до дисциплінарних органів	36	27	21	15	11	11
Через подання заяв у правоохоронні органи про вчинені суддями злочини або порушення	39	26	21	13	12	10
Через збір та оприлюднення у ЗМІ інформації про поведінку суддів, їхні статки, бізнес членів сім'ї	38	40	34	33	30	22
Через виборність судді і можливість його відкликання виборцями	26	29	24	28	34	22
За допомогою мітингів і протестів	15	7	7	5	4	7
Важко відповісти	5	6	10	10	13	20

*Дані наведені лише за тими пунктами, за якими є статистично значущі відмінності.

**Сума відсотків перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Певний вплив на думки з цього приводу має рівень освіти. Адже практично всі зазначені способи впливу частіше згадувалися більш освіченими респондентами, а серед менш освічених були більші частки тих, хто вважає що нічого зробити не можна, або тих, хто не могли визначитися зі своєю думкою. Водночас відзначимо, що зазначена перевага більш освічених респондентів не є яскраво вираженою, і говорить скоріше про більшу ймовірність певної позиції у випадку більшого рівня освіти (табл. 2.14).

Табл. 2.14. Визначення способів громадського контролю над судами особами з різним рівнем освіти*

(% у відповідних групах**, n=2030)

Способи контролю	Рівень освіти			
	Загальна середня	Середня спеціальна	Перший ступінь вищої	Повна вища
Через децентралізацію судової влади і більші повноваження місцевих територіальних громад у відправленні правосуддя	10	16	19	21
Через подання скарг на суддів до дисциплінарних органів	17	17	26	26
Через подання заяв у правоохоронні органи про вчинені суддями злочини або порушення	17	18	32	23
Через збір та оприлюднення у ЗМІ інформації про поведінку суддів, їхні статки, бізнес членів сім'ї	26	30	40	43
Через виборність судді і можливість його відкликання виборцями	19	25	35	38
Через участь громадян у здійсненні правосуддя у ролі народних засідателів чи присяжних	20	25	29	33
Через створення громадських рад при судах	10	13	19	17
Ніяк не може	9	8	5	5
Важко відповісти	19	10	4	3

*Дані наведені лише за тими пунктами, за якими є статистично значущі відмінності.

**Сума відсотків перевищує 100, оскільки було можливо обирати кілька варіантів відповідей водночас.

Учасники ФГД також погоджувалися, що розголос порушень може бути корисним і є багато інструментів та майданчиків, де можна оприлюднити інформацію. Але висловлювалися сумніви щодо можливості досягти завдяки цьому справедливого покарання, оскільки правоохоронні чи антикорупційні органи можуть працювати недостатньо ефективно, а суди будуть корумповані. Респонденти ФГД не мали чіткого розуміння, як саме міг би працювати громадський контроль, які є його механізми і до яких результатів це може призвести.

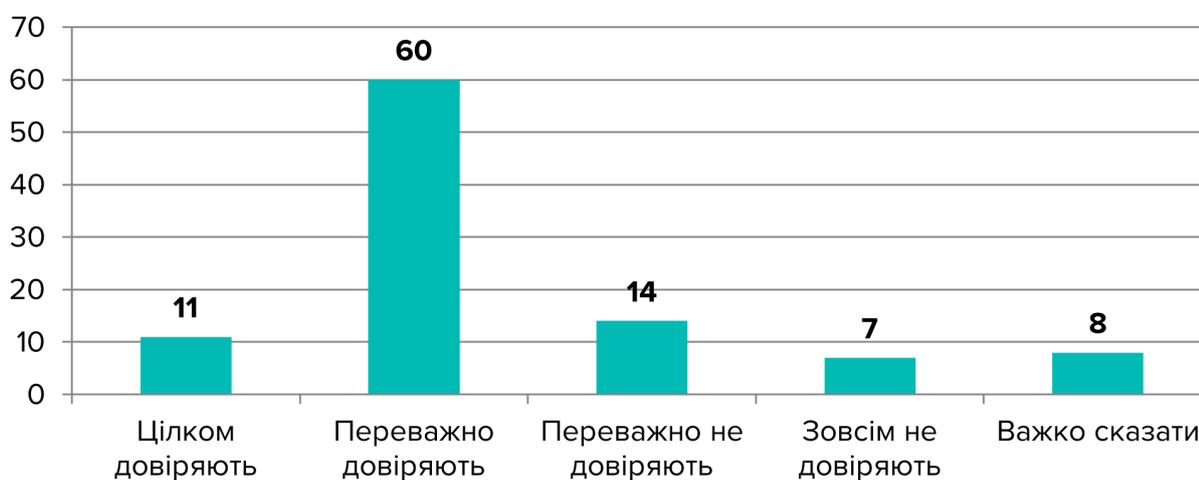
2.5. Ставлення до суду присяжних

Довіра до суду присяжних знаходиться на достатньо високому рівні. Адже про таку довіру заявили близько 70% респондентів масового опитування (11% цілком їм довіряють, а 60% — переважно довіряють). Про недовіру ж заявили лише близько 1/5 опитаних (рис. 2.34).

Причому відповідні показники довіри/недовіри є досить рівномірними в різних соціальних групах. Єдиними відмінностями є трохи більша довіра декларована наймолодшими респондентами (серед них про довіру до присяжних заявили 75%, натомість в групі 40–49 років відповідна частка склала 68%). Натомість серед осіб віком 40–49 років недовіра є більшою, ніж серед осіб 50–59 років (25% проти 18%). Проте, як бачимо, ці відмінності є доволі локальними та невеликим. Тобто з погляду довіри ставлення до присяжних є достатньо схожим в різних групах.

Рис. 2.34. Рівень довіри/недовіри до рішень присяжних

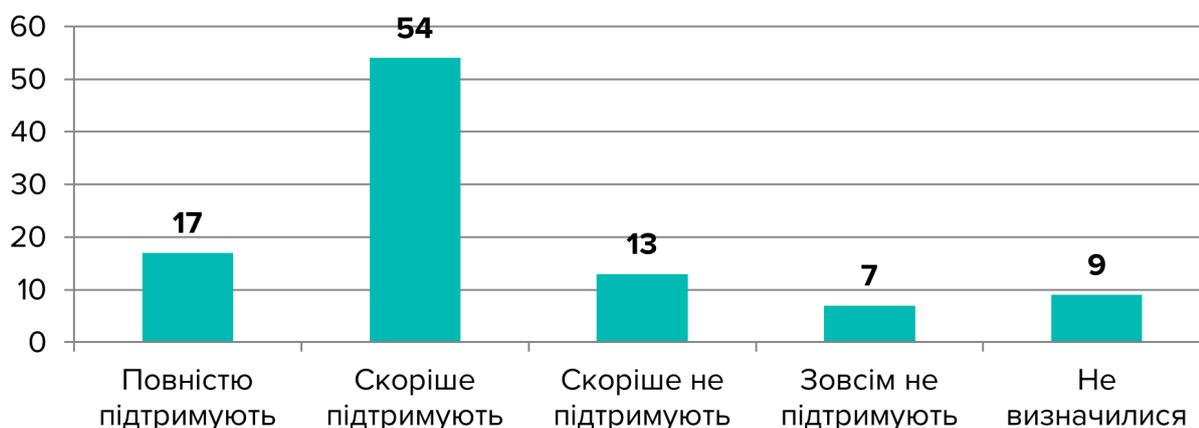
(%, n=2103)

Також в масовій свідомості позитивно сприймається потенціальне збільшення частки судових справ, рішення за якими приймають присяжні. Проти таких змін висловилися лише 20% респондентів, натомість 71% підтримують цю ідею (рис. 2.35).

Рис. 2.35. Ставлення до можливості збільшення частки судових справ, рішення за якими приймають присяжні

(%, n=2103)

Підтримка подібних змін в судочинстві трохи більша серед городян — в цій групі про їх підтримку заявили 73%, тоді як в селах 66% (але ці відмінності визначаються лише містами з населення більше 100 тис. осіб), натомість в селах більша частка тих, хто не зміг визначитися зі своїм ставленням (12% проти 8% в містах).

Більшу підтримку зазначеним змінам демонстрували особи з повною вищою освітою — в цій групі за збільшення залучення присяжних висловилися 77%, натомість в групі осіб із загальною середньою освітою 71%, а в групі із середньою спеціальною освітою 67%. Крім цього тут мають місце відмінності у різних вікових групах, проте вони є скоріше епізодичними (не спостерігається якоїсь чіткої тенденції), і обмеженими за розміром.

Водночас згадаємо, що вище наводилися дані про те, що лише 27% опитаних вважають участь громадян в судових процесах в якості присяжних засобом громадського контролю над роботою судів, а потенційну готовність самому особисто виступати в ролі присяжного висловили 24% опитаних (зрозуміло, що в такій готовності переважно відображається позитивне ставлення до інституції, а не реальна готовність включитися в її роботу). Відповідно можна сказати, що ставлення до присяжних серед наших громадян переважно позитивне, але це ставлення є скоріше загальним, відстороненим, і мало поширюється на особисту поведінку.

Ідея використання суду присяжних отримала підтримку й серед учасників ФГД. Висловлювалася думка, що такий суд зможе протидіяти корупції в судах. Водночас наголошувалося, що присяжні повинні бути фахівцями, компетентними та юридично обізнаними, проходили навчання, що необхідно запозичувати закордонний досвід, намагатися запозичувати позитивну практику. Були пропозиції обирати присяжних під час місцевих виборів на ті ж самі терміни. Пропонувалося сплачувати присяжним погодинну оплату, залежно від кількості відвіданих судів.

Також звучали побоювання, що на присяжних будуть тиснути, погрожувати чи підкуповувати; ризик зіштовхнутися з тиском корупційної системи скоріше лякав респондентів, ніж мотивував боротися з нею у ролі присяжних. Була пропозиція залучати присяжних з інших областей, щоб зробити їх рішення більш неупередженими і зменшити імовірність тиску та підкупу.

Таким чином можна стверджувати, що загальне ставлення до такої інституції як місцеві суди серед нашого населення є скоріше позитивним, хоча цей позитив й є обмеженим. Адже в оцінках суду першої інстанції переважає відносно схвалення — більшість вважає, що місцеві суди частково виконують свої функції, є частково ефективними. Тобто оцінки населенням місцевих судів є переважно помірними. В той же час громадяни досить поширеною вважають проблему корумпованості та залежності місцевих судів (хоча знову, тут переважають уявлення про помірну поширеність таких проблем).

Суттєвих змін в роботі місцевих судів після початку повномасштабного російського вторгнення більшість населення не бачить, натомість серед тих, хто вважає, що зміни відбулися, думки про зміни на гірше та зміни на краще діляться практично порівну.

Ставлення до змін в роботі судової системи, пов'язаними з її децентралізацією та «демократизацією» (перенесення частини судових повноважень на рівень місцевих територіальних громад та збільшення розширення застосування судів присяжних) є достатньо позитивним, але водночас воно є скоріше відсторонено позитивним. Тобто особиста готовність долучатися до діяльності мирових судів та присяжних є дещо обмежена.

Уявлення про судочинство досить мало пов'язане з місцем проживання громадян. Відмінності між жителями різних регіонів та населеними пунктами різного типу та розміру є нечастими, а коли вони мають місце, то є доволі невеликими за обсягом. Тобто в царині судових справ жителі різних територій стикаються зі схожими проблемами і якоїсь суттєвої територіальної специфіки не спостерігається.

Натомість головними чинниками, що впливають на сприйняття судочинства, є вік та рівень матеріального забезпечення. Зокрема краще сприйняття демонструють молодші особи, та більш заможні громадяни. Також певний вплив має особистий досвід контактів з судовою системою, коли ті, хто мали такий досвід, сприймають суди критичніше. Проте навіть в останній групі немає масштабного негативного ставлення до місцевих судів.

РОЗДІЛ 3. СПРИЙНЯТТЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ

В даному розділі розглядаються низка показників сприйняття населенням роботи прокуратури України. Аналізуються такі напрями, як уявлення населення про функціональне призначення прокуратури та можливість оскарження дій прокурорів, про свою обізнаність щодо її діяльності, оцінки населенням роботи прокуратури в даний час, та порівняно з часом до початку широкомасштабної війни, показники довіри до прокуратури.

3.1. Уявлення про функціональне призначення прокуратури

Говорячи про функціональне призначення прокуратури респонденти найчастіше згадували нагляд за дотриманням прав усіх учасників судового процесу (його відзначили 47% опитаних) та розслідування злочинів (43% згадок) (табл. 3.1).

Таблиця 3.1. Уявлення про функції прокуратури України

(n=2103)

Функції	%*
Нагляд за дотриманням прав усіх учасників процесу з метою запобігання їх порушень	47
Розслідування злочинів	43
Нагляд за законністю діяльності підприємств, установ та організацій (державних, приватних та комунальних)	37
Підтримання публічного обвинувачення в суді	34
Інше	2
Не знаю/Важко сказати	13

* Сума відсотків перевищує 100 оскільки було можливо обрати кілька варіантів відповідей водночас

Причому такі уявлення майже не відрізнялися між тими, хто вважає себе обізнаними та необізнаними з роботою прокуратури. Відмінності полягали лише в тому, що в групі обізнаних трохи частіше (40%, проти 33% в групі тих, хто вважає себе погано обізнаними чи й зовсім необізнаними в цих питаннях) згадували функцію підтримки публічного обвинувачення в суді.

Аналогічно серед тих, хто мав досвід взаємодії з прокуратурою, дещо частіше (39%, проти 33% в групі тих, хто безпосередньо не стикався з прокуратурою) згадували функцію підтримки обвинувачення, але як бачимо відмінності є досить невеликими. За іншими ж пунктами представники цих двох груп не відрізнялись (табл. 3.2).

Таблиця 3.2. Уявлення про функції прокуратури України в групах з досвідом та без досвіду взаємодії з прокуратурою

(%* у відповідних групах, n=489)

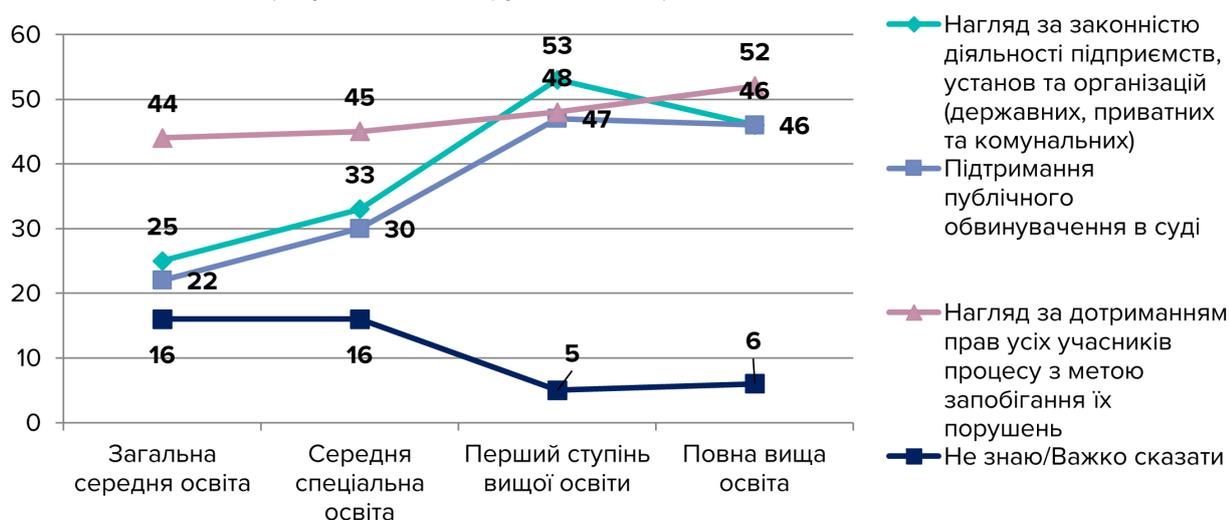
Функції прокуратури	Досвід взаємодії з прокуратурою	
	Мали досвід взаємодії з прокуратурою до 24 лютого 2022 року	Мали досвід взаємодії з прокуратурою після 24 лютого 2022 року
Розслідування злочинів	42	48
Нагляд за законністю діяльності підприємств, установ та організацій (державних, приватних та комунальних)	40	35
Підтримання публічного обвинувачення в суді	40	34
Нагляд за дотриманням прав усіх учасників процесу з метою запобігання їх порушень	49	45

* Сума відсотків в порівнюваних групах перевищує 100 оскільки було можливо обрати кілька варіантів відповідей водночас.

Практично всі зазначені варіанти особи з більш високою освітою називали частіше, ніж менш освічені респонденти, натомість серед останніх більше тих, хто не зміг дати відповідь на це запитання (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Уявлення про функції прокуратури України в групах з різним рівнем освіти

(%* у відповідних групах, n=2032)

* Сума відсотків в порівнюваних групах перевищує 100 оскільки було можливо обрати кілька варіантів відповідей водночас.

Що стосується регіональних особливостей, то єдине, що можна побачити, це частіші згадки про нагляд за законністю діяльності підприємств, установ та організацій на Заході України порівняно зі Сходом. Зокрема на Заході про таку функцію згадали 41% опитаних, а на Сході 32%.

Також можна відзначити частіші згадування всіх пунктів жителями міст, ймовірно внаслідок того, що серед селян є більшою частка тих, хто не зміг відповісти на дане запитання (табл. 3.3).

Таблиця 3.3. Уявлення про функції прокуратури України в містах та селах

(%* у відповідних групах, n=489)

Функції прокуратури	Населені пункти	
	Міста	Села
Розслідування злочинів	46	37
Нагляд за законністю діяльності підприємств, установ та організацій (державних, приватних та комунальних)	41	28
Підтримання публічного обвинувачення в суді	37	28
Нагляд за дотриманням прав усіх учасників процесу з метою запобігання їх порушень	49	43
Не знаю/Важко сказати	10	20

* Сума відсотків в порівнюваних групах перевищує 100 оскільки було можливо обрати кілька варіантів відповідей водночас.

3.2. Оцінка ефективності діяльності прокуратури

Загалом серед респондентів масового опитування переважають позитивні оцінки ефективності роботи прокуратури. Зокрема майже половина опитаних (48%) вважає діяльність цієї інституції здебільшого або й цілком ефективною, натомість як здебільшого або цілком неефективною цю діяльність вважали 35% (рис. 3.2). Водночас як за позитивними, так і за негативними оцінками, переважали помірковані позиції, натомість однозначні оцінки давали досить мало опитаних (6% назвали роботу прокуратури цілком ефективною, а 10% — зовсім неефективною).

Рис. 3.2. Оцінка ефективності діяльності прокуратури

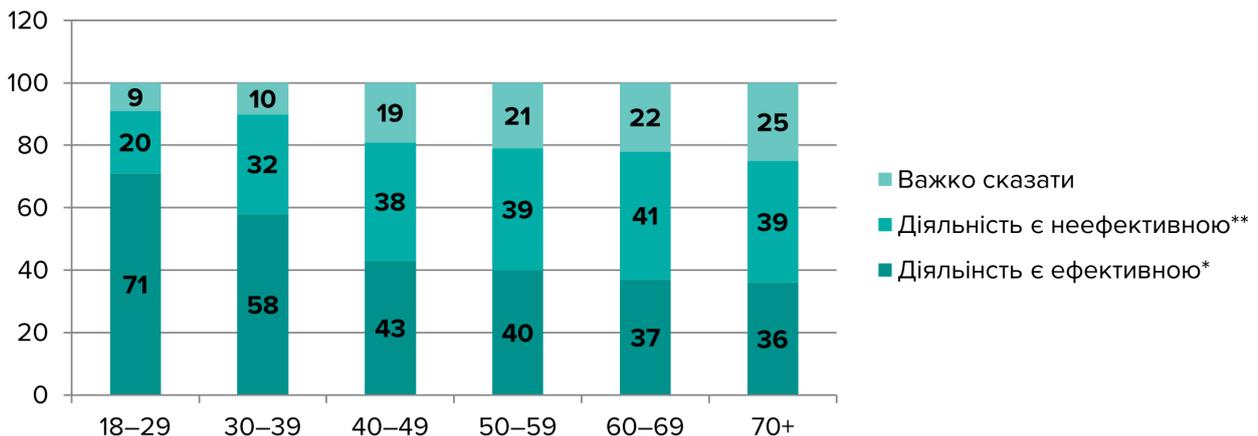
(%, n=2103)

Відповідні оцінки мають помітну залежність від віку респондентів. Найбільш високі оцінки є в наймолодшій віковій групі — тут 71% обрали переважно або й цілковито позитивну частину шкали. Трохи меншими, але більш високими, ніж у старших респондентів, є оцінки в групі 30-39 років (тут 58% вважали, що діяльність прокуратури переважно або й цілком ефективна). В старших вікових групах думки щодо ефективності/неефективності цього органу вже діляться приблизно порівну, і є помітно більшою частка тих респондентів, які не змогли визначитись в цьому питанні (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Оцінка ефективності діяльності прокуратури в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Є цілком ефективною» і «Здебільшого є ефективною».
 ** Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Здебільшого є неефективною» та «Є зовсім неефективною».

Трохи кращі оцінки діяльності прокуратури давали жінки. Серед них 51% вважали цю діяльність більш чи менш ефективною, а серед чоловіків відповідна частка складала 45%. І навпаки, серед чоловіків 39% оцінювали цю діяльність як більш чи менш неефективну, а серед жінок — 31%.

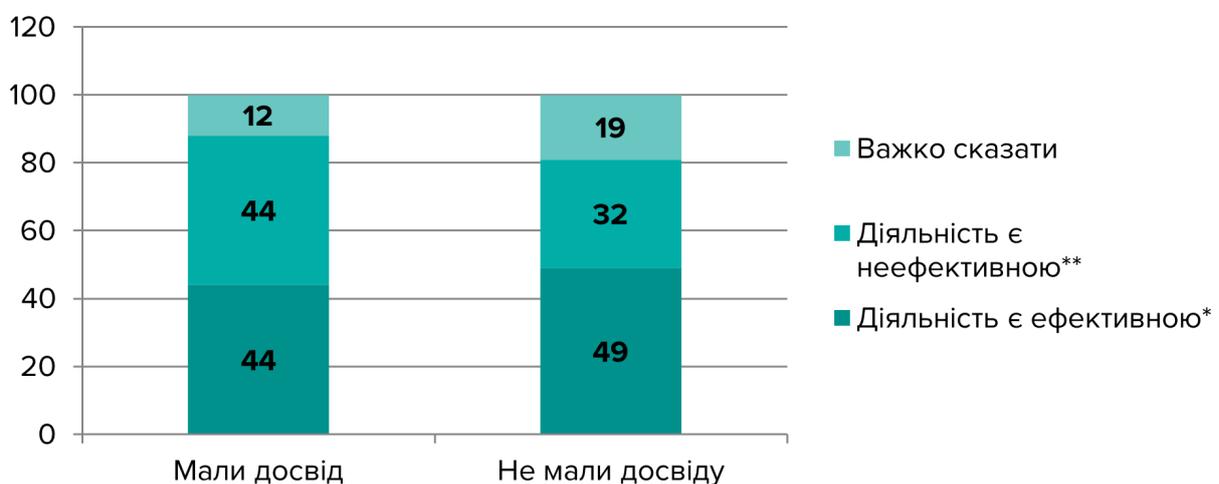
Також спостерігається деяка залежність оцінок від рівня матеріальних статків респондентів. А саме, про ефективну діяльність частіше говорили більш заможні респонденти. Зокрема, частка тих, хто вважав діяльність прокуратури ефективною, складала 54% серед осіб із середнім рівнем статків, 42% серед осіб з низьким рівнем статків, і 37% серед осіб з дуже низькими прибутками.

Натомість тип та розмір населеного пункту на оцінки ефективності прокуратури впливу не має — співвідношення позитивних та негативних оцінок в містах та селах, та в містах різного розміру не має статистично значущих відмінностей. І так само в даному питанні практично немає регіональних відмінностей.

Дещо гіршою думка про прокуратуру є серед тих респондентів, які мали особистий досвід взаємодії з цим органом. Серед таких осіб трохи більше тих, хто оцінює діяльність останнього як неефективну (44%, проти 32% в групі тих, хто безпосередньо не перетинався з прокуратурою), і трохи менше тих, хто оцінив цю діяльність як ефективну (44% проти 49%, *рис. 3.4*). Проте, як бачимо, ці відмінності є не великими, і навіть в групі тих, хто безпосередньо перетинався з прокуратурою, негативні оцінки не мають переваги (вони поширені тією ж мірою, що й позитивні).

Рис. 3.4. Оцінка ефективності діяльності прокуратури в групах тих, хто мав і не мав справу з цією інституцією

(% у відповідних групах, n=2103)

* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Є цілком ефективною» і «Здебільшого є ефективною».

** Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Здебільшого є неефективною» та «Є зовсім неефективною».

Так само в оцінках немає суттєвої відмінності між тими, хто мав досвід контакту з прокуратурою лише до початку широкомасштабних бойових дій, і тих, хто мав такий досвід після 24 лютого 2022 року.

В оцінках ефективності роботи прокуратури певне значення має рівень обізнаності з її діяльністю. Про ефективність роботи цього органу частіше говорили респонденти, які охарактеризували себе як дуже добре обізнаних з його роботою (в цій групі 56% вважали роботу прокуратури більш-менш ефективною) та достатньо обізнані (тут відповідна частка склала 59%). Причому якщо в другій зазначеній групі цілковиту ефективність прокуратури відзначили 10%, то в другій подібну оцінку дали вже 28%. Тобто бачимо, що більша обізнаність корелює з кращими оцінками. Менш обізнані з діяльністю прокуратури особи рідше давали позитивні оцінки, проте й рівень негативних оцінок серед них був такий самий, як в інших групах, натомість вони частіше не могли дати чітку оцінку.

Натомість відмінностей між респондентами, які отримують інформацію про роботу прокуратури з різних інформаційних джерел (телебачення, радіо, газети, інтернет-канали) в даному питанні не спостерігається. Тобто такі джерела якщо й впливають на формування ставлення до прокуратури, то роблять це схожим чином.

Перевага позитивного сприйняття прокуратури проявляється також в думках респондентів щодо майбутньої діяльності прокуратури. Адже оцінюючи це майбутнє 21% вважають, що якість роботи прокуратури протягом наступних кількох років значно покращиться, а 38% думають, що вона трохи покращиться. Натомість погіршення в цій сфері очікують лише 5% респондентів (хоча ще 14% не змогли дати чітку відповідь, рис. 3.5).

Рис. 3.5. Очікування щодо змін в роботі прокуратури протягом найближчих років

(%, n=2103)

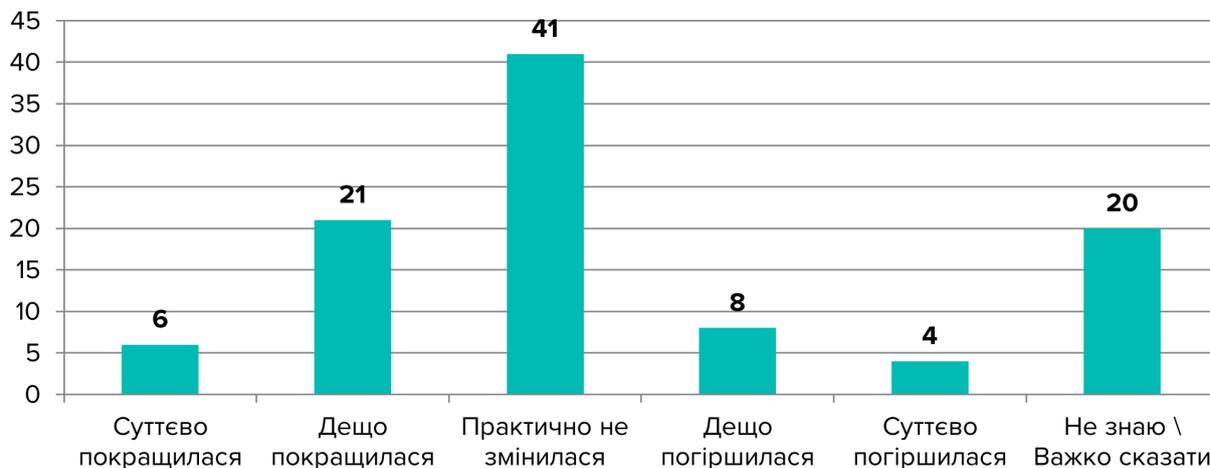
3.3. Оцінка роботи прокуратури у зв'язку з повномасштабною агресією російської федерації

Що стосується можливих змін в роботі прокуратури після початку повномасштабної російської агресії, найбільша частка опитаних (41%) підтримала думку, що ніяких змін не відбулося. Наявність більшого чи меншого покращення роботи цього органу

помітили 27% опитаних, а погіршення — лише 12%. Тобто бачимо однозначну перевагу нейтральних та позитивних оцінок (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Уявлення про зміни в роботі прокуратури після початку повномасштабної російської агресії 24 лютого 2022 року

(%, n=2103)

Причому кращі оцінки в цьому випадку дали ті особи, хто мав особистий контакт з прокуратурою після початку повномасштабного російського вторгнення. В цій групі покращення в роботі побачили 31%, а 48% вважали, що ніяких змін не відбулося (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Уявлення про зміни в роботі прокуратури після початку повномасштабної російської агресії 24 лютого 2022 року

(% у відповідних групах, n=2103)

Як і по інших показниках кращі оцінки в цьому випадку давали представники наймолодшої групи (18-29 років). Серед них про покращення роботи прокуратури говорили 41% (проти 21-29% в інших вікових групах); натомість в групах старших за 49 років дещо більшою була частка тих, хто не зміг визначитися в цьому питанні. І вікові відмінності були єдино помітними; в інших групах респондентів відмінностей практично не фіксувалося.

Респонденти переважно позитивно оцінювали роботу прокуратури щодо розслідування злочинів росіян під час війни. Близько третини опитаних (36%) відзначили, що вони нічого не знають про подібну діяльність прокуратури, натомість серед тих, хто про таку діяльність щось знає, 23% вважають її цілком ефективною, 49% - скоріше ефективною (тобто в цілому 72% оцінюють таку роботу як більш-менш ефективну), натомість неефективною (переважно або й цілковито) цю роботу вражають лише 23% в цій групі.

Якщо подивитися на показники обізнаності та необізнаності з цією складовою роботи прокуратури, то побачимо, що про неї знають більше:

- 1) особи з повною вищою освітою (68%, на відміну від 57% серед осіб із загальною середньою освітою);
- 2) наймолодші респонденти (серед яких поінформованими є 74%, на відміну від 58–66% в інших вікових групах);
- 3) в містах (66%, проти 59% в селах);
- 4) чоловіки (66% проти 62% серед жінок).

Проте, як бачимо, ці відмінності є переважно невеликими, і обізнаність щодо роботи прокуратури по воєнним злочинам більш-менш рівномірно поширена в різних прошарках населення.

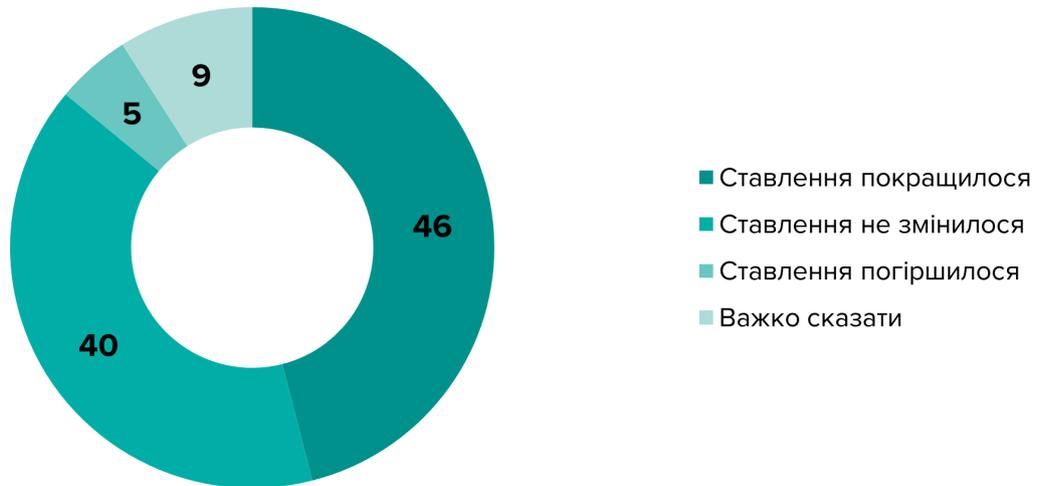
В оцінці ефективності відповідної роботи прокуратури серед тих, хто має якесь уявлення про подібну роботу, немає відмінностей між мешканцями різних регіонів, особах різного віку, статі, освіти, різного рівня заможності. Єдиною відмінністю є більша оцінка ефективності з боку жителів міст, порівняно із селянами, але ця відмінність є доволі невеликою (75% проти 68%).

Також варто відзначити, що дану складову роботи прокуратури практично однаково оцінювали респонденти, які самі стикалися з російськими воєнними злочинами, і ті, хто з ними особисто не стикався. Адже хоча в першій групі трохи частіше висловлювали незадоволення цією роботою (20%, на відміну від 17% в другій групі), але ці відмінності не є статистично значущими.

Визначаючи те, яким був вплив на ставлення до прокуратури її участь в розслідуванні російських воєнних злочинів, основна маса опитаних поділилася майже порівну між позитивними та нейтральними оцінками. Адже 46% з тих респондентів, які якось обізнані з подібною діяльністю прокуратури, вказали, що їх ставлення до цього органу покращилося, тоді як у 40% воно не змінилося (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Оцінка змін ставлення до прокуратури внаслідок її участі в розслідуванні злочинів російських військових

(%, n=1345)

Причому в цьому питанні було мало відмінностей між тими, хто стикався безпосередньо з воєнними злочинами, вчиненими російськими військовими на території України, та хто з ними не стикався. Зокрема, в першій групі про покращення сприйняття прокуратури в цих умовах заявили 45 %, а в другій — 46 %.

В оцінках впливу роботи прокуратури щодо російських злочинів на ставлення до цього органу мали місце відмінності між:

Жителями міст та сіл, коли перші частіше відзначали покращення свого ставлення (48 % проти 42 %);

Респондентами різного віку, коли у осіб віком 18-49 років частка тих, хто вважає, що їх ставлення до прокуратури не змінилося, була більшою, ніж у осіб, старших за 49 років;

Чоловіками та жінками, коли чоловіки трохи частіше (50 % проти 42 % серед жінок) відзначали покращення свого ставлення;

Особами різного рівня заможності, коли у більш заможних частіше проявлялося погіршення ставлення до прокуратури (18 %, на відміну від 3 % в групі середньо забезпечених, та 6 % в групі погано забезпечених).

3.4. Уявлення про способи оскарження дій прокурорів

На думку опитаних основним засобом оскарження дій прокурора є звернення до суду — саме таку дію вважають можливою 42 % респондентів. Решту ж варіантів згадували досить невеликі частки (табл. 3.4).

Табл. 3.4. Уявлення про способи оскарження дій прокурорів
(n=2103)

Способи оскарження	%
Можна оскаржити в суді	42
Можна оскаржити у керівництва прокурора	16
Можна оскаржити до органів самоврядування прокурорів	16
Інше	2
Ніяк не можна оскаржити	3
Не знаю/Важко сказати	36

* Сума відсотків перевищує 100 оскільки було можливо обрати кілька варіантів відповідей водночас.

Серед старших респондентів переважала не готовність відповісти на це запитання (в цій групі не зробили вибору 46 %). Натомість респонденти віком 18-29, 30-39 та 40-49 років помітно частіше, ніж старші особи, обирали варіант зі зверненням до суду (табл. 3.5).

Табл. 3.5. Уявлення щодо способів оскарження дій прокурорів в різних вікових групах

(%* у відповідних групах, n=2103)

Способи оскарження	Вікові групи					
	18–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70+
Можна оскаржити в суді	60	54	45	33	29	27
Можна оскаржити до органів самоврядування прокурорів	22	15	14	12	18	11
Можна оскаржити у керівництва прокурора	19	18	16	17	17	9
Не знаю, не цікавився таким питанням	19	26	32	39	38	46
Ніяк не можна оскаржити	1	2	3	4	3	8

* Сума відсотків в порівнюваних групах перевищує 100 оскільки було можливо обрати кілька варіантів відповідей водночас.

Також можливість оскаржити дії прокурора в суді частіше згадували жителі міст (47%, на відміну від 33% серед жителів сіл); крім цього, городяни дещо частіше (17% проти 13% серед селян) відзначали звернення до органів самоврядування прокурорів. Натомість в селах було помітно більше тих, хто не міг визначитися в цьому питанні.

Певне значення для уявлень за цим питанням має рівень освіти. Адже відсутність змістовної відповіді більш поширена серед осіб з нижчим її рівнем; 39% серед осіб із загальною середньою, та 36% серед осіб із середньою спеціальною освітою не змогли дати таку відповідь, в той час як в групах респондентів з більш високою освітою відповідні частки склали 27% та 25%. Але водночас можна побачити, що відмінності тут полягають головним чином в більшій частоті згадувань можливості звернення до суду, який серед осіб з меншими рівнями освіти також залишається найчастіше згадуваною відповіддю.

3.5. Довіра до прокуратури

Рівень довіри до інституту прокуратури в Україні серед опитаних знаходиться на середньому рівні. Половина з них задекларували часткову довіру, а 11% - повну довіру. Натомість більше чи менше не довіряють цьому органу 34% опитаних (рис. 3.9).

Рівень довіри частково залежить від досвіду контактів з органами прокуратури. Зокрема серед тих, хто такий досвід мав, довіра менш поширена (51%, проти 65% серед осіб, які особисто не мали справ з прокуратурою, рис. 3.10). Проте такі відмінності визначаються лише досвідом контактування взагалі, і не залежать від часу таких контактів — до чи після початку широкомасштабної війни.

Рис. 3.9. Рівень довіри до прокуратури

(%, n=2103)

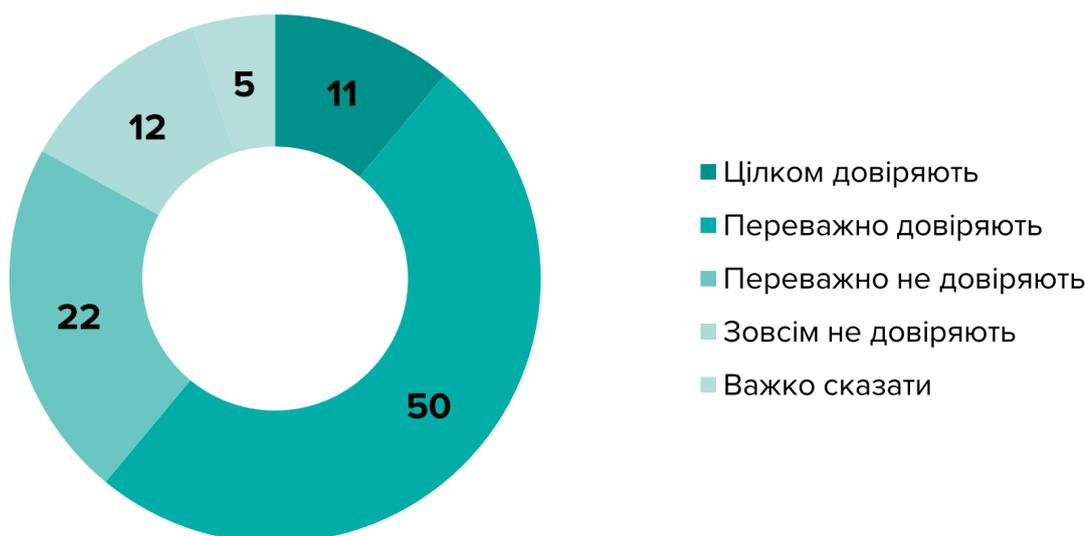

Рис. 3.10. Рівень довіри до прокуратури

(% у відповідних групах, n=2103)

* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Цілком довіряю» та «Переважно довіряю».

** Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Зовсім не довіряю» та «Переважно не довіряю».

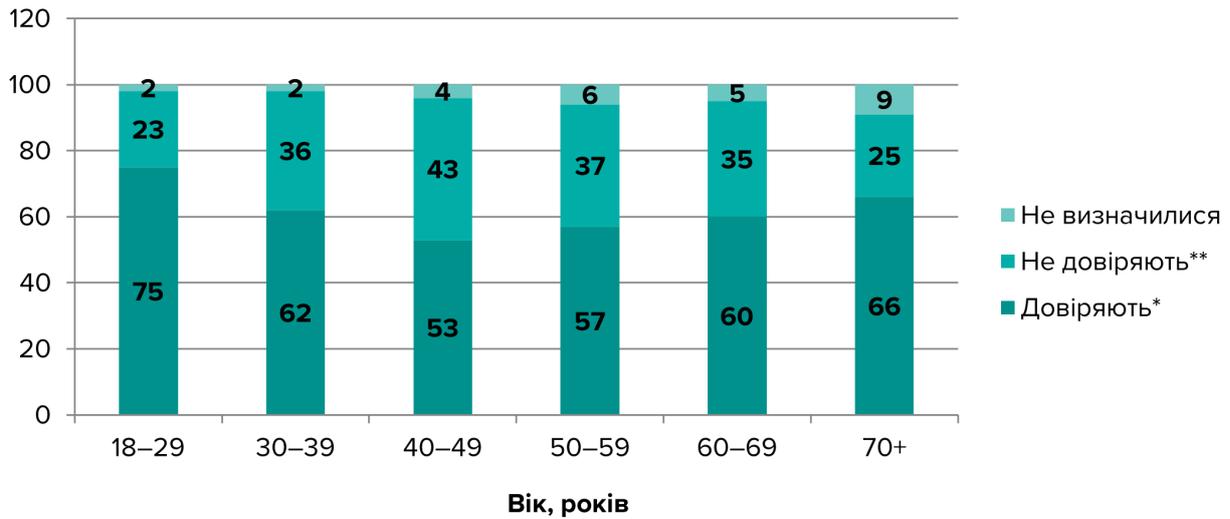
Показник довіри до прокуратури виявилися незалежними від регіону проживання респондентів, типу та розміру населеного пункту. Але більш високі показники довіри фіксуються серед наймолодших респондентів, натомість найбільша частка тих, хто довіри не має, є серед осіб 40-49 років (рис. 3.11).

Трохи більший рівень довіри заявляли жінки (65%, проти 57% серед чоловіків), тоді як серед чоловіків була більшою частка тих, хто прокуратурі недовіряє (39% проти 30%). Також частка тих, хто цьому органу довіряє, є більшою серед респондентів із середнім рівнем статків (в цій групі відповідний показник дорівнює 66%, проти 59% в групі з малими статками, та 51% серед тих, хто має дуже низький рівень матеріальної забезпеченості). Своєю чергою, серед бідніших осіб більшим є рівень недовіри (43%, проти 31% в групі із середніми статками).

Також можна згадати, що довіра серед тих, хто отримує інформацію з телебачення, трохи більша, ніж з інших можливих джерел.

Рис. 3.11. Рівень довіри до прокуратури в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Цілком довіряю» та «Переважно довіряю».

** Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Зовсім не довіряю» та «Переважно не довіряю».

3.6. Обізнаність про діяльність прокуратури

Переважна більшість населення вочевидь мало знайома з роботою прокуратури. Адже близько 78% опитаних вважають себе або мало обізнаними в цих питаннях, або зовсім не обізнаними. Як достатньо або добре обізнаних щодо цього охарактеризували себе лише 21% (рис. 3.12).

Рис. 3.12. Рівень обізнаності про діяльність прокуратури

(%, n=2103)

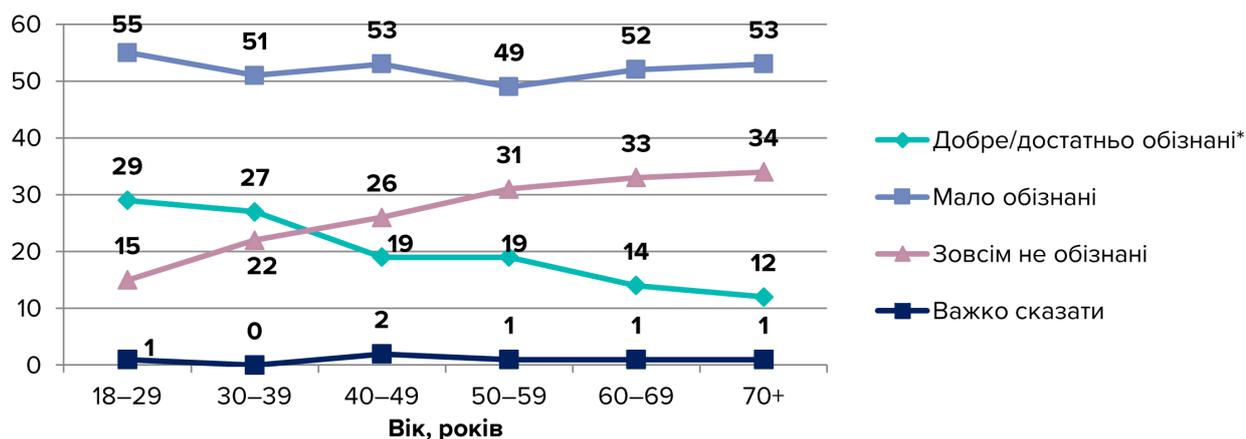

Рівень обізнаності про діяльність прокуратури є практично однаковим в різних регіонах, населених пунктах різного типу та розміру.

Водночас спостерігається чітка тенденція зменшення рівня знайомства з роботою прокуратури мірою збільшення віку — в старших вікових категорія більше необізнаних в цьому питанні, а в молодших вікових групах більше обізнаних (рис. 3.13).

Рис. 3.13. Рівень обізнаності про діяльність прокуратури в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

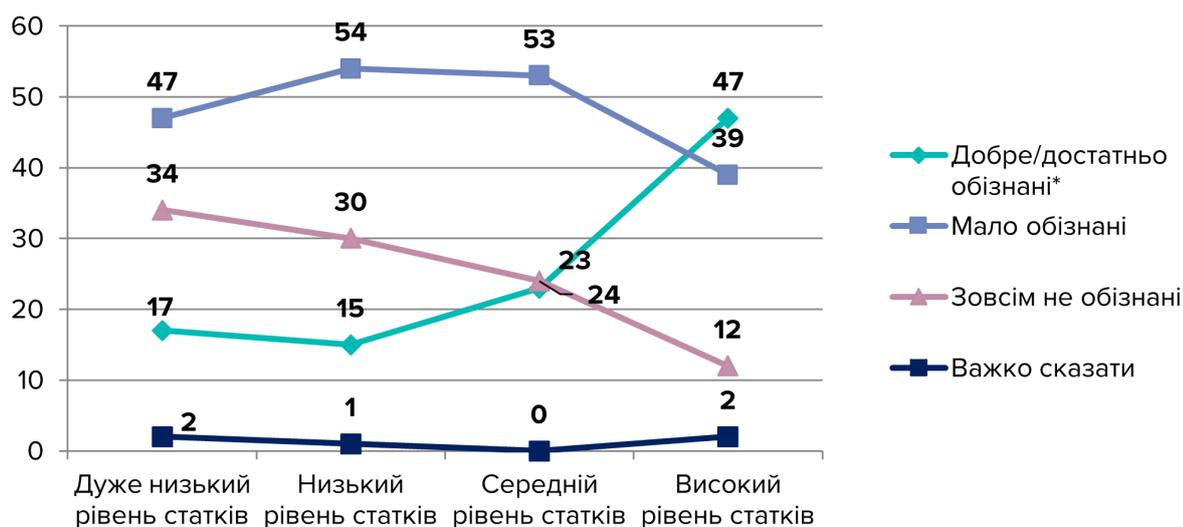

* Об'єднані частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Дуже добре обізнаний» і «Достатньо обізнаний».

В цьому питанні значимим чинником є рівень статків респондентів, коли рівень поінформованості помітно зростає мірою збільшення заможності, а необізнаних в цьому питанні більше серед менш заможних (рис. 3.14).

Рис. 3.14. Рівень обізнаності про діяльність прокуратури серед осіб різного рівня матеріальної забезпеченості

(% у відповідних групах, n=2103)

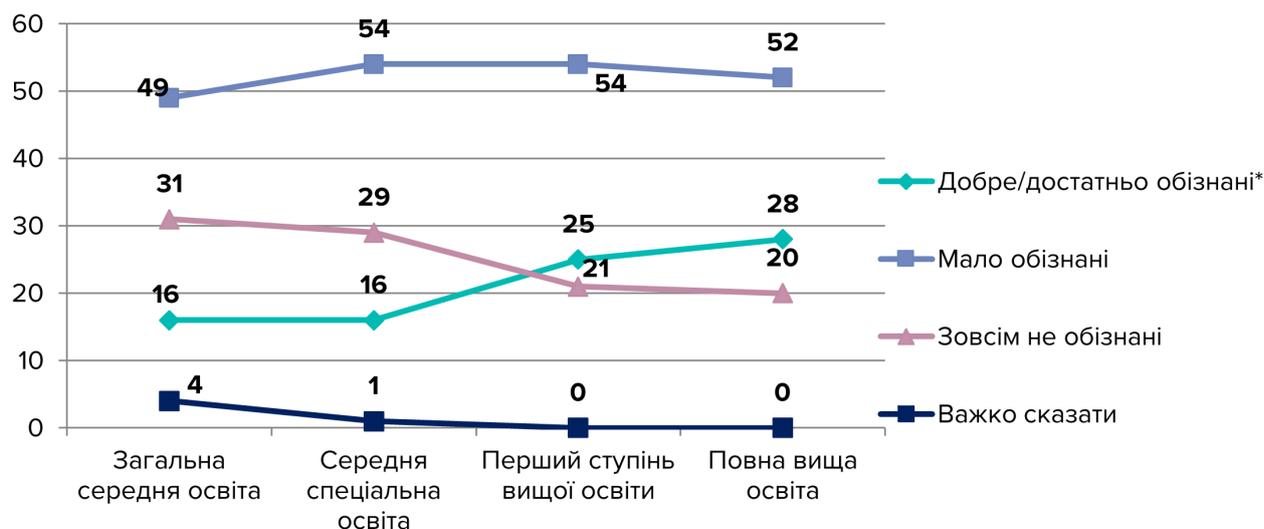

* Об'єднані частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Дуже добре обізнаний» і «Достатньо обізнаний».

Також невеликі відмінності мають місце залежно від рівня освіти опитаних. Якщо серед осіб із загальною середньою та середньою спеціальною освітою 16% вважає себе достатньо обізнаними з роботою прокуратури, то серед тих, хто має перший ступінь вищої освіти відповідний показник складає 25%, а серед осіб з повною вищою освітою — 28%. І навпаки, в групах із повною та спеціальною середньою освітою 29-31% вважають себе зовсім не обізнаними з цією проблематикою, а серед респондентів з вищою освітою відповідна частка склала 20-21% (рис. 3.15).

Рис. 3.15. Рівень обізнаності про діяльність прокуратури серед осіб з різним рівнем освіти

(% у відповідних групах, n=2103)

* Об'єднані частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Дуже добре обізнаний» і «Достатньо обізнаний».

Якогось одного домінуючого джерела інформації, який би респонденти використовували для отримання інформації про діяльність прокуратури, немає (табл. 3.6). Найчастіше згадувалися інтернет-сайти (39%), телебачення (36%), друзі, родичі, знайомі (33%), натомість найменше згадок мали державні органи і органи місцевого самоврядування (6%), та міжнародні або українські недержавні або благодійні організації та ОСББ (5%).

За джерелами отримання інформації є невеликі відмінності між жителями міст та сіл. Зокрема, в містах більше використовують телеграм-канали, інтернет-сайти, особистий досвід, інформацію від родичів знайомих, державних органів. В селі ж частіше згадувалося телебачення, газети, радіо, а також є більшою є частка тих, хто відзначив, що інформацію про прокуратуру не отримує (табл. 3.7).

Табл. 3.6. Джерела інформації про діяльність прокуратури

(n=2103)

Джерела інформації	%
Інтернет-сайти (окрім соціальних мереж)	39
Телебачення	36
Друзі, родичі, колеги	33
Телеграм-канали	28
Соціальні мережі, (Фейсбук, Інстаграм тощо)	28
Вайбер-канали	14
Особистий досвід	12
Газети	11
Радіопрограми	8
Державні органи	6
Органи місцевого самоврядування	6
Міжнародні або українські недержавні або благодійні організації	5
Органи територіальних організацій населення (ОСББ, вуличний або будинковий комітет тощо)	5
Інші джерела	3
Не отримують такої інформації	12

Табл. 3.7. Джерела інформації про діяльність прокуратури в різних населених пунктах

(% у відповідних групах, n=2103)

Джерела інформації	Населені пункти	
	Міста	Села
Інтернет-сайти (окрім соціальних мереж)	40	34
Друзі, родичі, колеги	35	29
Телеграм канали	32	21
Особистий досвід	13	9
Телебачення	34	40
Газети	10	15
Радіопрограми	7	10
Не отримують такої інформації	11	15

Більш помітні особливості споживання інформації в різних вікових групах. Зокрема, телебачення, газети та радіо помітно частіше згадували люди похилого віку, тоді як телеграм-канали, інтернет-сайти та соціальні мережі більше використовуються молодшими респондентами (табл. 3.8).

Табл. 3.8. Джерела інформації про діяльність прокуратури в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2103)

Джерела інформації	Вікові групи					
	18–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70+
Соціальні мережі (Фейсбук, Інстаграм тощо)	32	34	28	24	28	13
Телеграм-канали	43	33	30	24	23	12
Інтернет-сайти (окрім соціальних мереж)	45	44	41	38	34	21
Телебачення	23	29	30	37	48	54
Газети	4	8	9	12	17	19
Радіопрограми	3	7	6	7	11	19

Деякі відмінності є й в групах з різним рівнем освіти, коли більш освічені респонденти частіше відзначали більшість можливих джерел, натомість менш освічені частіше відзначали таке джерело, як телебачення (табл. 3.9).

Табл. 3.9. Джерела інформації про діяльність прокуратури в різних вікових групах

(% у відповідних групах, n=2032)

Джерела інформації	Рівень освіти			
	Загальна середня	Середня спеціальна	Перший ступінь вищої	Повна вища
Телебачення	40	39	27	31
Інтернет-сайти (окрім соціальних мереж)	27	35	46	48
Телеграм-канали	20	25	41	35
Соціальні мережі (Фейсбук, Інстаграм тощо)	23	25	33	33
Друзі, родичі, колеги	24	33	33	39
Особистий досвід	6	10	11	19

Табл. 3.9. (Продовження) Джерела інформації про діяльність прокуратури в різних вікових групах

Джерела інформації	Рівень освіти			
	Загальна середня	Середня спеціальна	Перший ступінь вищої	Повна вища
Міжнародні або українські недержавні або благодійні організації	2	3	4	8
Державні органи	4	4	7	11
Органи місцевого самоврядування	2	5	4	9
Не отримую такої інформації	15	14	9	8

Отже можна бачити, що діяльність прокуратури оцінюється нашими громадянами переважно посередньо. Відмінних оцінок небагато (достатньо ефективною роботу прокуратури вважають менше 10% населення, і цілковиту довіру декларує приблизно така ж частка), проте й засудження також мало поширене, і переважає відносно позитивне ставлення. До того ж ми бачимо, що думки тих людей, які мали особистий досвід контактів з прокуратурою (і чия думка, відповідно, більш обґрунтована), мало різняться від тих осіб, чия думка формується на підставі отриманої з інших рук інформації. Натомість у випадку існування серйозних проблем з взаємодією між прокуратурою та громадянами оцінки людей з досвідом мали б бути помітно гіршими. Водночас зафіксована нами ситуація не виключає наявності глибших проблем у роботі прокуратури, які пов'язані з тією її складовою, яка непомітна широкому загалу, з якою не стикаються пересічні громадяни (скажімо, боротьба з корупцією серед чиновників).

З погляду широкого загалу з початком широкомасштабної російської агресії робота прокуратури не стала помітно гіршою. Тож можна припустити, що незважаючи на складні умови цей орган зміг досить добре пристосуватися і зберегти свою функціональність. Одним з важливих складових подібного сприйняття є думки щодо роботи прокуратури по справах пов'язаних зі злочинами російських військових на окупованих територіях та проти мирних громадян по всій території України. Так думка містить мало критики, хоча й однозначного схвалення також немає (адже переважають уявлення, що прокуратура частково досягає успіху в подібній діяльності). Тобто загальна оцінка є скоріше позитивною (із зауваженнями), що може перекривати негативну інформацію по інших напрямках роботи цього органу, та схилити баланс оцінок в позитивний бік.

Стосовно сприйняття прокуратури, так само, як стосовно сприйняття судів, практично не спостерігається регіональної специфіки, та особливостей позицій в більшості страт нашого населення. Деяка залежність має місце лише у зв'язку з віком та рівнем матеріальної забезпеченості, коли більшу схильність до позитивних оцінок демонструють більш молоді, та більш заможні особи.

РОЗДІЛ 4. СПРИЙНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

В даному розділі представлено погляд населення на проблематику сучасних умов отримання правничої допомоги. Розглядаються показники сприйняття громадянами діяльності адвокатів (уявлення про їх роль в судовому процесі та в забезпеченні інтересів клієнтів), наявності запиту на правничі послуги та орієнтації на різних суб'єктів, що можуть надавати такі послуги, рівня задоволеності отриманими правничими послугами (зокрема в розрізі різних надавачів цих послуг), орієнтацій на систему державних центрів надання безоплатних правничих послуг (поінформованості про їх діяльність, рівня звернень до них, причин відмови від звернень, рівня задоволеності наданими ними послуг).

4.1. Уявлення про роль адвоката у здійсненні правосуддя

Визначаючи, яку роль, на їхню думку, в процесі здійснення правосуддя відіграє адвокат, респонденти найчастіше наголошували на допомозі клієнту у вирішенні проблем правового характеру у законний спосіб (57% згадувань), та на участі у судовому процесі для забезпечення його справедливості (41%). Натомість егоїстичну природу адвокатської діяльності (прагнення отримати якомога більшу оплату, можливість ошукувати клієнта) згадували 17% респондентів (табл. 4.1).

Табл. 4.1. Уявлення про роль адвокатів в процесі здійснення правосуддя

(n=2103)

Думки респондентів	%*
Допомога клієнту у вирішенні проблем правового характеру у законний спосіб (провідник до справедливого правосуддя)	57
Участь у судовому процесі для забезпечення його справедливості	41
Допомога клієнту у вирішенні проблем правового характеру всіма доступними засобами на користь клієнта	31
Затягування вирішення питання, прагнення отримати якомога більшу оплату, навіть якщо це призведе до надмірних витрат для клієнта	17
Не знаю/Важко сказати	7

*Сума відсотків перевищує 100 оскільки було можливо обрати кілька варіантів відповідей водночас.

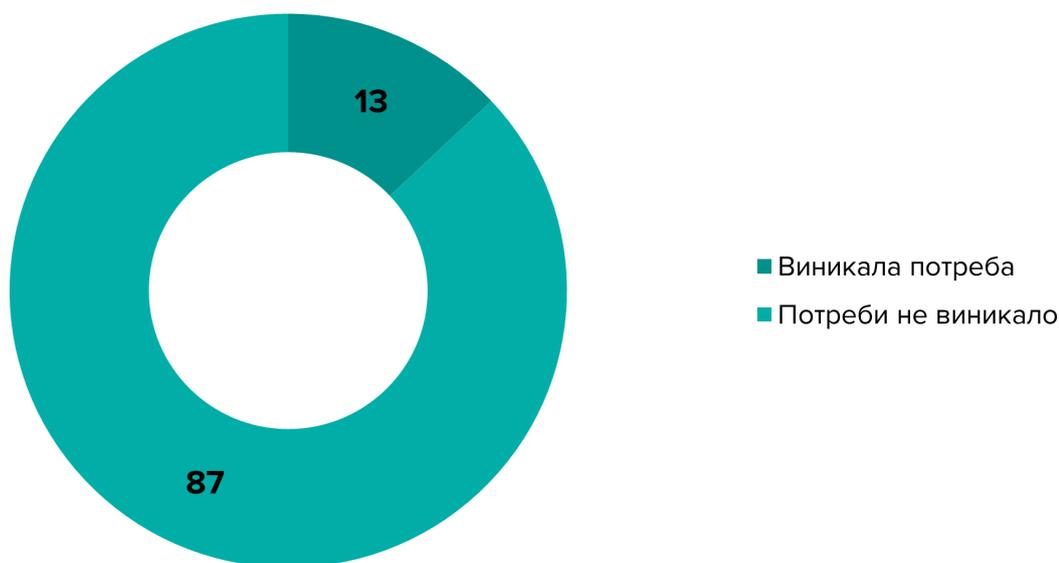
Учасники ФГД наголошували на великому значенні роботи адвоката для успіху клієнта у судовому процесі. Ті, хто мали досвід судових процесів, вказували, що їхні справи у суді закінчилися успішно завдяки хорошим адвокатам. Але важливо, аби адвокат був фаховий та чесний. Відзначалося, що адвокатів краще шукати по рекомендаціям, але цілком можливо й випадково потрапити на гарного спеціаліста. Водночас учасники говорили, що є адвокати, які готові вирішувати справи за гроші, тобто є посередниками в корупційних домовленостях. Також є адвокати які не є гарними фахівцями, і є випадки намагання з боку адвоката затягувати справи.

4.2. Потреба у професійній правничій допомозі та її доступність

За період з початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 року досить невелика частка населення (лише 13%) відчувала потребу в отриманні професійної правничої допомоги (чи то від приватного адвоката, чи то від державного центру надання безоплатної правничої допомоги) (рис. 4.1). Причому такі показники практично не відрізняються в різних стратах населення (за місцем проживання, віком, статтю, освітою).

Рис. 4.1. Наявність потреб у професійній правничій допомозі після 24 лютого 2022 року

(%, n=2103)

Із тих, у кого після 24 лютого 2022 року виникала потреба у професійній правничій допомозі, переважна більшість таку допомогу отримала. Хоча допомогу в повному обсязі отримали 42%, а часткову допомогу — 22%. Не отримали ж необхідної допомоги третина з цієї групи респондентів (рис. 4.2).

Можливості отримання професійної правничої допомоги вочевидь зменшуються мірою збільшення віку. Адже якщо серед наймолодших респондентів 76% відзначили, що вони отримали повну або часткову допомогу, то у вікових групах 30–39

та 40–49 років відповідна частка склала 68 – 70 %, серед осіб 50 – 59 років — 63 %, а серед осіб старших за 59 років — 48 % (рис. 4.3).

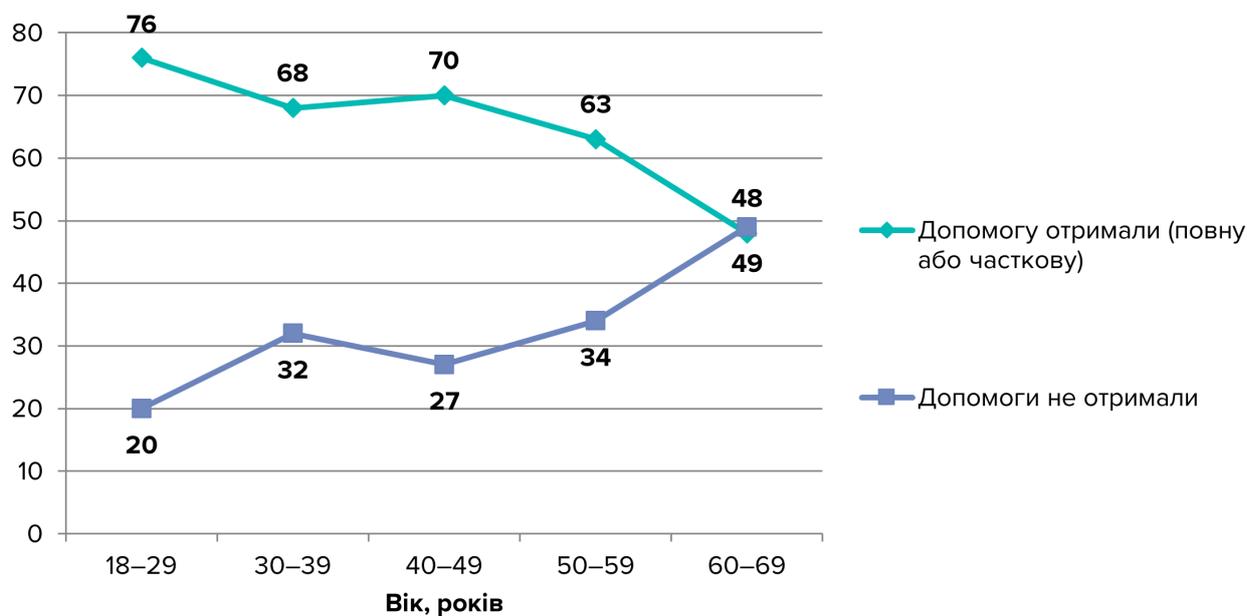
Рис. 4.2. Показники отримання професійної правничої допомоги

(% від тих, хто мав потребу в професійній правничій допомозі після 24 лютого 2022 року, n=275)

Рис. 4.3. Показники отримання професійної правничої допомоги в різних вікових групах

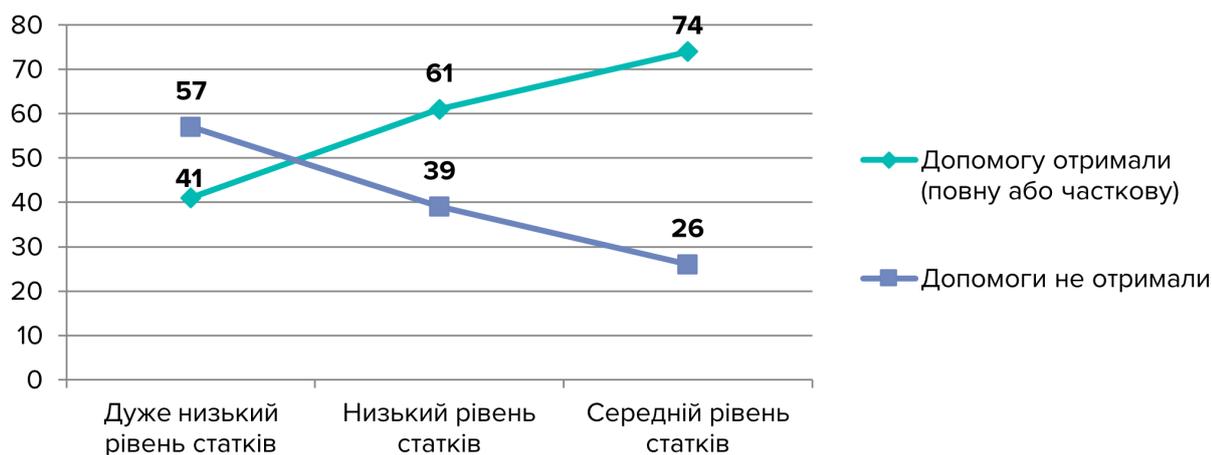
(% від тих, хто мав потребу в професійній правничій допомозі після 24 лютого 2022 року, n=275)

Факт отримання допомоги виявився помітно залежним й від рівня матеріальної забезпеченості респондентів. Зокрема, найменшою частка тих, хто отримав повну або часткову допомогу є серед осіб з дуже малими статками (в цій групі відповідна частка склала менше половини), і мірою збільшення рівня забезпеченості ця частка зростає (рис. 4.4)

Рис. 4.4. Показники отримання професійної правничої допомоги в групах різного рівня матеріальної забезпеченості

(% від тих, хто мав потребу в професійній правничій допомозі після 24 лютого 2022 року, n=257)

Також в цьому питанні є зв'язок з рівнем освіти респондентів. Якщо серед осіб з високим рівнем освіти (першим ступенем вищої та повною вищою освітою) частка тих, хто професійну правничу допомогу отримав, склала 73%, то серед осіб з меншим рівнем освіти (загальною середньою чи середньою спеціальною) ця частка склала 59%.

Серед жителів міст частка тих, хто отримав повну або часткову професійну правничу допомогу є трохи більшою — 66%, проти 61% серед селян; також ця частка є трохи більшою серед жінок — 68%, на відміну від 60% серед чоловіків. Проте в обох випадках відмінності не є статистично значущими, і в будь-якому разі є невеликими.

Якщо звернутися до показників повноти отримання необхідної професійної правничої, то деякі відмінності фіксуються лише між жителями міст та сіл (в містах допомогу в повному обсязі отримали 68%, а в селах — 61%) та чоловіками та жінками (серед останніх повний обсяг допомоги отримали 71%, тоді як серед чоловіків — 59%). Водночас необхідно відзначити, що в обох випадках наявні відмінності не є статистично значущими.

4.3. Доступність професійної правничої допомоги після 24 лютого 2022 року

Серед всіх опитаних найбільша частка (44%) вважає, що після початку 24 лютого 2022 року повномасштабної війни можливості отримання професійної правничої допомоги залишилися такими ж, як були раніше. Лише 15% вважають, що ці можливості зменшилися, а кожен четвертий респондент думає, що вони навіть збільшилися (рис. 4.5).

Думки з цього приводу відрізнялися в групах респондентів, які потребували та не потребували після 24 лютого 2022 року професійної правничої допомоги. Зокрема, серед тих, хто такої допомоги потребував, було більше негативних оцінок (твердження, що можливості отримання допомоги зменшилися підтримали 24%, на відміну від 14% в групі тих, хто допомоги не потребував). Проте й за позитивними оцінками ті, хто потребував допомоги випереджають тих, то за допомогою не звертався. А саме, в першій групі 28% відзначили, що можливості отримання допомоги збільшилися, а в другій групі відповідна частка склала 23% (рис. 4.6).

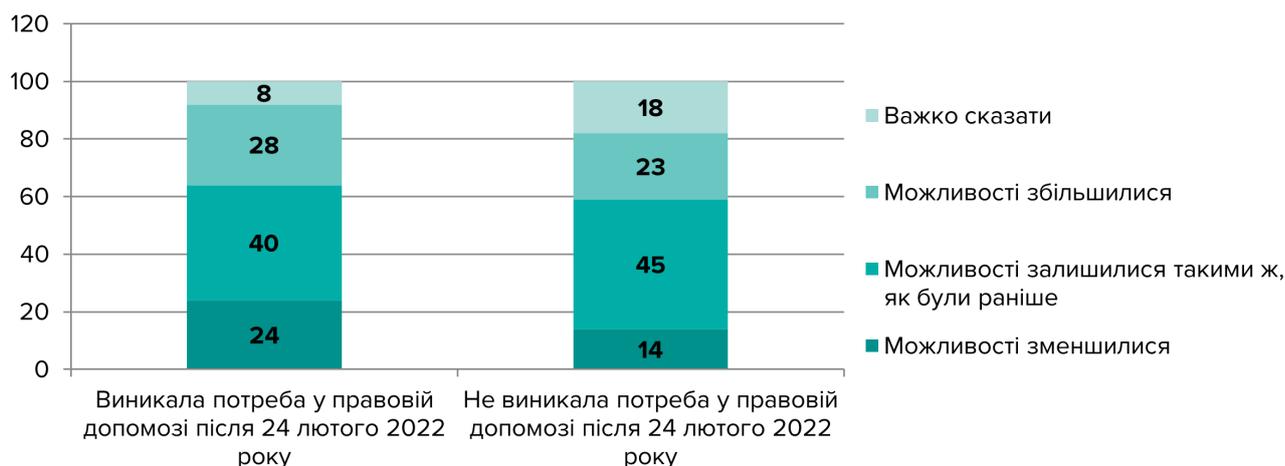
Рис. 4.5. Оцінка змін в можливостях отримання професійної правничої допомоги після 24 лютого 2022 року

(%, n=2103)

Рис. 4.6. Оцінка змін в можливостях отримання професійної правничої допомоги після 24 лютого 2022 року

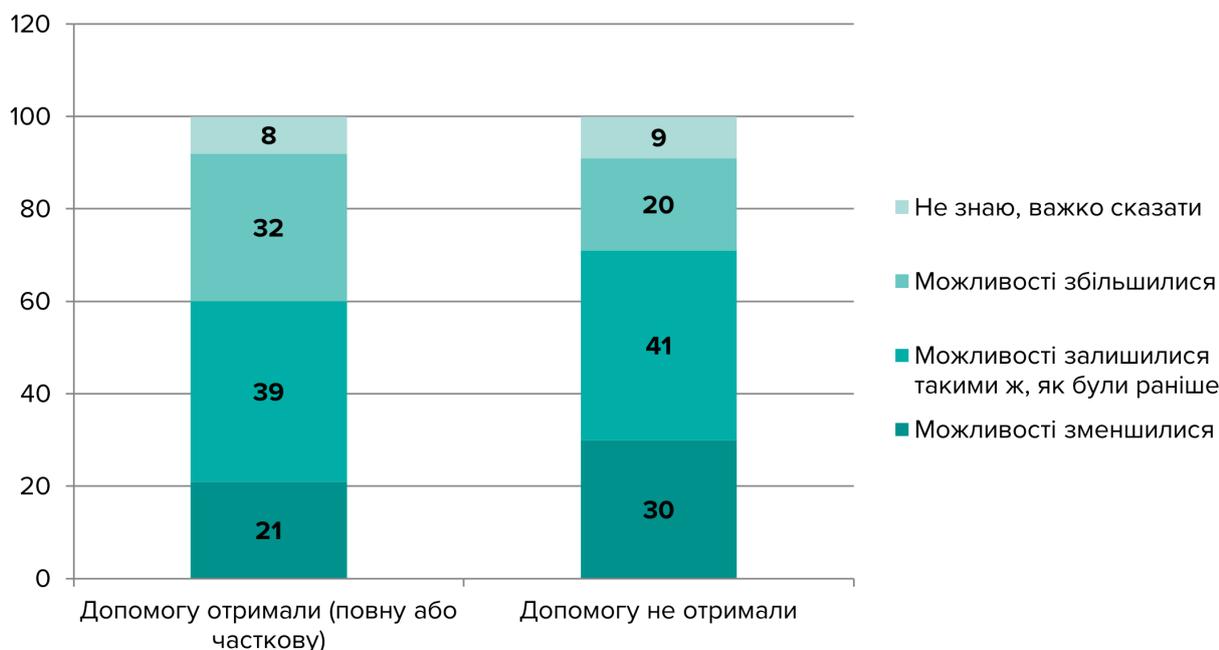
(% у відповідних групах, n=2103)

Також кращі оцінки декларували ті респонденти, які отримали необхідну професійну правничу допомогу (в повному обсязі або частково). Серед них більше тих, хто бачить збільшення можливостей отримання такої допомоги, і менше тих, хто вбачає зменшення таких можливостей (рис. 4.7). Проте можна побачити, що ці відмінності не є великими та чітко вираженими (до того ж вони не є статистично значущими).

Рис. 4.7. Оцінка змін в можливостях отримання професійної правничої допомоги після 24 лютого 2022 року

(% у відповідних групах, n=267)

Своєю чергою, особи, які отримали необхідну допомогу лише частково, давали гірші оцінки ніж ті, хто мав повноцінну поміч. Зокрема, серед тих, хто не отримав цілковиту допомогу 25% вважали, що можливості отримання такої допомоги зменшилися, тоді як в групі повністю задоволених допомогою про зменшення можливостей заявили 19%. І навпаки, якщо в другій групі 35% відзначили збільшення можливостей в цьому питанні, то в першій групі таких було 25%.

Крім цього позитивна оцінка є більш поширеною серед клієнтів державних центрів надання безоплатної правничої допомоги. Серед них про покращення можливостей говорили 43% (тоді як серед клієнтів приватних юристів таких було 30%), а про погіршення таких можливостей 5% (на відміну від 26% серед тих, хто користувався послугами приватних юристів).

Дещо краще сприйняття змін в наданні професійної правничої допомоги демонстрували наймолодші респонденти, серед яких 33% вважають, що відбулися зміни на краще, тоді як в групах осіб від 40 і більше років відповідні частки склали 17-21%. Також про збільшення можливостей частіше говорили жителі міст (26%), порівняно із сільськими жителями (19%). Але бачимо, що великої специфіки не спостерігається, відмінності є достатньо невеликими.

4.4. Міра затребуваності суб'єктів надання професійної правничої допомоги

Із суб'єктів, які могли надавати професійну правничу допомогу, перевагу мають приватні адвокати — про звернення до них заявили 67% тих респондентів, які отримували відповідну допомогу. Отримання ж допомоги від державних центрів надання безоплатної правничої допомоги відзначали 28% з цієї групи респондентів (табл. 4.2).

Табл. 4.2. Суб'єкти надання професійної правничої допомоги

(%* від тих, хто отримував професійну правничу допомогу, n=176)

Суб'єкти допомоги	%
Приватні адвокати	67
Державні центри надання безоплатної правничої допомоги	28
Волонтери	11
Друзі/родичі/знайомі/колеги, які є юристами	9
Друзі/родичі/знайомі/колеги, які не є юристами	5
Органи державної влади	5
Органи місцевого самоврядування	3
Громадські організації	4

*Сума відсотків перевищує 100 оскільки було можливо обрати кілька варіантів відповідей водночас.

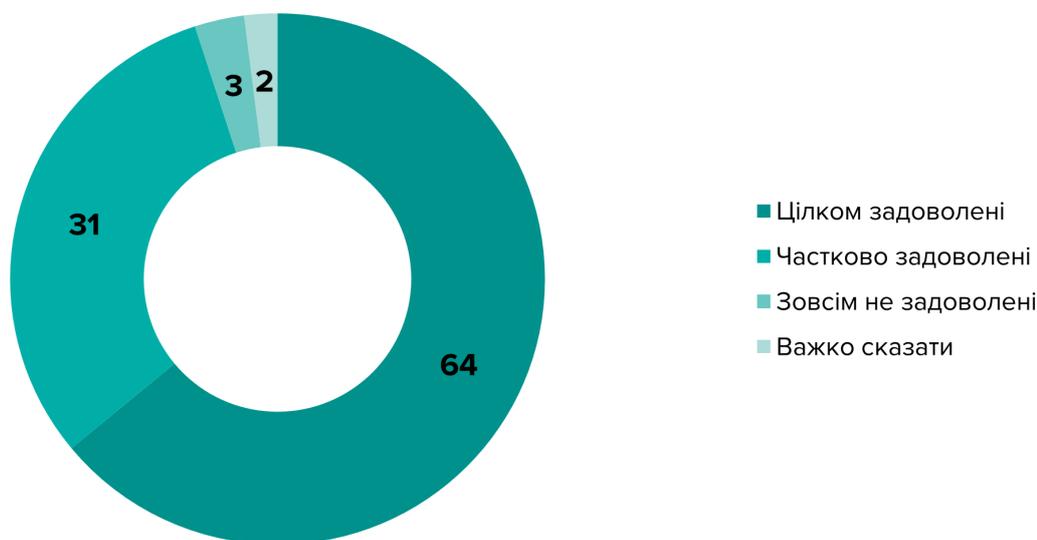
Про використання послуг приватних адвокатів частіше згадували мешканці сіл (70% отримувачів професійної правничої допомоги, на відміну від 61% в містах), натомість в містах є більший показник користування державними центрами надання безоплатної правничої допомоги (30% проти 23% в селах). Також звернення до приватних адвокатів частіше декларували чоловіки (73%, проти 58% серед жінок), тоді як у жінок більшим є показник користування державними центрами надання правничої правової допомоги (31%, проти 22% серед чоловіків). Проте всі ці відмінності не є статистично значущими.

4.5. Міра задоволеності отриманою професійною правничою допомогою

Задоволеність користувачами отриманими професійними правничими послугами є доволі високою. Адже близько 2/3 користувачів цілком задоволені ними, а ще близько 1/3 — частково задоволені. Зовсім не задоволених цими послугами дуже мало (рис. 4.5).

Рис. 4.8. Рівень задоволеності отриманою професійною правничою допомогою

(% від тих, хто отримував професійну правничу допомогу, n=176)

Дещо більшим рівень задоволеності виявився серед клієнтів державних центрів надання безоплатної правничої допомоги. Серед них про повну задоволеність отриманою допомогою заявили 74%, а про часткову задоволеність — 20%. Натомість серед клієнтів приватних адвокатів відповідні показники складають 64% та 32% (табл. 4.3)¹⁴.

Табл. 4.3. Задоволеність отриманою правничою допомогою

(% від тих, хто отримував професійну правничу допомогу, n=155)

Задоволеність отриманою допомогою	Джерела отримання допомоги	
	Отримали допомогу від приватних адвокатів	Отримали допомогу від державних центрів надання безоплатної правничої допомоги
Цілком задоволені	64	74
Частково задоволені	31	20
Зовсім не задоволені	3	6
Важко сказати	2	0

Також рівень задоволеності отриманими послугами різниться в містах та селах. Повну задоволеність отриманими послугами відзначили 70% міських респондентів, на відміну від 50% сільських; селяни ж частіше відзначали часткову задоволеність.

¹⁴ Відмінності не є статистично значущими.

Із тих осіб, які були частково задоволені отриманими послугами, або й зовсім ними не задоволеними, або не отримали необхідну допомогу, серед причин неотримання бажаної допомоги найчастіше відзначали недостатність коштів для необхідних витрат (21%), та відсутність фізичної можливості звернутися за допомогою (19%). Також 17% послалися на відкладення справи до кінця війни, 13% не змогли знайти потрібного фахівця, а 12% не знали, куди можна звернутися.

4.6. Сприйняття діяльності державної системи надання безоплатної правничої допомоги

Більшість опитаних (66%) більш чи менш обізнані про можливість отримання безоплатної правничої допомоги від держави через систему державних центрів надання безоплатної правничої допомоги (далі — ДЦНБПД). Але водночас значною мірою це знання є загальним. Адже з тих респондентів, які задекларували своє знання щодо такої тематики більшість (57%), лише щось чули про таку установу, але не знають, де вона знаходиться і як нею можна скористатися мало (рис. 4.6).

Рис. 4.9. Поінформованість про державні центри надання безоплатної правничої допомоги

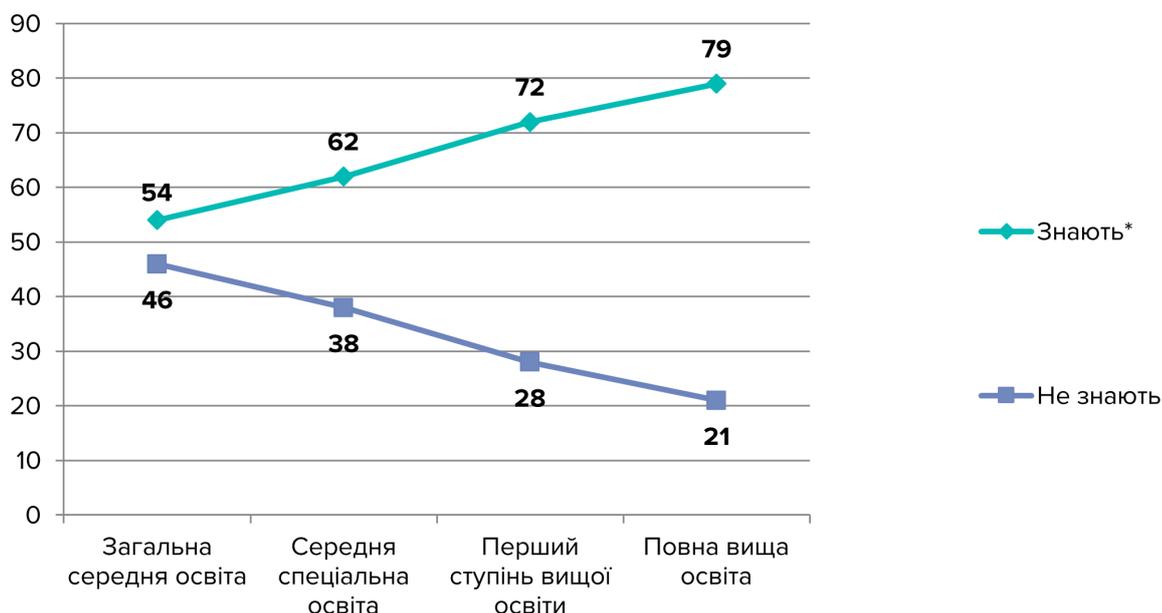
(% від тих, хто щось знає про ДЦРБПД, n=1378)

Що стосується знання взагалі, то більшим воно є серед осіб з більшим рівнем освіти. Є чітка тенденція, коли зі збільшенням освітнього рівня збільшується міра обізнаності в цьому питанні (рис. 4.7). І так само є тенденція зменшення обізнаності щодо таких можливостей мірою зростання віку (рис. 4.8).

Рис. 4.10. Рівень обізнаності про можливість безоплатного отримання професійної правничої допомоги від держави через ДЦНБПД

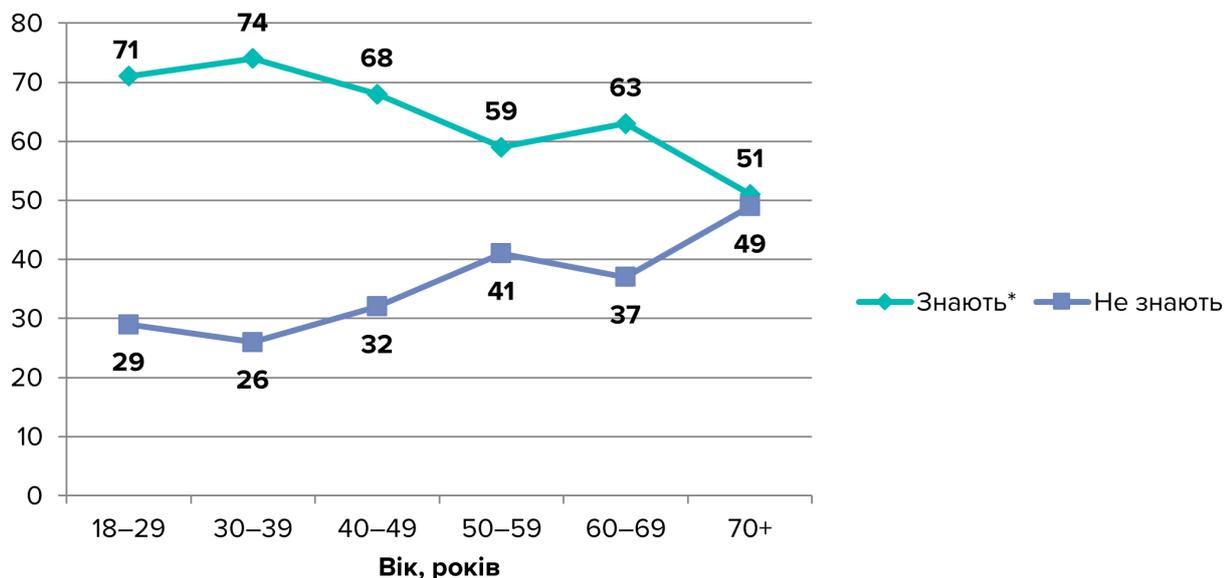
(% у групах з різною освітою, n=2023)

* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Знаю де і як її можна отримати» та «Чув(-ла) про таке, але не знаю де і як її можна отримати».

Рис. 4.11. Рівень обізнаності про можливість безоплатного отримання професійної правничої допомоги від держави через ДЦНБПД

(% в різних вікових групах, n=2103)

* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Знаю де і як її можна отримати» та «Чув(-ла) про таке, але не знаю де і як її можна отримати».

Також поінформованість в цьому питанні помітно більше в містах, де обізнаність задекларували 70%, тоді як в селах цей показник склав 57%.

Якщо ж зважати лише на тих, хто задекларував обізнаність з можливістю користування ДЦНБПД, і розглядати характер цього знання (загальне чи конкретне), то побачимо деякі відмінності в різних регіонах, вікових та освітніх групах. Зокрема поширеність точного знання про такі можливості є трохи більшою на Заході країни (46%), меншою в Центрі (43%) та на Півдні (41%), і найменшою — на Сході (38%). У вікових групах відповідний показник є приблизно однаковим у всіх, крім найстарших осіб, серед яких точне знання відзначили 32%, на відміну від 40-47% в інших вікових групах. Нарешті поширення точного знання є більшим серед осіб з вищою освітою (50%), тоді як в інших освітніх групах цей показник дорівнює 38-40%.

Рівень **звернень до послуг ДЦНБПД** є доволі обмеженим. З усіх опитаних лише 10% користувалися такими послугами, причому рівень звернень до них не залежить від регіону проживання респондентів, типу та розміру населеного пункту.

У використанні ДЦНБПД є невеликі відмінності в залежності від віку, коли найменші рівні звернень до них (6% та 7%) фіксуються серед найстарших та наймолодших осіб, а в інших вікових групах він трохи більший (11-13%). Але ці відмінності є статистично не значущими, і вочевидь невеликими. Також трохи більший рівень користування є серед жінок, але знову, ці відмінності є дуже незначними (12% проти 9% серед чоловіків).

В цьому питанні спостерігається лінійна залежність від рівня матеріального забезпечення респондентів. Адже серед дуже погано забезпечених 15% відзначили факт користування ДЦНБПД, серед погано забезпечених таких 12%, серед тих, хто має середні статки — 9%, а серед найбільш заможних — 7%¹⁵.

З тих осіб, які зверталися за допомогою до ДЦНБПД, лівова частка (81%) скористалися правовою консультацією; представництво інтересів у суді було забезпечено лише 19% користувачів, а захист в кримінальній справі отримали 5%. Ще 3% користувачів не отримали ніяких послуг (табл. 4.4).

Табл. 4.4. Послуги, отримані від ДЦНБПД

(% від тих, хто користувався послугами ДЦНБПД, n=220)

Правова консультація	81
Представництво інтересів у суді у цивільній чи адміністративній справі	19
Захист у кримінальній справі	5
Зверталися, але послуг не отримали	3

Отримання як правової консультації, так і представництва інтересів у суді, частіше згадували жителі міст, що говорить скоріше про більшу активність містян в користуванні послугами ДЦНБПД. Також жінки частіше чоловіків згадували отримання

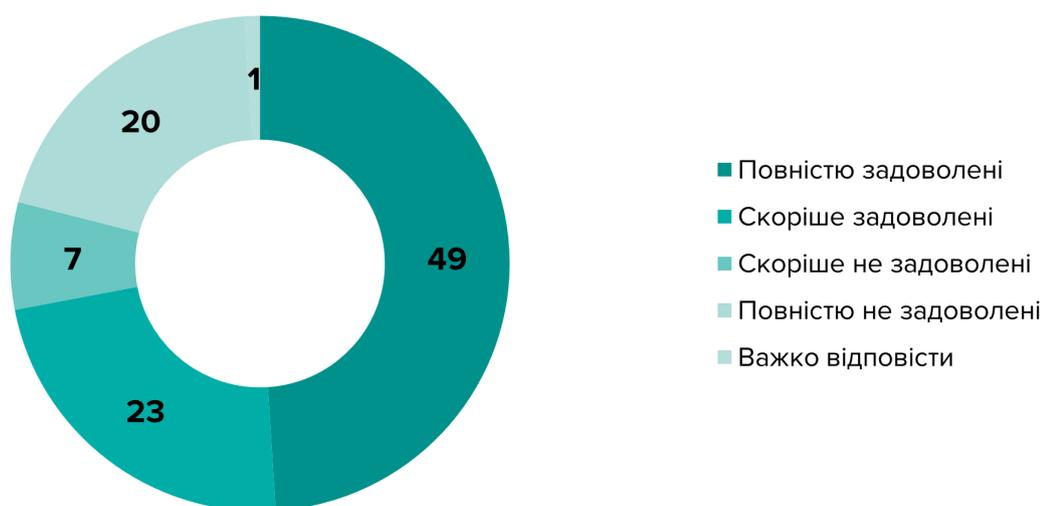
¹⁵ Всі зазначені відмінності не є статистично значущими.

правової консультації (85% проти 74%), а чоловіки — захист у кримінальній справі (10%, проти 3% в групі жінок).

З тих респондентів, які користувалися безоплатною правничою допомогою через ДЦНБПД, майже половина (49%) висловили повне задоволення отриманими послугами, а ще 23% були скоріше задоволені. Водночас 1/5 користувачів є цілковито незадоволеними користуванням цими послугами (ще 7% були скоріше незадоволені, рис. 4.9).

Рис. 4.12. Міра задоволеності отриманими безоплатною правничою допомогою

(%від тих, хто користувався послугами ДЦНБПД, n=220)

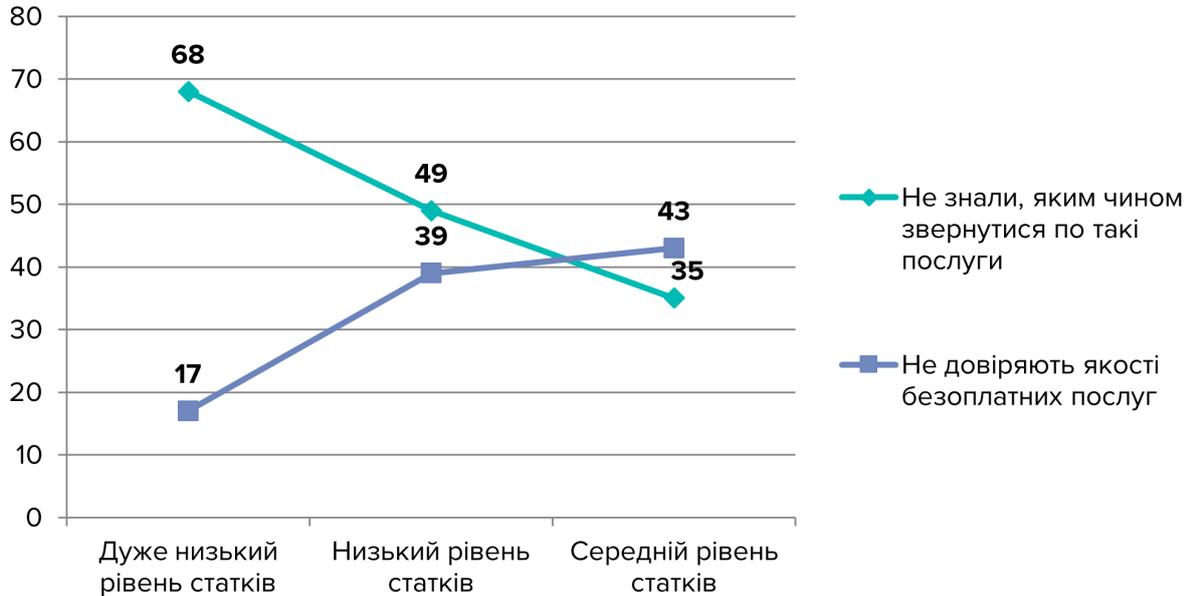
Задоволеність безоплатною правничою допомогою є однаковою в різних регіонах, крім Сходу, де цей показник є меншим — 66%, на відміну від 73-76% в інших регіонах. Також більшу задоволеність отриманою допомогою декларували жінки, серед яких частка задоволених склала 80%, на відміну від 61% серед чоловіків.

У тих, хто не звертався по допомогу до ДЦНБПД, основною причиною була відсутність потреби (цей пункт відзначили $\frac{3}{4}$ цієї групи). Якщо ж цю частину загальної вибірки не враховувати, то ті респонденти, хто мав відповідну потребу (ця підвибірка склала 289 осіб), головними причинами називали відсутність знання про те, як і куди звернутися (43%), та відсутність довіри до якості безкоштовних послуг (39%).

В цьому питанні спостерігається певний вплив рівня матеріальної забезпеченості респондентів. Адже на відсутності інформації про відповідні послуги наголошували 68% в групі з дуже низькими прибутками, 49% в групі з низькими прибутками, та 35% в групі із середнім рівнем прибутків. Своєю чергою, мірою зростання заможності частішали згадки про недовіру до безоплатної допомоги (рис. 4.10).

Рис. 4.13. Причини відсутності користування послугами ДЦНБПД

(% від тих, хто мав потребу у правничих послугах, але не звертався до ДЦНБПД, n=276)

Також в селах значно частіше, ніж в містах, відзначали відсутність подібних послуг та установ (31% проти 9% серед городян), натомість городяни помітно частіше вказували на недовіру до безоплатних послуг (43%, проти 29% серед сільських жителів).

Крім цього про недовіру до безоплатних послуг частіше згадували чоловіки (46%, на відміну від 33% серед жінок), а незнання куди і як звернутися частіше відзначали жінки (48%, проти 37% серед чоловіків).

Учасники ФГД адвокатів безоплатної правничої допомоги не вважають цілком доступними, а також достатньо фаховими та ефективними. Були думки, що кожен адвокат має мати досвід безоплатної правничої допомоги і це має бути умовою надання ліцензії адвокату.

Таким чином ми спостерігаємо, що ставлення і до приватних адвокатів, і до державних центрів надання безоплатної правничої допомоги серед населення України є достатньо позитивним. Щодо адвокатів, то переважає думка, що вони чесно роблять свою справу, дотримуючись законів, та турбуючись про інтереси клієнтів. І саме зверненню до приватних адвокатів віддають перевагу ті, хто стикається з проблемами, які вимагають звернення за правничими послугами. Причому серед тих, хто користувався послугами приватних адвокатів, переважає цілковита задоволеність, і дуже мало тих осіб, які отриманими послугами були незадоволеними. Вочевидь єдиною проблемою користування послугами таких спеціалістів є їхня ціна, що унеможлиблює звернення до них малозабезпечених верств населення.

Що стосується ДЦНБПД, то при достатньо позитивному їх сприйнятті на даний момент бачимо суттєву розбіжність між відомістю цієї інституції, та користуванням її послугами. Адже при тому, що 2/3 опитаних знають принаймні про їх існування,

але коли-небудь зверталися до них лише 10%. І ймовірно найбільшою перешкодою у зверненні до них є сформоване в масовій свідомості упередження проти безоплатних послуг, які вважаються скоріше неякісними. Можливо з цим пов'язана й обмеженість діапазону послуг ДЦНБПД, до яких зверталися — коли левову їх частку складають правничі консультації, тоді як більш об'ємними послугами (представництво інтересів у суді, захист у кримінальній справі) користувалися значно менша кількість клієнтів. Відповідно збільшення звернення до ДЦНБПД вимагає більшого інформування населення про їх можливості та достатній рівень їхніх послуг. Причому відповідні інформаційні кампанії варто більше звертати до менш освічених верств, оскільки високоосвічені верстви вже є достатньо поінформованими.

На підставі результатів проведеного опитування можна зробити висновок, що масштабні бойові дії, які тривають протягом 18 місяців, не вплинули суттєво на можливості правничої системи забезпечувати потреби населення. Адже відносно невелика частка опитаних вважає, що за цей час мало місце погіршення таких можливостей. Водночас рівень ефективності отримуваних нашими громадянами правничих послуг не видається достатнім, зважаючи на те, що в необхідних обсягах такі послуги отримали менше половини тих, хто за ними звертався.

Варто відзначити, що на можливості отримання правничої допомоги впливають матеріальні можливості громадян. Як і варто було очікувати, більші можливості мають заможніші особи, оскільки правничу допомогу та судові справи нерідко стають доволі витратною справою. Також більші можливості мають молодші особи, вочевидь внаслідок більших фізичних можливостей, кращого доступу до інформації та знання, та, знову ж таки, більшого рівня прибутків.

ВИСНОВКИ

Якщо орієнтуватися на результати проведеного дослідження, то в цілому ситуацію із захистом прав та з реалізацією правосуддя в нашій країні не можна назвати поганою. Адже уявлення про проблеми в цій сфері не є переважаючим серед нашого населення. Тобто негативні оцінки дає меншість людей, і так само меншість стикається із ситуаціями порушення своїх прав та виникненням настільки значних проблем, що виникає необхідність отримання правової допомоги чи звернення до суду. Причому навіть тоді, коли мають місце негативні оцінки, вони є переважно помірні (тобто визнається наявність окремих або й суттєвих недоліків, але немає абсолютного засудження). Водночас й задовільним існуючий стан не назвеш. Ми бачили, що половина нашого населення не відчуває достатньої захищеності своїх прав та не має впевненості в реалізації правосуддя у випадку потреби. Також досить невисоким виявився рівень успішності захисту населенням своїх прав та вирішення юридичних проблем. Тобто задовільність функціонування української системи правосуддя можна оцінити як посередню. До того ж можна припустити, що загальні оцінки є трохи завищеними, зважаючи на те, що їх робили переважно люди, які не мали безпосереднього досвіду зіткнення з інституціями системи правосуддя, в той час як наявність такого досвіду зменшує ймовірність позитивного сприйняття (хоча таке зменшення й не є значним).

Водночас відзначимо, що відмінності в сприйнятті складових системи правосуддя між особами, які мали та не мали безпосередніх контактів з відповідними органами не є дуже значними. Особистий досвід є помітним чинником оцінок судів та прокуратури, причому в напрямі погіршення сприйняття. Проте навіть серед тих, хто подібний досвіду має, є чимало гарних або помірних оцінок. А це свідчить на користь судів та прокуратури, принаймні що стосується їхніх дій в справах з пересічними громадянами.

Результати нашого опитування дозволяють вважати, що на території України, на якій не відбувалися безпосередні бойові дії, або яка була прилеглою до бойових дій територією, нинішня війна не відобразилася суттєвим чином на ситуації в сфері правосуддя. Принаймні прості громадяни мало відчувають такі наслідки. Ми бачили, що досить обмежена частина дослідженої сукупності вказувала на існування погіршення після 24 лютого 2022 року і в роботі судів, і в роботі прокуратури, і в можливості отриманні правової допомоги від юристів. Причому подібні оцінки є близькими в групах тих, хто мав справу із судами та прокуратурою, та особами без такого досвіду. Відповідно, зафіксовані оцінки можна вважати достатньо об'єктивними.

Цікавим моментом є доволі високий рівень оптимізму щодо майбутнього системи забезпечення правосуддя. Серед нашого населення переважають очікування, що якість роботи всіх основних складових цієї системи (судів, прокуратури, адвокатури) з часом буде покращуватися — чи то деякою мірою, чи то й суттєво. Ймовірно, в цьому оптимізмі відображаються й поточні відносно непогані оцінки діяльності цих органів, а також загальний оптимізм щодо майбутнього розвитку України після завершення війни з росією. Але варто зважати, що великий оптимізм несе в собі й деякі загрози, пов'язані із завищеними очікуваннями, які у випадку їх несправдження

підсилять майбутній негатив та ускладнять майбутні зміни у функціонуванні системи реалізації правосуддя.

Серед інших можливих змін у функціонуванні судової системи в суспільстві є запит на демократизацію та децентралізацію судової влади. Позитивно сприймається можливість запровадження інституту мирових суддів та розширення сфери застосування судів присяжних, і такі зміни розглядаються як засіб зменшення корумпованості судової системи та покращення якості її роботи. Водночас у широкого загалу немає чіткого бачення того, як це може безпосередньо реалізовуватися. Також позитивне ставлення до зменшення професійної монополії в судовій справі є скоріше загальним настроєм, оскільки особиста готовність долучатися до діяльності мирових судів та присяжних є досить обмеженою.

Що стосується можливої диференціації поглядів та поведінки населення в досліджуваній сфері, необхідно відзначити кілька важливих для її розуміння моментів.

По-перше, в розглянутих питаннях або практично не фіксується регіональних відмінностей, або якщо такі відмінності мають місце, то вони дуже незначні. Тобто виявляється, що в плані сприйняття ситуації з доступом до правосуддя регіони є досить однорідними. Ймовірно, це пов'язано з тим, що правнича система працює більш-менш стандартизовано в різних місцях країни, і що стосується реалізації правосуддя мешканці різних регіонів стикаються зі схожими проблемами (або схожими ситуаціями гарних умов). А це призводить до схожих реакцій цих людей.

Схожою є ситуація й стосовно різних типів населених пунктів. Ми нечасто спостерігали відмінності в думках, орієнтаціях та діях мешканців міст та сіл (а також мешканців міст різного розміру), а якщо такі відмінності й виявлялися, вони були достатньо обмеженими, коли відхилення у виборі мешканців різних населених пунктів складало кілька відсоткових пунктів. І це так само свідчить про достатню близькість умов щодо реалізації правосуддя в різних місцях нашої країни. Водночас деякі особливості функціонування системи правосуддя в містах та селах мають місце, і більше того, їх неможливо уникнути, внаслідок загальних особливостей умов існування цих типів населених пунктів, а саме того, що міста завжди є місцями концентрації ресурсів, компетенцій, установ.

По-друге, ми бачимо, що практично не спостерігається різниці в уявленнях про різні складові системи правосуддя серед осіб, які орієнтуються на отримання інформації з різних джерел. Точніше, нерідко було видно, що ті особи, які декларують орієнтацію на особистий досвід, та на близьких людей та знайомих висловлюють більш негативне та критичне ставлення до тих чи інших суб'єктів. Але якщо дивитися на «зовнішні» джерела інформації (телебачення, радіо, газети, Інтернет, соціальні мережі), то їх користувачі демонструють приблизно однакові позиції, однаковий розподіл думок з різних питань, пов'язаних з тематикою дослідження. Такий стан може пояснюватися або повною відсутністю впливу таких джерел інформації на думки людей щодо даної тематики (що є малоімовірним, зважаючи на те, що наші співгромадян досить обмеженою мірою стикаються із діяльністю системи правосуддя і, відповідно, їх уявлення про неї формуються на підставі інформації від інших, зокрема й ЗМІ та Інтернет), або тим, що між різними джерелами немає значних відмінностей в самій інформації про суди, прокуратуру, адвокатуру, яку вони подають, та в характері її подачі. Тобто скоріш за все всі ці джерела впливають, але цей вплив має один напрям.

І тут вже питання не в джерелі загалом, а в тому, яку саме інформацію подають ті чи інші інформатори (журналісти, власники ЗМІ, політики тощо).

По-третє, бачимо, що головними чинниками, що впливають на сприйняття функціонування судової системи, є вік та рівень матеріального забезпечення. Часто спостерігається однозначна або часткова лінійна залежність думок від цих характеристик, коли краще сприйняття різних питань фіксується серед молодших осіб (і поступово зменшується, мірою зростання віку), та серед осіб з більшим рівнем матеріального забезпечення (зменшуючись мірою зменшення статків). Тобто є проблема меншої захищеності старших осіб та бідніших прошарків населення. Відповідно певне підтвердження отримує поширене уявлення, що правосуддя існує для багатих, а бідним отримати його складно.

Що ж стосується вікових відмінностей, то гірші позиції осіб похилого віку зрозумілі з огляду на комплекс пов'язаних з їхнім віком проблем (здоров'я, фізична мобільність, більша консервативність мислення та сприйняття реалій, менший рівень матеріальної забезпеченості), який створює більші перешкоди для отримання правосуддя. Натомість більший оптимізм та поблажливість молоді можуть бути більше абстрактними, стаючи наслідком меншої зацікавленості осіб цього віку в питаннях реалізації правосуддя (ці питання зазвичай їх менше безпосередньо торкаються).